

Załącznik
do Strategii Polityki Społecznej
Województwa Lubuskiego
na lata 2014-2020

DIAGNOZA SPOŁECZNA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

I. DIAGNOZA SPOŁECZNA REGIONU

Diagnoza społeczna województwa lubuskiego przedstawia charakterystykę rozwoju społecznego regionu. Wskazuje się w niej podstawowe tendencje w rozwoju poszczególnych dziedzin polityki społecznej mającej wpływ na jakość życia mieszkańców regionu zarówno na tle kraju oraz województw ościennych.

Kreowanie regionalnej polityki społecznej, będącej integralną częścią polityki rozwoju województwa, wymaga rzetelnego rozeznania potrzeb społecznych jego mieszkańców. Opracowanie diagnozy społecznej jest punktem wyjścia do opracowania strategii polityki społecznej województwa i ma na celu:

- zdefiniowanie problemów społecznych województwa i wyjaśnienie ich przyczyn,
- określenie grup społecznych zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym,
- określenie zasobów infrastruktury społecznej służącej zaspokajaniu potrzeb społecznych,
- rozwiązywanie problemów społecznych oraz reintegracji społecznej.

Przy opracowaniu „Diagnozy” wykorzystano informacje i dane zgromadzone i udostępnione przez Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp., Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Zielonej Górze, Komendę Wojewódzką Policji w Gorzowie Wlkp., Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp., Narodowego Funduszu Zdrowia Lubuski Oddział Wojewódzki w Zielonej Górze, Główny Urząd Statystyczny oraz Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

W diagnozie oparto się przede wszystkim na *raporcie Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków, Raportie przeprowadzonym w ramach projektu „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy”, Krajowym Raporcie o Rozwoju Społecznym Polska 2012, Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, projekcie Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020, który jest kontynuacją Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce, realizowanego w latach 2004–2013), Diagnozie lubuskich organizacji pozarządowych zrealizowanej w ramach projektu „Dalej Razem” oraz innych opracowań opisujących sytuację społeczną województwa lubuskiego.*

Przedstawiona charakterystyka społeczna województwa lubuskiego odwołuje się w zależności od opisu danego obszaru polityki społecznej do danych z roku 2010, 2011 a niekiedy do lat wcześniejszych.

1.1. Demograficzna charakterystyka województwa

Tendencje demograficzne

Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze liczba ludności województwa lubuskiego na dzień 31 grudnia 2011 r. wynosiła 1023,2 tys. Od ostatniego spisu powszechnego tj. od roku 2002 liczba ludności województwa zwiększyła się o 13,9 tys. mieszkańców, tj. o 1,4% i stanowi

2,7% ogółu ludności w kraju. W miastach w 2011 roku żyło 649,3 tys. tj. 63,5%, natomiast na wsi liczba ludności wynosiła 373,5 tys. tj. 36,5%.

Jednocześnie odnotowano spadek liczby ludności w miastach o 1,7 tys. osób, natomiast zwiększyła się liczba mieszkańców wsi o 15,6 tys.

Zwiększenie liczby ludności wiejskiej na niekorzyść miast było spowodowane rozwojem ośrodków podmiejskich, które zostały zasilone młodymi ludźmi – mieszkańcami miast. Dodatkowo na szybszy niż w miastach rozwój ludności ma wpływ większa dzietność rodzin mieszkających na wsi.

Gęstość zaludnienia, tj. liczba osób przypadająca na 1 km² powierzchni województwa wynosiła 73 osoby (w 2002 roku – 72 osoby); w miastach 1007 (o 43 mniej niż w 2002 roku); na wsi 28 osób (o 1 osobę więcej niż w 2002 roku).

Demograficzna charakterystyka mieszkańców

W latach 2002-2011 nieznacznie zmieniły się proporcje ludności wg płci; w 2011 roku mężczyźni stanowili 48,7% ogółu ludności wobec 48,6% w 2002 roku. W 2011 r. odsetek kobiet zmniejszył się do 51,3%. W stosunku do roku 2002 zmniejszył się również współczynnik feminizacji tj. liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn w 2011 r. wyniosła 105, natomiast w 2002 roku – 106.

Według danych spisowych w województwie lubuskim najwięcej ludności zamieszkiwało w miastach na prawach powiatu: Gorzów Wlkp. – 124,5 tys. (12,2% ogółu ludności województwa); Zielona Góra 118,3 tys. (11,7 %). Z powiatów ziemskich najwięcej ludności odnotowały: powiat żarski – 100,0 tys., zielonogórski – 93,4 tys., najmniej ludności odnotowały powiat: sulęciński 36,0 tys. oraz wschowski 39,3 tys.

Ludność według wieku

Na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze podstawowy wpływ na zmniejszenie liczby osób w wieku przedprodukcyjnym miała niska liczba urodzeń żywych (od 9,4 tys. urodzeń w 2002 roku do 10,9 tys. w 2010 r.) oraz osiągnięcie pełnoletniości przez osoby urodzone w drugiej połowie lat 80- tych. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym systematycznie ulega obniżaniu. Dla porównania udział osób w wieku 0 -17 lat w 2002 r. wynosił 24%, w 2010 r. – 19,1%, natomiast w 2011 r. już 18,9%.

W stosunku do roku 2002 wzrosła liczba osób w wieku produkcyjnym o ponad 39,1 tys. (wzrost o 3 p. proc.). Przy czym grupa ludności w wieku mobilnym (18-44 lata) zwiększyła się o ponad 4,1 tys., natomiast w grupie ludności w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-64 lata mężczyźni oraz 45-59 lat kobiety) nastąpił wzrost o 35 tys. osób (tj. o 3,1 p. proc.).

Zwiększył się także do 15,3% (o 2 p. proc.) udział ludności w wieku poprodukcyjnym (w 2002 roku wynosił 13,3%). W stosunku do 2002 roku liczba osób w wieku emerytalnym wzrosła o ponad 22 tys.

W porównaniu z innymi regionami ludność województwa lubuskiego jest demograficznie stosunkowo młoda, pomimo zwiększającego się corocznie wieku środkowego. W 2011 roku wiek środkowy wyznaczający granicę wieku, którą połowa ludności już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła, wyniósł 37,8 lat (w 2010 roku – 37,4, a w 2000 roku – 34,2). Dla Polski wiek środkowy w 2011 r. wyniósł 38,4 lat.

W wyniku przemian w procesach demograficznych, przede wszystkim głębokiej depresji urodzeniowej z lat 90 – tych XX wieku oraz z początku obecnego stulecia, nastąpiło gwałtowne zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży w wieku 0-17 lat. W końcu 2011 roku ich udział w ogólnej liczbie ludności wyniósł 18,9% (w 2000 roku – 25,5%). Liczebność dzieci w wieku poniżej 15 roku życia zmniejszyła się do 157,0 tys. (o 0,7% w 2010 r.), a ich udział w ogólnej liczbie ludności wyniósł 15,3% i był o ponad 4 p. proc. niższy w stosunku do 2000 roku.

W 2011 roku na skutek zmian w ekonomicznych grupach wieku obniżył się współczynnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku, gdy są one nieaktywne zawodowo, czyli w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób będących w wieku produkcyjnym). Na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 52 osoby w wieku nieprodukcyjnym (o 8 osób więcej niż to miało miejsce w 2002 r.). W województwie lubuskim podobnie jak województwie dolnośląskim oraz zachodniopomorskim współczynnik obciążenia jest najniższy w kraju.

Zmiany demograficzne, jakie mają miejsce w ostatnich latach wskazują na utrwalone decyzje prokreacyjne, w wyniku których rodzi się mniej dzieci. Dzietność polskich kobiet nie rośnie i kształtuje się na jednym z najniższych poziomów wśród krajów europejskich. Wśród przyczyn niskiej dzietności wymienia się m.in. wzrost wykształcenia kobiet. Obecnie kobiety mniej chętnie rezygnują ze swoich zawodowych zamierzeń i oddają się macierzyństwu. Często również decyzję o posiadaniu dziecka determinuje także sytuacja ekonomiczna, w jakiej znajduje się rodzina.

Malejący w ogólnej populacji odsetek dzieci i młodzieży oraz starzenie się ludności w wieku produkcyjnym, oraz większy udział ludności wieku emerytalnym stanowią stały, obserwowany od ponad 20 lat trend. Podstawową przyczyną jest niska dzietność, nie gwarantująca prostej zastępowalności pokoleń, co pogłębia proces starzenia się polskiego społeczeństwa.

Prognoza ludności do 2035 roku

Wyniki prognozy ludności opracowanej przez Główny Urząd Statystyczny w 2008 r. na lata 2008-2035 przewidują w nadchodzących latach systematyczny spadek liczby mieszkańców

województwa lubuskiego. W 2020 r. województwo będzie liczyło 1007,6 tys. osób, co oznacza spadek o 15,5 tys. (o 1,5%) w porównaniu z 2011 r. W kolejnych latach liczba mieszkańców nadal będzie się zmniejszać, w 2025 r. będzie niecały milion Lubuszan, a w 2035 r. 963,5 tys. przewiduje się, że dalszej zmianie, tj. starzeniu podlegać będzie struktura wieku ludności. Zmniejszy się zbiorowość osób w wieku produkcyjnym – do 597,7 tys. w 2020 r. (o 10,7% w relacji do 2011 r.), a jej udział spadnie do 59,3% (o 6,1 p. proc.). Udział osób starszych wzrośnie o ok. 6 p. proc. i w 2020 r. wyniesie 21,8%, a w 2035 r. – 26,5%. Jednocześnie liczba osób w wieku przedprodukcyjnym będzie stopniowo spadać, aż jej odsetek w populacji ogółem w 2035 r. wyniesie ok. 16%. W wyniku przewidywanych zmian demograficznych województwo lubuskie odnotuje ubytek liczby ludności, porównywalny ze zniknięciem z mapy województwa średniej wielkości powiatu.

Obecnie dominuje ludność w wieku 50-60 lat oraz 25-35 lat, czyli osoby urodzone w latach 50 – tych i ich dzieci urodzone w latach 70 - tych i 80 - tych. Już za 10 lat więcej będzie osób w wieku 35-45 lat oraz osób w wieku 65-75 lat, czyli osób w wieku średnim oraz zdecydowanie starszych. Po roku 2015 roczniki wyżu demograficznego lat 50 - tych zaczną przechodzić na emeryturę. Przewiduje się, że w 2035 r. co czwarty Lubuszanin będzie w wieku emerytalnym. W wyniku tego znacznie pogorszy się relacja osób w wieku produkcyjnym do osób w wieku poprodukcyjnym. Obecnie więcej niż 4 osoby (4,2) w wieku aktywności zawodowej przypadają na 1 osobę w wieku 60/65 lat, w 2035 r. już ponad 2 osoby (2,2) w wieku zdolności produkcyjnej będą przypadać na 1 emeryta.

Upowszechnienie zdrowego stylu życia, zmiana struktury wykształcenia ludności, zwiększenie dostępności do usług medycznych oraz podnoszenie jakości tych usług będą prowadzić do dalszego obniżania umieralności i wydłużania się trwania życia. Średni wiek ludności w 2020 r. wyniesie 41,0 lat, w 2035 r. – 47,8 lat. Starzenie się populacji będzie miało wpływ na rynek pracy – zmniejszy się przede wszystkim liczba osób w wieku większej mobilności zawodowej (18-44 lata), zwiększy natomiast w wieku niemobilnym (45-64 lata). Wobec niższej aktywności zawodowej osób w wieku 18-24 lata oraz podniesienia ustawowego wieku przejścia na emeryturę, odsetek starszych pracowników na rynku pracy będzie jeszcze większy.

Ruch naturalny ludności

Ruch naturalny określa zjawiska demograficzne takie jak: zawieranie i rozwiązywanie związków małżeńskich oraz urodzenia i zgony. Wymienione zjawiska determinują zmiany zarówno w stanie, jak i strukturze ludności.

Małżeństwa

Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze w 2011 r. zawarto 5,2 tys. związków małżeńskich, tj. o 0,7 tys. (12,2%) mniej niż w poprzednim roku oraz o ponad 1/4 mniej niż w 2008 r., w którym liczba zarejestrowanych związków była najwyższą w ostatniej dekadzie. Częstość zawierania związków małżeńskich w miastach i na wsi była podobna. Najwyższy współczynnik natężenia małżeństw odnotowano w powiecie wschowskim, najniższy w powiecie zielonogórskim. Wśród nowozawartych związków prawie 80% to małżeństwa pierwsze, czyli związki panien z kawalerami (w kraju ok. 84%). Małżeństwa wyznaniowe, tj. zawarte w kościołach i jednocześnie zarejestrowane w urzędach stanu cywilnego, stanowiły w 2011 r. ok. 56% zawieranych prawnie związków (na wsi – 60,0% wszystkich związków).

W 2011 r. wiek środkowy dla mężczyzn wstępujących w związek małżeński wyniósł 29,1 lat, dla kobiet – 27,1 lat. Dla związków pierwszych wiek środkowy przyjął wartości odpowiednio: dla mężczyzn – 28,1 lat, a dla kobiet – 26,1 lat. Nowożeńcy w miastach są o ok. 1 rok starsi od mieszkających na wsi. „Odkładanie” momentu założenia rodziny na nieco późniejszy okres życia przez ludzi młodych jest związane m.in. z wydłużaniem czasu nauki, trudnościami na rynku pracy i ograniczonymi warunkami mieszkaniowymi. Ponadto zdecydowanie zmniejszył się udział nastolatków wśród nowożeńców, w 2011 r. wyniósł 2,5% i był o prawie 10 p.proc. niższy od notowanego w 2000 r.

Warto zwrócić uwagę, iż obok tradycyjnych związków małżeńskich powszechne stają się związki nieformalne. Jak wynika z badań GUS województwo lubuskie obok dolnośląskiego i zachodniopomorskiego jest regionem gdzie rodzi się najwięcej dzieci (ok. 30%) ze związków nieformalnych.

Separacje i rozwody

W 2000 roku tj. w pierwszym roku, kiedy została wprowadzona procedura prawnego orzekania separacji, w województwie lubuskim orzeczono ich 51. W następnych latach liczba ta szybko wzrastała do 329 w 2005 roku. Natomiast od 2006 roku liczba orzekanych sądowo separacji obniża się – w 2011 roku orzeczono ich 64.

W 2011 r. rozwiodło się 2,1 tys. par małżeńskich, tj. o 0,2 tys. (8,6%) więcej niż w 2010 r. W latach 2004-2006 obserwowany był wyraźny wzrost liczby prawomocnie orzekanych rozwodów, wiązało się to z obowiązującą ustawą o zasiłkach rodzinnych, która wyższe świadczenia przyznawała rodzinom niepełnym.

W 2011 r. na każde 10 tys. istniejących małżeństw 94 zostało rozwiązanych na drodze sądowej. W miastach intensywność rozwodów jest 2-krotnie wyższa niż na wsi, wynosi odpowiednio 116 i 58 na 10 tys. istniejących małżeństw. W 2011 r. 56,0% małżeństw w momencie rozwodu wychowywało ponad

1,7 tys. nieletnich dzieci (w wieku poniżej 18 lat). Najczęściej (68,0% przypadków) sąd przyznaje opiekę nad dziećmi wyłącznie matce, wyłącznie ojcu jedynie w 6,0% przypadków, a w stosunku do 24,0% rozwiedzionych sąd orzeka wspólne wychowanie dzieci.

Tabela 1. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego, płci i powiatów w 2011 r.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Stan cywilny prawny				
		kawalerowie/ panny	żonaci/ zamężne	wdowcy/wdo wy	rozwiedzeni/ rozwiedzione	nieustal ony
w tysiącach						
OGÓLEM						
WOJEWÓDZTWO	865,4	259,5	463,8	78,4	51,7	12,0
<i>Powiaty:</i>						
<i>Gorzowski</i>	57,1	17,5	31,5	4,7	3,3	0,1
<i>Międzyrzecki</i>	50,0	15,2	27,4	4,6	2,5	0,4
<i>Słubicki</i>	39,8	13,3	20,5	3,5	2,3	0,2
<i>Strzelecko-drezdenecki</i>	42,5	13,1	23,3	4,0	1,9	0,2
<i>Sulęciński</i>	30,1	9,7	15,9	2,9	1,4	0,2
Miasto na prawach powiatu Gorzów Wlkp.	107,2	30,3	56,2	9,4	9,4	2,0
<i>Powiaty:</i>						
<i>Krośnieński</i>	48,2	15,0	25,3	4,5	2,7	0,7
<i>Nowosolski</i>	74,1	21,5	40,0	7,2	4,0	1,5
<i>Świebodziński</i>	47,7	14,3	26,1	4,4	2,0	0,9
<i>Wschowski</i>	32,6	10,0	18,2	2,7	1,4	0,3
<i>Zielonogórski</i>	78,3	23,6	43,7	6,4	3,6	0,9
<i>Żagański</i>	70,1	20,9	37,2	6,9	4,0	1,1
<i>Żarski</i>	84,3	25,7	44,2	7,9	5,3	1,2
Miasto na prawach powiatu Zielona Góra	103,3	29,5	54,4	9,4	7,8	2,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011 (Urząd Statystyczny w Zielonej Górze)

Zgony i umieralność

W 2011 r. w województwie lubuskim zmarło 9,6 tys. osób, tj. o 0,2 tys. (1,7%) więcej niż w 2010 r. Umieralność mieszkańców wsi była wyższa niż ludności miast. W ogólnej liczbie osób zmarłych ponad 47% stanowiły kobiety. W latach 2004-2009 obserwowany był wzrost liczby zgonów (do 9,8 tys. w 2009 r., tj. o 0,9 tys. więcej w porównaniu z 2004 r.). W najbliższych latach przewiduje się dalszą progresję liczby zgonów związaną z powiększaniem się starszych grup ludności, w których umieralność jest wyższa. Najwyższy współczynnik zgonów wystąpił w powiecie sulęcińskim (10,7‰), najniższy w powiatach zielonogórskim (8,6‰) i gorzowskim (8,7‰).

Przyrost naturalny

Na przestrzeni ostatniej dekady w województwie lubuskim występował dodatni przyrost naturalny. Od 2010 roku wielkość przyrostu naturalnego maleje wraz z obniżaniem się liczby urodzeń.

Najwyższy współczynnik przyrostu naturalnego wystąpił w powiatach strzelecko – drezdeneckim, gorzowskim i międzyrzeckim, najniższy w powiecie żagańskim.

Tabela 2. Ruch naturalny ludności według podregionów i powiatów w 2011 r.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Małżeń- stwa	Urodzeni a żywe	Zgony		Przyrost naturalny ^a	Małżeń - stwa	Urodzeni a żywe	Zgony		Przyrost naturalny ^a
			ogóte m	w tym nie- mowląt ^b				ogółem	w tym nie- mowląt ^b ^c	
w liczbach bezwzględnych						na 1000 ludności				
WOJEWÓDZTWO	5203	10421	9648	58	773	5,09	10,19	9,43	5,57	0,76
Podregion gorzowski	1962	4039	3541	21	498	5,07	10,44	9,16	5,20	1,29
Powiaty:										
Gorzowski	335	718	603	3	115	4,85	10,40	8,74	4,18	1,67
Międzyrzecki	304	653	556	3	97	5,16	11,09	9,44	4,59	1,65
Słubicki	248	483	436	2	47	5,22	10,16	9,17	4,14	0,99
Strzelecko-drezdenecki	270	542	457	1	85	5,33	10,69	9,01	1,85	1,68
Sulęciński	186	401	383	4	18	5,17	11,15	10,65	9,98	0,50
Miasto na prawach powiatu Gorzów Wlkp.	619	1242	1106	8	136	4,97	9,97	8,88	6,44	1,09
Podregion zielonogórski	3241	6382	6107	37	275	5,09	10,03	9,60	5,80	0,43
Powiaty:										
Krośnieński	302	556	566	2	-10	5,29	9,75	9,92	3,60	-0,18
Nowosolski	452	930	871	11	59	5,13	10,56	9,89	11,83	0,67
Świebodziński	298	624	539	3	85	5,25	10,99	9,49	4,81	1,50
Wschowski	225	414	385	2	29	5,71	10,51	9,78	4,83	0,74
Zielonogórski	446	943	807	5	136	4,77	10,09	8,63	5,30	1,45
Żagański	440	754	844	2	-90	5,32	9,12	10,21	2,65	-1,09
Żarski	485	945	986	5	-41	4,86	9,47	9,88	5,29	-0,41
Miasto na prawach powiatu Zielona Góra	593	1216	1109	7	107	4,98	10,21	9,31	5,76	0,90

^a Różnica między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów w danym okresie.

^b Dzieci w wieku poniżej 1 roku.

^c Na 1000 urodzeń żywych.

Źródło: Urząd Statystyczny w Zielonej Górze

W 2011 r. w województwie lubuskim nadwyżka liczby urodzeń żywych nad liczbą zgonów wynosiła 0,8 tys. osób (o 0,7 tys. osób mniej niż w 2010 r.). Województwo lubuskie na dzień 31.12. 2011 r. zajmowało 6 miejsce w kraju pod względem przyrostu naturalnego. W odniesieniu do województwa wielkopolskiego (2,1 tys. osób) przyrost naturalny jest także dodatni, ale znacznie niższy. W porównaniu z pozostałymi województwami ościennymi: zachodniopomorskim (-0,1 tys. osób) oraz dolnośląskim (-0,6 tys. osób) przyrost naturalny w naszym regionie jest wyższy.

Migracje

Wyniki badań prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny wskazują, że województwo lubuskie od lat cechuje deficyt migracyjny (więcej osób wyjeżdża z województwa niż do niego przyjeżdża). W 2011 r. w wyniku migracji stałych liczba ludności w województwie zmniejszyła się o 0,8 tys. (przed rokiem o 0,5 tys.), z tego w miastach ubyło 1,5 tys. osób, a na wsi liczba ludności zwiększyła się o 0,7 tys. Współczynnik salda migracji stałej wyniósł minus 0,8‰, co oznacza, że przeciętnie – na każde 10 tys. ludności – województwo opuściło 8 osób.

Największy ubytek liczby ludności w wyniku ruchów migracyjnych odnotowano w 2006 r. – zmniejszyła się ona wówczas o 1,6 tys. – przede wszystkim w wyniku zwiększonej emigracji na pobyt stały. W latach 2007-2010 obserwowano spadek liczby wyjazdów za granicę, w 2011 r. ponownie odnotowano niewielki ich wzrost (na stałe za granicę wyjeżdżały częściej kobiety). Saldo migracji zagranicznych (w przeliczeniu na 1000 ludności) w 2011 r. wyniosło minus 0,2‰ (w tym dla kobiet minus 0,3‰). Najwięcej osób wyemigrowało do Niemiec (40,1% ogólnej liczby emigrantów) i Wielkiej Brytanii (25,4%).

Wśród ludności migrującej najliczniejszą grupę stanowią od lat osoby w wieku 25 – 29 lat (napływ – 2,3 tys., odpływ – 2,7 tys. osób) oraz 30 – 34 lata (napływ – 1,7 tys., odpływ – 1,8 tys. osób). Liczną grupę migrujących stanowiły również osoby w wieku 20 – 24 lata (napływ – 1,0 tys., odpływ – 1,2 tys. osób). Zmiana miejsca zamieszkania w tym wieku ma zwykle związek z zakładaniem rodziny, rozpoczęciem pracy lub edukacji. Zjawisko migracji dotyczy często całych rodzin, stąd też dość liczną grupę stanowiły także dzieci w wieku 0 – 9 lat (ok. 17%).

1.2. Sytuacja społeczno - ekonomiczna

Dochody gospodarstw domowych

Gospodarstwem domowym jest zarówno zespół osób razem zamieszkujących, którzy wspólnie się utrzymują (w większości połączeni więzami biologicznymi - rodziny), jak również osoby samotne, utrzymujące się samodzielnie.

W latach 2010-2011 w województwie lubuskim zmniejszyła się przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym z 2,86 do 2,82. Jednocześnie mniej osób w gospodarstwie domowym pracowało (spadek z 1,09 do 1,02), a więcej osób pobierało świadczenia z ubezpieczeń społecznych (wzrost z 0,81 do 0,88).

Tabela 3. Dochody netto gospodarstw domowych w marcu 2011 r. (porównanie z woj. ościennymi)

Województwa	Dochody netto w zł		
	Na gospodarstwo domowe	Na osobę	Na jednostkę ekwiwalentną
Dolnośląskie	3174,20	1333,83	1641,05
Lubuskie	3070,35	1249,44	1558,86
Wielkopolskie	3265,40	1283,75	1616,13
Zachodniopomorskie	3138,48	1318,74	1630,81

Zródło: Diagnoza społeczna 2011, pod red. J. Czapińskiego, T. Panka

W porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się zarówno realna wartość przeciętnych miesięcznych dochodów, jak i wydatków w przeliczeniu na 1 osobę w gospodarstwie domowym. Jedna osoba w gospodarstwie domowym w 2011 r. w województwie lubuskim dysponowała przeciętnie dochodem rozporządzalnym w wysokości 1190 zł, który był realnie niższy o 0,9% od dochodu z roku poprzedniego (w 2010 r. – wzrost o 1,7%). W relacji do średniej krajowej (1227 zł) dochód rozporządzalny na osobę był niższy o 3,0% (w 2010 r. niższy o 3,3%).

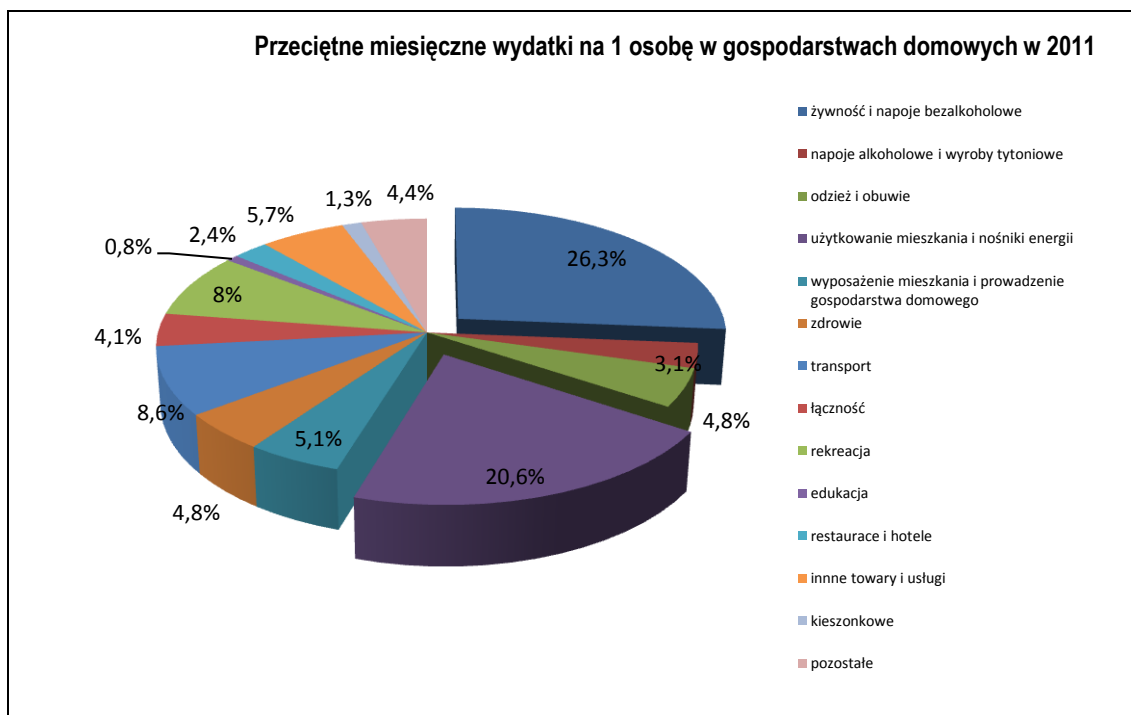
Dla porównania w kraju w 2011 r. zdecydowanie najwyższymi dochodami dysponowały gospodarstwa domowe z województwa mazowieckiego (1623 zł), które były o 32,3% wyższe niż przeciętny krajowy dochód. Najniższe dochody zarejestrowano w województwie podkarpackim (938 zł) i były one o 23,6% poniżej średniej krajowej. Rozpiętość pomiędzy najwyższym a najniższym średnim dochodem na osobę w województwach w 2011 r. wyniosła 55,9 p. proc. W ciągu ostatnich 6 lat (2011 r. wobec 2005 r.) wskaźnik dochodu rozporządzalnego (poziom przeciętnego miesięcznego dochodu w stosunku do średniej krajowej) wzrósł najbardziej w województwie mazowieckim (o 9,1 p. proc.) oraz **w województwie lubuskim (o 6,2 p. proc.)**, świętokrzyskim (o 5,1 p. proc.) i podlaskim (o 4,7 p. proc.).

Wydatki gospodarstw domowych

Poziom przeciętnych miesięcznych wydatków w gospodarstwach domowych na osobę w 2011 r. wyniósł 976 zł i był realnie niższy o 3,8% niż w roku 2010 (w 2010 r. – wzrost o 0,9%).

W województwie lubuskim w 2011 r. przeciętne miesięczne wydatki na osobę były niższe niż średnie w gospodarstwach domowych ogółem w kraju o 3,9% (w 2010 r. niższe o 1,9%).

Wykres 1. Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2011 r.

Źródło: Urząd Statystyczny w Zielonej Górze

Wyniki badań przeprowadzonych przez Urząd Statystyczny w Zielonej Górze wskazują, że w największym stopniu budżet przeciętnego gospodarstwa domowego w województwie lubuskim obciążony jest nadal wydatkami na żywność. Kwoty przeznaczone na żywność i napoje bezalkoholowe stanowiły w 2011 r. 26,3% ogółu wydatków. Drugą, obok żywności, istotną grupą wydatków niezbędnych dla funkcjonowania rodziny są wydatki związane z użytkowaniem mieszkania i nośnikami energii. W 2011 r. stanowiły one ok. 21% ogółu przeciętnych miesięcznych wydatków w przeliczeniu na 1 osobę w gospodarstwach domowych. Dużą grupę stanowią także wydatki na transport – 8,6% oraz rekreację i kulturę – 8,0%. Na ochronę zdrowia przeciętnie 1 osoba w gospodarstwie domowym przeznaczala 5% ogółu wydatków, a na edukację ok. 1%. Różnice w strukturze wydatków gospodarstw domowych między 2010 r. i 2011 r. w zakresie grup towarów i usług konsumpcyjnych nie przekroczyły 1 p. proc. Najbardziej zwiększył się udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe oraz na transport, a zmniejszył udział wydatków na odzież i obuwie.

Źródła dochodu

W 2011 r. w województwie lubuskim 663,9 tys. osób posiadało własne źródło dochodów, którymi były dochody z pracy, dochody pochodzące ze świadczeń społecznych (tzw. niezarobkowych źródeł utrzymania) lub dochody z własności, tj. z tytułu oddanych w dzierżawę gruntów, dochodów z lokat kapitałowych, z odsetek z oszczędności i udziału w zyskach przedsiębiorstw. Udział tych osób w ogólnej liczbie ludności województwa lubuskiego w 2011 r. wynosił 64,9% i był o prawie 6 p. proc. wyższy w porównaniu do wyników spisu z 2002 r.

W 2011 r. dochody z pracy jako źródło utrzymania deklarowało 381,2 tys. osób i liczba ich w porównaniu do wyników spisu 2002r. wzrosła o ponad 80 tys., tj. o 26,6%. Należy zwrócić uwagę, że największą dynamikę zmian w porównaniu do 2002 r. obserwuje się w odniesieniu do źródła, jakim były dochody z pracy najemnej. W 2011 r. z dochodów w tej grupie utrzymywało się 324,4 tys. osób (31,7%), natomiast w 2002 r. – 244,7 tys. (wzrost o 1/3). Udział osób utrzymujących się z pracy na rachunek własny pozostał na poziomie poprzedniego spisu (5,6%). Zdecydowanie natomiast zmniejszyła się liczba osób będących na utrzymaniu (o ok. 90 tys.) oraz ich udział (o ok. 10 p. proc.) w strukturze ekonomicznej ludności.

Wyniki spisu przeprowadzonego w 2011 r. wykazały, że zmieniła się struktura wieku ludności, co może mieć wpływ na indywidualne źródła utrzymania poszczególnych osób. Analizując wiek oraz źródło utrzymania można stwierdzić pewne prawidłowości. Osoby w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) nie posiadają na ogół własnych źródeł dochodów pozostając głównie na utrzymaniu (98,1%), tylko 0,8% posiadało własne źródła utrzymania. Zmiany w strukturze źródeł utrzymania można zaobserwować w starszych grupach wieku.

W wieku produkcyjnym przeszło 3/4 osób niezależnie od płci i aktywności zawodowej posiadało własne źródła utrzymania, wśród których dominowały dochody z pracy (56,2%). Źródła niezarobkowe stanowiły podstawę utrzymania dla 19,8% osób spośród tej grupy, pozostawanie na utrzymaniu deklarowało 17,1%. Poddając bardziej szczegółowej analizie osoby w wieku aktywności zawodowej stosowany jest zwykle podział na osoby w wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lata, niezależnie od płci) oraz w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-59 lat kobiety i 45-64 lata mężczyźni).

Tabela 4. Ludność według głównego źródła utrzymania, powiatów oraz charakteru miejscowości w 2011 r.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Główne źródło utrzymania							Nieustalone	
		praca najemna	praca na rachunek własny	emerytury	renty	zasiłki i świadczenia	pozostałe źródła dochodów osobno nie wymienione	na utrzymaniu	razem	w tym nieobecni przebywający za granicą co najmniej 12 miesięcy
w tysiącach										
OGÓŁEM										
WOJEWÓDZTWO	1022,8	324,4	56,9	170,1	63,0	26,8	22,0	308,2	50,7	33,7
Powiaty:										
Gorzowski	68,9	22,3	5,1	9,6	3,7	1,6	1,4	22,2	2,9	2,0
Międzyrzecki	58,9	18,1	3,6	9,6	3,4	1,8	1,2	17,9	3,2	1,8
Słubicki	47,5	15,0	3,0	7,1	2,4	1,3	1,2	15,4	2,2	1,5
Strzelecko-drezdenecki	50,7	14,9	2,8	8,1	3,3	2,1	0,8	16,7	2,1	1,5
Sulęciński	36,0	11,3	2,1	5,3	2,5	1,1	0,7	11,2	1,9	1,2
Miasto na prawach powiatu Gorzów Wlkp.	124,5	44,1	6,8	22,9	5,8	2,7	2,8	32,6	6,9	4,4
Powiaty:										
Krośnieński	57,1	17,4	2,8	9,6	3,7	1,6	1,2	18,2	2,5	1,8
Nowosolski	88,1	25,0	4,4	15,3	6,3	3,3	1,7	27,8	4,3	2,9
Świebodziński	56,8	19,6	2,9	8,9	3,8	1,0	0,8	16,6	3,0	1,7
Wschowski	39,3	11,6	2,5	6,0	2,6	0,9	0,6	13,1	2,0	1,5
Zielonogórski	93,4	30,9	5,4	13,7	6,0	1,9	1,8	29,4	4,3	3,0
Żagański	82,7	23,4	3,8	14,6	6,3	2,8	2,2	26,1	3,6	2,5
Żarski	99,9	28,6	5,2	16,9	7,0	2,9	2,4	31,3	5,5	3,9
Miasto na prawach powiatu Zielona Góra	119,0	42,1	6,5	22,5	6,5	1,9	3,2	29,9	6,4	4,1

Źródło: Urząd Statystyczny w Zielonej Górze

W 2011 r. prawie 23% mieszkańców województwa lubuskiego utrzymywało się z emerytur i rent. Udział osób pobierających świadczenia emerytalno-rentowe w ogólnej liczbie ludności Polski wyniósł 2,6% (15. miejsce w kraju) i w porównaniu z 2010 r. był niższy o 0,5 p. proc.

Zasoby mieszkaniowe, wyposażenie mieszkań

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego zasoby mieszkaniowe w 2011 r. w województwie lubuskim szacowano na ok. 351,1 tys., natomiast w spisie przeprowadzonym w 2002 r. na 324,7 tys. Przeciętne mieszkanie w 2011 r. miało powierzchnię 69,9 m², czyli o 2,5 m² więcej niż w 2002 r., składające się z 3,9 izb. W jednym mieszkaniu zamieszkiwało w 2011 r. ok. 3 osób, czyli prawie tyle samo co średnio w Polsce. Największy odsetek mieszkań znajdował się w budynkach liczących 65 lat i więcej – około 38%, a tylko nieco ponad 7% w budynkach wybudowanych w latach 2003-2011 (w kraju odpowiednio: 20,4% i 8,0%).

Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze w latach 2002-2011 w sferze mieszkalnictwa nie wystąpiły tak istotne zmiany stosunków własnościowych, jak te obserwowane przed

2002 r. związane z procesami prywatyzacji zasobów mieszkaniowych. Największą grupę mieszkań stanowiły lokale będące własnością osób fizycznych (ok. 175,4 tys., tj. 49,8% ogółu zasobów mieszkaniowych) oraz mieszkania spółdzielcze (ok. 78,0 tys., tj. 22,2%), w tym mieszkania o statusie własnościowym (ok. 29,5 tys.).

W porównaniu z 2002 r. zmniejszył się udział mieszkań będących własnością gmin, Skarbu Państwa oraz zakładów pracy.

Niemal 99% mieszkań było wyposażonych w wodociąg i wskaźnik ten zwiększył się o 1,6 p. proc. w porównaniu z 2002 r. W porównaniu z 2002 r. poprawiło się wyposażenie mieszkań w łazienkę (wzrost udziału z 87,6% do 96,9%), ustęp (wzrost z 89,2% do 98,0%) i ciepłą wodę (wzrost z 80,9% do 84,3%). Mieszkania znajdujące się w miastach były lepiej wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne niż mieszkania na terenach wiejskich. Różnica w tym zakresie wyniosła od 3,9 p. proc. w przypadku wodociągu do 4,8 p. proc. w przypadku ustępu. Pomiedzy rokiem 2011 r. i 2002 r. w większym stopniu uległo poprawie wyposażenie mieszkań w instalację na terenach wiejskich niż w miastach.

W latach 2009-2011 obniżyła się ilość budowanych mieszkań; w 2011 r. w województwie oddano do użytkowania nieco ponad 3 mieszkania na 1000 ludności (w kraju – 3,4), podczas gdy w 2008 r. wskaźnik wynosił nieco ponad 4.

Jakość życia mieszkańców województwa lubuskiego

Jak wynika z raportu „*Diagnoza społeczna 2011*” życie o niskim statusie materialnym wiodą renciści, osoby z wykształceniem podstawowym, osoby owdowiałe, w podeszłym wieku (65+ lat), mieszkające samotnie, rozwiedzione, emeryci i bezrobotni będący mieszkańcami województwa świętokrzyskiego, lubuskiego oraz lubelskiego. Pod względem jakości życia, biorąc pod uwagę takie wskaźniki jak: kapitał społeczny, dobrostan psychiczny, fizyczny, społeczny, materialny, poziom cywilizacyjny, stres życiowy i patologie **województwo lubuskie zajęło 15 miejsce.**

J. Czapiński i T. Panek w swoim raporcie wskazują również, że województwo lubuskie obok warmińsko – mazurskiego są województwami, w których gospodarstwa domowe najczęściej źle oceniają swoją sytuację dochodową.

Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze w 2011 roku w porównaniu z rokiem poprzednim w gospodarstwach domowych systematycznie obniżało się przeciętne miesięczne na osobę spożycie podstawowych artykułów żywnościowych takich jak: cukier (o 12,2%), ryby (o 8,3%), pieczywo (o 3,8%) i sery (o 3,1%). Nieco mniejsza była również konsumpcja mięsa (o 1,0%) i warzyw (o 1,4%), a wzrosło spożycie mleka (o 1,9%) i owoców (o 0,9%).

Odnotowano nieznaczne obniżenie stanu wyposażenia gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania. Komputer osobisty z dostępem do Internetu w 2011 r. posiadało ok. 60,0% ogółu

gospodarstw domowych (wobec 60,5% w 2010 r.), samochód osobowy miało 56,0% gospodarstw domowych (wobec 61,2%), zmywarkę – 16,5% (wobec 19,5%). W tym zakresie wzrosła jedynie poprawa wyposażenia gospodarstw w pralkę automatyczną (wzrost udziału z 90,0% do 91,7%) oraz telefon komórkowy (wzrost udziału z 89,0% do 89,6%).

Spadek realnej wartości dochodów w 2011 r. jest sygnałem, świadczącym o spadku siły nabywczej gospodarstw domowych, co odzwierciedla pogorszenie dynamiki sprzedaży detalicznej towarów, w porównaniu do poprzedniego roku. Wobec spadku zamożności gospodarstw domowych, w 2011 r. wzrósł odsetek gospodarstw, negatywnie oceniających swoją sytuację materialną. Blisko 48,9% ogółu badanych gospodarstw postrzegало swoją sytuację materialną jako przeciętną, czyli o 1,9 p. proc. więcej niż w 2010 r. Ocenę raczej dobrą albo bardzo dobrą wystawiło prawie 23,0% badanych gospodarstw, co oznacza spadek udziału o 2,7 p. proc. w porównaniu z rokiem poprzednim. Zdecydowanie wzrósł natomiast odsetek gospodarstw, które oceniły swoją sytuację materialną jako raczej złą albo złą – do 28,0% (z 23,0% w 2010 r.).

Ocenę warunków ekonomicznych mieszkańców województwa lubuskiego podjęto również w badaniu „*Lubuszenie 2012 – diagnoza stanu*”, pod redakcją naukową G. Miłkowskiej i Z. Wołka, z którego wynika, że większość badanych osób pozyskuje dochody z dwóch źródeł: pracy najemnej (47,3%) oraz ze świadczeń społecznych (48,1%). Jedynie 7,5% badanych prowadził własną działalność gospodarczą, a tylko 3,2% utrzymuje się z prowadzonego gospodarstwa rolnego. Natomiast 5,3% Lubuszan pozyskuje dochody z nieudokumentowanych źródeł.

W prawie 1/3 rodzin (30,4%) badanej populacji pracują wszyscy dorośli członkowie rodzin, natomiast w 29,4% rodzin nikt nie pracuje. Blisko 1/5 badanych (19%) deklaruje, że są jedynymi żywicielami rodziny. W co 10 rodzinie muszą pracować osoby niepełnoletnie, których dochód stanowi wsparcie budżetu rodziny.

Dochody netto na osobę w rodzinie na poziomie zbliżonym do minimum socjalnego uzyskuje 20,6% badanych mieszkańców województwa lubuskiego, a 24,3% dochód na osobę w wysokości minimalnego wynagrodzenia. Dochód stanowiący wskaźnik minimum egzystencji uzyskuje 6% badanych osób a podobny odsetek osób uzyskuje dochód plasujący się pomiędzy minimum egzystencji a minimum socjalnym. Jedynie 22,4% badanych uzyskuje dochód na osobę w rodzinie powyżej średniej krajowej.

Pomimo niskich ocen sytuacji socjalno-bytowej w ocenie swojego położenia materialnego badani Lubuszenie pozostają umiarkowanymi optymistami, 45% z nich swoje położenie materialne jako przeciętne. Jako dobre określa 33,7% badanych, natomiast 15,7% ocenia ją jako złe i bardzo złe.

Sytuacja materialna rodzin jest przyczyną tego, że zdecydowana większość musi czasami lub stale wybierać najtańsze produkty żywnościowe. Łącznie twierdzi tak 73,3% badanych. Jedynie co 4 badany nie czuje się zmuszony do wyboru żywności ze względu na jej cenę.

Pozytywnie własną sytuację mieszkaniową ocenia 67,2% Lubuszan, są zadowoleni ze standardu lokalu, w którym mieszkają. Jako przeciętną określa 28,1% osób a jedynie 5,4% ocenia sytuację mieszkaniową jako złą.

Ważnym wskaźnikiem pozwalającym ocenić sytuację materialną w jakiej znajdują się Lubuszanie jest odpowiedź na pytanie o oszczędności. Niepokój wzbudza to, że ponad połowa ankietowanych (53,7%) nie ma żadnych oszczędności. Pozostali dysponują środkami pozwalającymi na zaspokojenie potrzeb rodziny od 3 miesięcy (19,7%) do ponad roku czasu (7,2%).

Wśród Lubuszan bardziej sytuowanych (22,9%) wyraźnie ujawnia się dążenie do inwestowania w dzieci przez zapewnienie im określonego wykształcenia i dodatkowych umiejętności poprzez zajęcia pozalekcyjne. Natomiast 6,3% badanej populacji zadeklarowało, że nie stać ich na opłacanie dzieciom żadnych zajęć pozalekcyjnych.

1.3. Dominujące problemy społeczne regionu

1. Ubóstwo

Ubóstwo jako zjawisko samo w sobie stanowi problem bardzo złożony, ze względu na aspekty ekonomiczne, socjologiczne, psychologiczne czy polityczne. Ubóstwo jest także problemem pozaekonomicznym, który znajduje wyraz w deficycie w takich sferach życia jak poziom wykształcenia, warunki mieszkaniowe czy potrzeby kulturowe. Jest ono najbardziej dotkliwe dla osób i rodzin, w których ma miejsce suma wszystkich przywołanych czynników jednocześnie, tak w materialnych, jak i pozamaterialnych sferach życia.

W zależności od sposobu podejścia do problematyki ubóstwa zjawisko to można analizować i opisywać w sposób absolutny lub względny (relatywny).

W **podejściu absolutnym** ubogie są osoby i rodziny, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe. W **podejściu względnym** ubóstwo rozważane jest jako forma nierówności, nadmiernego dystansu między poziomem życia poszczególnych grup ludności, co powoduje, że za ubogie uznaje się osoby i rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych członków danego społeczeństwa.

Granice ubóstwa ekonomicznego

W 2011 r. w Polsce dla osoby samotnie gospodarującej kwota 495 zł stanowiła granicę minimum egzystencji, czyli poziom dochodów (wydatków) niezbędny do przetrwania; dla gospodarstwa 4 - osobowego była to kwota 1 336 zł. Minimum egzystencji (średni miesięczny poziom wydatków ekwiwalentnych) dla gospodarstw domowych w województwie lubuskim w 2011 r. wynosiło 901 zł, natomiast granicą ubóstwa relatywnego (wskaźnik ten stanowi 50% średnich miesięcznych wydatków ogółu gospodarstw domowych) była kwota 1 257 zł.

Tabela 5. Granice ubóstwa dla wybranych typów gospodarstw w IV kwartale 2010 i 2011 r.

Granice ubóstwa	2010	2011	2010	2011
	Gospodarstwa 1 - osobowe		Gospodarstwa 4 – osobowe (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14)	
	w zł			
Skrajna (minimum egzystencji)	466	495	1 257	1 336
Relatywna	665	690	1 795	1 863
Ustawowa	477	477	1 404	1 404

Źródło: *Ubóstwo w Polsce w 2011 r.*, A. Bieńkuńska, P. Piaskowski, GUS, Warszawa 2012 r.

W 2011 r. odsetek osób mieszkających w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji (tzn. zagrożonych ubóstwem skrajnym) w województwie lubuskim zmniejszył się o 0,8 p. proc. i wyniósł 3,2% (wobec 4,0% w 2010 r.); wartość tego wskaźnika była najniższa w kraju. Z kolei skala zagrożenia ubóstwem relatywnym zmniejszyła się o 1,8 p. proc. – do 13,4% (z 15,2% w 2010 r.).

Z danych opublikowanych przez GUS wynika, że w 2011 r. wskaźniki ubóstwa w województwie lubuskim przedstawiały się następująco:

- **ubóstwo egzystencjalne** (minimum egzystencji) dotyczyło 6,7% gospodarstw domowych (w Polsce 6,7%);
- **ubóstwo relatywne** (50% przeciętnych wydatków) dotknęło 13,4% gospodarstw (średnio w kraju 16,7%);
- **ustawowa granica ubóstwa - najniższa w Polsce** (dochody są mniejsze niż wyznaczony próg ustawowy) objęła 4,3% rodzin (średnia w kraju 6,5%).

W 2011 r. ubóstwo ekonomiczne w większym stopniu dotyczyło mieszkańców województw Polski północno-wschodniej i wschodniej, niż Polski południowo-zachodniej.

Mimo realnego spadku dochodów i wydatków gospodarstw domowych w województwie lubuskim spada odsetek osób zagrożonych ubóstwem. Taki stan można tłumaczyć brakiem oficjalnego zatrudnienia pewnej części mieszkańców i uzyskiwaniem przez nich dochodów z pracy w „szarej strefie”. Nie bez znaczenia jest również bliskość granicy, która ułatwia uzyskanie dochodów osobom zajmującym się handlem przygranicznym. W ten sposób zagraniczne transfery środków finansowych powiększają dochody gospodarstw domowych, których część prawdopodobnie nie jest ewidencjonowana. Reasumując, w ujęciu absolutnym, spada udział osób ubogich żyjących w gospodarstwach domowych w województwie lubuskim.

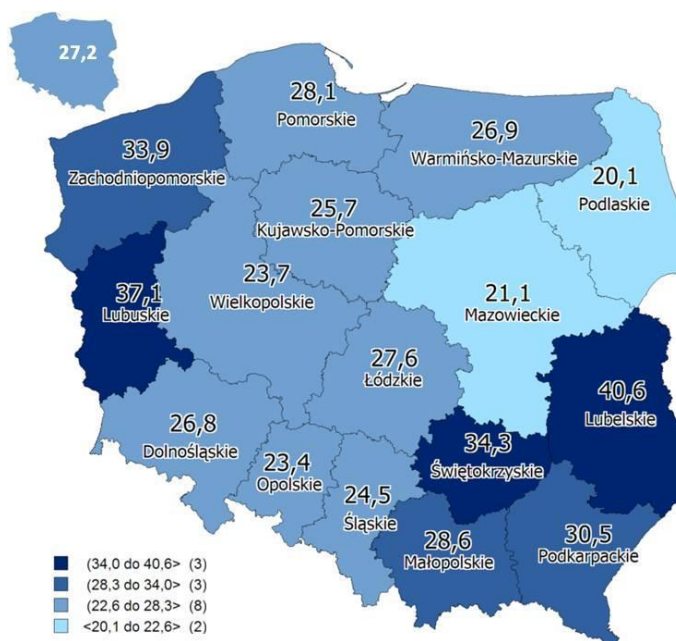
Zasięg ubóstwa i wykluczenia społecznego

Powołując się na **projekt Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020** wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w 2011 r. osiągnął wartości najwyższe w następujących województwach: lubelskim (40,6%), **lubuskim (37,1%)** i świętokrzyskim (34,3%).

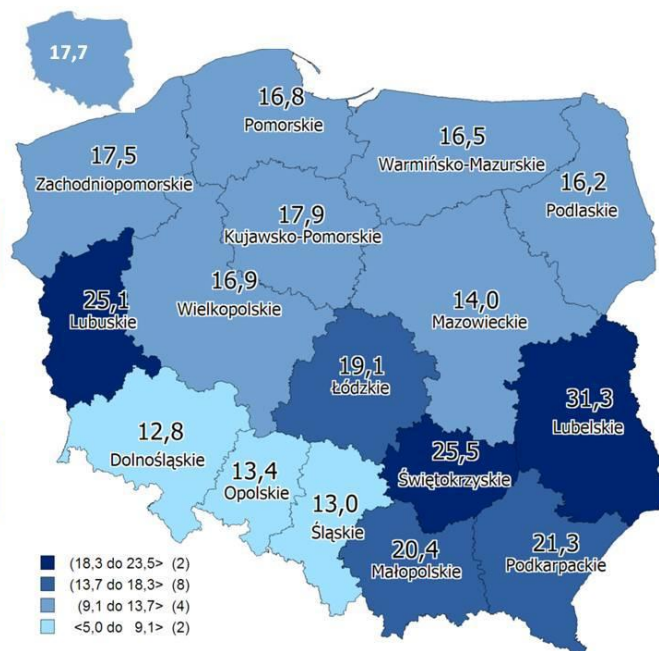
Województwo Lubuskie plasuje się również w czołówce jeżeli chodzi o wskaźnik zagrożenia ubóstwem (**25,1%**), ustępując jedynie województwu lubelskiemu (31,3%) oraz świętokrzyskiemu (25,5%).

Mapa 1 i 2

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w 2011 r.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w 2011 r.

Źródło: Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 Nowy wymiar aktywnej integracji Warszawa 2013 r.

Najmniej korzystnie w województwie lubuskim kształtował się również **wskaźnik zagrożenia niską intensywnością pracy (13,2%)**. Najkorzystniej natomiast kształtował się w województwach wielkopolskim (4,5%), pomorskim (4,9%) oraz mazowieckim (5,2%).

Najsilniejszą deprivacją materialną zagrożone są województwa: zachodniopomorskie (23,5%) oraz **lubuskie (18,8%)**, natomiast w najlepszej sytuacji są podlaskie (5,0%) i wielkopolskie (7,5%).

Zakres wykluczenia w różnych grupach społecznych

Według badań *Diagnozy społecznej 2011 Warunki i jakość życia Polaków w przekroju wojewódzkim* wykluczenie fizyczne występuje najczęściej w regionie wschodnim oraz w województwie lubuskim. Największy odsetek normatywnie wykluczonych jest w województwie lubuskim oraz zachodniopomorskim. Rozpatrując ogólny wskaźnik wykluczenia najbardziej zagrożonymi wśród pozostałych województw (świętokrzyskiego, podkarpackiego, zachodniopomorskiego) są także mieszkańcy województwa lubuskiego.

Tabela 6. Procent osób zagrożonych wykluczeniem i wykluczonych wg typu wykluczenia

Województwo lubuskie	Typ wykluczenia									
	Fizyczne (wiek, niepełnosprawność, wyszkolenie ojca)		Strukturalne (miejsce zamieszkania oraz posiadanie dochodów poniżej granicy ubóstwa)		Normatywne (m.in. alkoholizm, narkotyki, konflikt z prawem, samotność)		Materialne (brak stałych dochodów z pracy)		Ogółem	
	zagrożeni	wykluczeni	zagrożeni	wykluczeni	zagrożeni	wykluczeni	zagrożeni	wykluczeni	zagrożeni	wykluczeni
	20,3	9,0	16,0	0,2	14,8	6,4	14,8	7,6	46,5	21,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Diagnozy społecznej 2011* pod red. J. Czapińskiego i T. Panka

W grudniu 2010 r. Komisja Europejska przyjęła komunikat „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej”, w którym określono że walka z ubóstwem i wykluczeniem musi opierać się na wzroście gospodarczym i zatrudnieniu oraz na nowoczesnej i skutecznej ochronie socjalnej. Musi być to jednak połączone z szerokim zestawem polityk społecznych z ukierunkowaną edukacją, pomocą społeczną, mieszkalnictwem, zdrowiem, godzeniem życia prywatnego i zawodowego oraz polityk rodzinnych. Określono także szereg działań towarzyszących, mających pomóc osiągnąć cel jakim jest zmniejszenie zjawiska ubóstwa.

2. Bezrobocie

Problemy rynku pracy, wynikające z niedoboru miejsc pracy, powodują obniżenie warunków życia ludności, a długotrwałe pozostawanie bez pracy zmniejsza szanse na zatrudnienie i przyczynia się do postępującego procesu ubożenia ludności, patologii a nawet może prowadzić do wykluczenia społecznego.

Liczba bezrobotnych

W końcu grudnia 2012 r. w województwie lubuskim zarejestrowanych było 60 614 osób. W okresie dwunastu miesięcy 2012 r. liczba bezrobotnych zwiększyła się o 1 480 osób, tj. o 2,5%. Wzrost liczby zarejestrowanych bezrobotnych odnotowano w okresie sześciu miesięcy (styczeń, luty, sierpień, wrzesień, listopad i grudzień), w pozostałych miesiącach miał miejsce spadek liczby bezrobotnych.

Od stycznia do grudnia 2012 r. w województwie lubuskim zarejestrowano 95 288 nowych bezrobotnych (napływ), o 5 270 osób mniej niż w analogicznym okresie 2011 r. W ciągu dwunastu miesięcy 2012r. wyrejestrowanych zostało 93.808 bezrobotnych (odpływ) o 6 841 mniej

niż w analogicznym okresie 2011 r. Największą liczbę bezrobotnych wyrejestrowano z następujących przyczyn:

- podjęcia pracy – 38 419 osób,
- nie potwierdzenia gotowości do podjęcia pracy – 28 429 osób,
- dobrowolnej rezygnacji ze statusu bezrobotnego – 6 793 osoby,
- rozpoczęcia stażu – 6 022 osoby,
- podjęcia pracy subsydiowanej – 5 102 osoby,
- rozpoczęcia pracy społecznie użytecznej – 4 147 osób,
- odmowy bez uzasadnionej przyczyny przyjęcia propozycji odpowiedniego zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej lub uczestnictwa w aktywnych programach rynku pracy – 2 399 osób,
- rozpoczęcia szkolenia – 2 249 osób.

Stopa bezrobocia według powiatów

W województwie lubuskim bezrobocie jest zróżnicowane w poszczególnych powiatach. Na przestrzeni 12 miesięcy 2012 r. w sześciu powiatach województwa lubuskiego odnotowano spadek bezrobocia. Największy spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych odnotowano w powiatach: słubickim – o 8,6%, żagańskim, gorzowskim ziemskim – o 2,9%. Największy wzrost odnotowano w powiecie świebodzińskim – 25,3%.

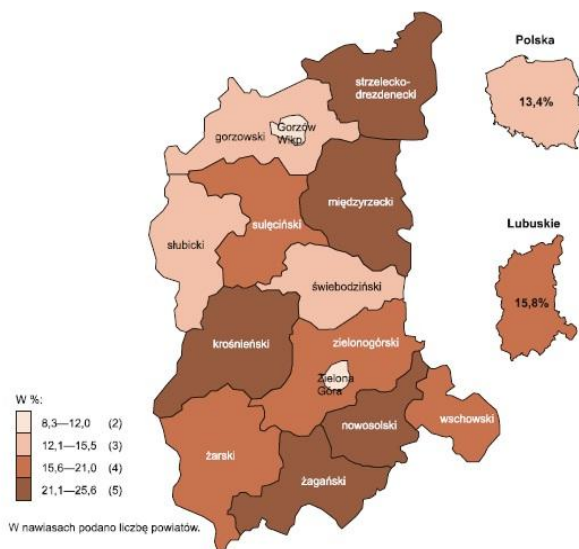
Stopa bezrobocia na Ziemi Lubuskiej na koniec grudnia 2012 r. kształtowała się na poziomie 15,8% i pod względem jej wysokości województwo lubuskie znalazło się na piątym miejscu obok województwa świętokrzyskiego. Stopa bezrobocia w Polsce kształtowała się na poziomie 13,4%.

Na koniec grudnia 2012 r. najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiatach: strzelecko – drezdeneckim – 25,6%, żagańskim – 25,2%, nowosolskim – 24,9%. Najniższą stopą bezrobocia rejestrowanego wyróżniały się miasta na prawach powiatu: zielonogórski (grodzki) – 8,3%, gorzowski (grodzki) – 9,3%, a także powiat świebodziński – 12,1%.

Mapa 3. Bezrobocie w powiatach w 2012 r.

STOPA BEZROBOCIA REJESTROWANEGO WEDŁUG POWIATÓW W 2012 R.

Stan w końcu grudnia

Źródło: GUS

Bezrobotni z prawem oraz bez prawa do zasiłku

Na koniec 2012 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych z prawem do zasiłku wynosiła 11 845 osób, w tym 5 773 kobiet (48,7% ogółu osób pobierających zasiłek). Bezrobotni z prawem do zasiłku stanowili 19,5 % ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w województwie lubuskim. W okresie dwunastu miesięcy 2012 r. liczba bezrobotnych uprawnionych do pobierania zasiłku zwiększyła się o 133 osoby tj. o 1,1%.

Tabela 7. Liczba bezrobotnych z prawem do zasiłku, w poszczególnych kwartałach w 2012 r.

Kwartaly	Bezrobotni z prawem do zasiłku w 2012 roku		Wzrost/spadek (-) w porównaniu do poprzedniego kwartału
	Liczba	Udział w liczbie bezrobotnych ogółem	Liczba
I	13 068	20,5%	1 356
II	11 887	20,5%	- 1 181
III	10 947	18,9%	- 940
IV	11 845	19,5%	898

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Zielonej Górze

Na koniec 2012 r. największy odsetek osób bezrobotnych uprawnionych do zasiłku odnotowano w powiatach: międzyrzeckim (22,1%), świebodzińskim i krośnieńskim (21,6%), żagańskim (21,3%).

Tabela 8. Procent osób bezrobotnych uprawnionych do zasiłku

Powiaty	Liczba bezrobotnych z prawem do zasiłku	Udział w stosunku do ogółu bezrobotnych
Gorzów Wlkp. (grodzki)	1 012	19,3%
Gorzów Wlkp. (ziemski)	520	17,2%
Krosno Odrz.	945	21,6%
Międzyrzecz	1 079	22,1%
Nowa Sól	1 495	20,5%
Słubice	335	15,6%
Strzelce Krajeńskie	1 026	20,9%
Sulęcín	361	19,5%
Świebodzin	639	21,6%
Wschowa	362	14,8%
Zielona Góra (grodzki)	948	19,6%
Zielona Góra (ziemski)	933	18,9%
Zagań	1 248	21,3%
Żary	942	16,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Zielonej Górze

W 2012 r. urzędy pracy zarejestrowały 22 216 nowych bezrobotnych z prawem do zasiłku. W stosunku do roku 2011 liczba nowo zarejestrowanych bezrobotnych z prawem do zasiłku była większa o 1 918 osób (o 9,4%). Największy napływ bezrobotnych z prawem do zasiłku odnotowano w powiatach: nowosolskim – 2 343 osoby, w miastach na prawach powiatu w Zielonej Górze – 2 216 osób, w Gorzowie Wlkp. – 2 185 osób.

Na koniec 2012 r. w województwie lubuskim odnotowano 48 769 osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku, w tym 25 924 kobiety (53,2% ogółu osób bez prawa do zasiłku). Bezrobotni bez prawa do zasiłku stanowili w województwie lubuskim 80,5% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych.

Stopa bezrobocia rejestrowanego na tle województw ościennych

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy w Polsce na koniec grudnia 2012 r. wynosiła 2 136,8 tys. osób. W kraju na przestrzeni roku poziom bezrobocia rejestrowanego zwiększył się o 154,1 tys. osób, tj. o 7,8%. W województwie lubuskim, w okresie dwunastu miesięcy w 2012 r. liczba bezrobotnych zwiększyła się o 2,5%. Stopa bezrobocia rejestrowanego w kraju na koniec grudnia 2012 r. wyniosła 13,4%. W porównaniu ze stanem w końcu 2011 r. wysokość tego wskaźnika wzrosła o 0,9 p. proc. W województwie lubuskim w tym okresie nastąpił wzrost stopy bezrobocia o 0,4 p. proc. Na koniec grudnia 2012 r. wskaźnik natężenia bezrobocia dla województwa lubuskiego był wyższy o 2,4 p. proc. od wskaźnika krajowego.

Tabela 9. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych oraz stopa bezrobocia

Województwo	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych		Stopa bezrobocia
	Stan na 31.12.2011r.	Stan na 31.12.2012r.	Stan na 31.12.2012r.
Polska	1 982 676	2 136 815	13,4%
dolnośląskie	143 575	157 369	13,5%
lubuskie	59 134	60 614	15,8%
wielkopolskie	134 954	147 902	9,9%
Zachodniopomorskie	108 904	112 521	18,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy

Struktura wieku bezrobotnych kobiet i mężczyzn

Na koniec 2012 r. najwięcej bezrobotnych kobiet było w wieku od 25 do 34 lat (33,2% ogółu) oraz od 35 do 44 lat (20,6%). Wśród bezrobotnych mężczyzn dominowały osoby w wieku od 25 do 34 lat (23,6%) oraz od 45 do 54 lat (21,3% ogółu). Wśród zarejestrowanych bezrobotnych kobiet 73,1% było w wieku od 18 do 44 lat, podczas gdy wśród mężczyzn bezrobotni do 44 roku życia stanowili 59,1%.

Zwolnienia z przyczyn niedotyczących pracownika

W 2012 r. odnotowano zgłoszenia zwolnień z przyczyn niedotyczących pracownika, pochodzące z 69 zakładów pracy, w których planowano zwolnienie łącznie 1 477 osób (w 2011r. odpowiednio 71 zakładów i 1 190 osób). Ostatecznie w całym 2012 r. 19 zakładów z sektora publicznego zwolniło 94 osoby z przyczyn niedotyczących pracownika, natomiast 64 zakłady z sektora prywatnego zwolniły 1 305 osób.

Zwolnienia z przyczyn dotyczących zakładu pracy

Na koniec 2012 r. największy odsetek osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy, w stosunku do ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, odnotowano w powiatach: wschowskim – 8,4%, zielonogórskim – grodzkim – 6,5% oraz międzyrzeckim – 6,1%. W okresie dwunastu miesięcy 2012 r. do powiatowych urzędów pracy województwa lubuskiego zgłosiło się 2 720 nowych bezrobotnych zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Stanowili oni 2,9% ogółu nowo zarejestrowanych bezrobotnych. W 2012 r. najwięcej nowych bezrobotnych osób, zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy, odnotowano w grudniu tj. 596 osób (21,9% ogółu) oraz listopadzie – 445 osób (16,4%).

Osoby długotrwale bezrobotne

Na koniec IV kwartału 2012 r. w województwie lubuskim odnotowano 28 502 osoby długotrwale bezrobotne (tj. 47% ogółu bezrobotnych). W stosunku do IV kwartału 2011 r. liczba osób długotrwale bezrobotnych zwiększyła się o 603 osoby, ale ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych zmniejszył się o

0,2 punktu procentowego. W okresie grudzień 2011 – grudzień 2012 r. liczba długotrwale bezrobotnych zwiększyła się o 2,2%, podczas gdy w analogicznym okresie liczba bezrobotnych ogółem zwiększyła się o 2,5%.

W poszczególnych powiatach udział długotrwale bezrobotnych, w liczbie bezrobotnych ogółem, wyniósł od 35,7% w powiecie sulęcińskim do 56,3% w powiecie słubickim.

Prawo do zasiłku posiadało 159 osób, co stanowiło 0,6% tej kategorii bezrobotnych. Większość długotrwale bezrobotnych to kobiety – 16 549 osób, stanowiąc 58,1% ogółu długotrwale bezrobotnych.

Na koniec 2012 r., wśród długotrwale bezrobotnych, najliczniejsze grupy stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej (33,4%) oraz osoby, które ukończyły szkoły zasadnicze zawodowe (32,0%).

Pod względem wieku, w IV kwartale 2012 r., najliczniejsze grupy stanowiły osoby długotrwale bezrobotne w przedziałach 25 – 34 lat (27,7%) oraz 45 – 54 lat (23,0%).

Czas pozostawania bez pracy jest jednym z najważniejszych czynników mających wpływ na skuteczne znalezienie zatrudnienia. Im dłuższy okres pozostawania w statusie bezrobotnego, tym trudniej odnieść sukces w pozyskaniu nowego miejsca pracy. Zbyt długi czas pozostawania bez pracy wpływa m.in. na fizyczną i psychiczną kondycję osoby bezrobotnej oraz jego pozycję zawodową, niejednokrotnie powodując dezaktualizację kwalifikacji zawodowych. Dodatkowo, jak wspomniano w badaniu „*Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy lubuskich rodzin*” – stan bezrobocia powoduje pewne rodzaje odczuć: smutku, niezadowolenia, buntu, niesprawiedliwości społecznej, marginalizacji etc. Odczucia te w początkowym okresie poszukiwania pracy mogą zachęcać bezrobotnych do aktywnego szukania zatrudnienia i sprzyjać aktywizacji. W miarę upływu czasu następuje atrofia społeczna (zanikanie) tych odczuć, która może powodować znaczne ograniczenie i utrudnienie aktywizacji. Dlatego ważne jest aby dążyć do zapobiegania tworzenia się długotrwałego bezrobocia, szczególnie przekraczającego okres 24 miesięcy, ponieważ skala trudności aktywizacji tych osób zwiększa się niezmiernie.

3. Niepełnosprawność

Niepełnosprawność jako problem społeczny

Powszechność oraz rozmiar zjawiska niepełnosprawności powoduje, że jest ono jednym z ważniejszych problemów w naszym regionie. Osoby niepełnosprawne zmagają się z szeregiem trudności wynikających z obniżenia ich sprawności fizycznej, psychicznej i umysłowej, ale również z prawidłowym funkcjonowaniem ich w społeczeństwie. Szereg ograniczeń i trudności spowodowanych

barierami uniemożliwiającymi aktywne uczestnictwo w życiu społecznym powoduje, że ta grupa społeczna jest bardziej narażona na marginalizację społeczną oraz wykluczenie społeczne.

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego w 2011 r. liczba osób, które zadeklarowały ograniczenie zdolności do wykonywania zwykłych czynności podstawowych dla swojego wieku i/lub posiadały ważne orzeczenie kwalifikujące je do zaliczenia do zbiorowości osób niepełnosprawnych wynosiła 170,5 tys., co stanowiło 16,7% ludności województwa lubuskiego, wobec 17,5% w 2002 r. Dla porównania liczba osób niepełnosprawnych w Polsce wynosiła 4 697,5 tys., co stanowiło 12,2% ludności kraju, wobec 14,3% w 2002 r.

Opierając się na danych wynikających z *Diagnozy społecznej 2011 Warunki i jakość życia Polaków* pod redakcją J. Czapińskiego i T. Panka niepełnosprawni (niepełnosprawni z orzeczonym stopniem niepełnosprawności oraz niepełnosprawne dzieci), stanowili 17% ludności województwa lubuskiego, co plasowało je pod tym względem na 1 miejscu w Polsce. Na 6 statystycznych mieszkańców naszego województwa przypadała 1 osoba niepełnosprawna. Jest to sygnał, że problem niepełnosprawności w naszym regionie jest szczególnie ważny i trudny.

Tabela 10. Procent osób niepełnosprawnych w wybranych województwach

L.p.	Województwo	Procent niepełnosprawnych	Miejsce w kraju
1.	Lubuskie	17,0	1.
2.	Wielkopolskie	11,4	2.
3.	Małopolskie i Świętokrzyskie	10,9	3-4.
4.	Śląskie	8,1	14.
5.	Opolskie	7,8	15.
6.	Mazowieckie	6,9	16.

Źródło: *Diagnoza społeczna 2011* pod red. J. Czapińskiego, T. Panka

Według wyników spisu w 2011 r. wśród ogółu osób niepełnosprawnych w województwie lubuskim 92,4 tys. stanowiły kobiety (w porównaniu do spisu z 2002 r. odnotowano spadek o 2,6%). W miastach liczba kobiet niepełnosprawnych zwiększyła się o 3,6 tys., natomiast na wsi – zmniejszyła się o 6,1 tys.

Niepełnosprawni mężczyźni w 2011 r. stanowili nieco mniej liczną grupę – 81,5 tys. osób. Ich liczebność zmniejszyła się w stosunku do 2002 r. o 4,1%. Podobnie jak u kobiet wzrost liczby niepełnosprawnych mężczyzn widoczny był w miastach (o 2,1%), natomiast spadek na wsi (o 14,0%). Niepełnosprawność częściej dotyka mieszkańców miast niż wsi.

Jak wynika z analizy badań zauważa się istotne zmiany poszczególnych kategorii osób niepełnosprawnych. Liczba osób niepełnosprawnych prawnie w 2011 r. wyniosła 131,2 tys. i zmniejszyła się w porównaniu do 2002 r. o 13,5%. Większy spadek liczby osób niepełnosprawnych

prawnie w tym okresie odnotowuje się wśród osób mieszkających na wsi - o ponad 25%, w miastach o ok. 6%.

Z przeprowadzonego spisu w województwie lubuskim w 2011 r. na uwagę zwraca fakt, że istotnie zwiększyła się (o 59,6%) – w porównaniu do wyników spisu z 2002 r., liczba osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie (tzn. takich, które nie posiadają orzeczenia, ale ich subiektywna ocena wskazywała, że odczuwały całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych stosownie do swojego wieku). Liczba takich osób oscylowała w granicach 39,3 tys. (3,8% ogółu ludności). Dla porównania w 2002 r. osoby te stanowiły 2,4% ogółu ludności.

Tabela 11. Osoby niepełnosprawne według stopnia niepełnosprawności

Wyszczególnienie	2002	2011		2002	2011		2002	2011	
	ogółem			miasta			wieś		
	w tys.	2002 =100		w tys.	2002 =100		w tys.	2002 =100	
Ogółem osoby niepełnosprawne	176,4	170,5	96,7	108,7	113,4	104,3	67,6	57,2	84,5
Mężczyźni	81,5	78,2	95,9	49,9	51,0	102,1	31,6	27,2	86,0
Kobiety	94,8	92,4	97,4	58,8	62,4	106,1	36,0	29,9	83,2
Niepełnosprawni prawnie	151,7	131,2	86,5	93,7	88,5	94,4	58,0	42,7	73,7
Niepełnosprawni tylko biologicznie	24,6	39,3	159,6	15,0	24,9	166,1	9,7	14,4	149,5

* wyniki wstępne

Źródło: Raport z wyników w województwie lubuskim Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 r.

Wśród ogółu osób niepełnosprawnych mężczyźni stanowili 46,0%. Rozpatrując ich zbiorowość według podstawowych kategorii zauważa się, że w 2011 r. najliczniejszą grupę wśród nich stanowili ci, którzy deklarowali ograniczenie sprawności oraz posiadanie odpowiedniego orzeczenia wydanego przez organ do tego uprawniony, tzn. niepełnosprawni biologicznie i prawnie. Odsetek ich wyniósł 65,6%. Najczęściej deklarowali umiarkowane ograniczenie sprawności. 10,0% spośród ogółu niepełnosprawnych mężczyzn oceniało swoją sprawność, jako całkowicie ograniczoną, a 15,4% jako poważnie ograniczoną.

Znacznie mniejszą grupę osób niepełnosprawnych prawnie i biologicznie stanowiły kobiety, których udział wyniósł 54% wśród ogółu kobiet niepełnosprawnych. Nieco rzadziej niż mężczyźni deklarowały one w tej samej kategorii całkowite ograniczenie sprawności (9,2%). Na podobnym poziomie kształtuje się odsetek kobiet o poważnym ograniczeniu sprawności (15,2%).

Wśród osób nieposiadających odpowiedniego orzeczenia, a deklarujących ograniczenie sprawności, mężczyźni stanowili 20,5%, kobiety – 25,2%. W grupie osób niepełnosprawnych wyłącznie

biologicznie, zarówno mężczyźni jak i kobiety, najczęściej deklarowali umiarkowane ograniczenie sprawności (odpowiednio 15,1% i 18,3%). Zauważyć trzeba, że w omawianej grupie niepełnosprawnych osoby oceniające swoje ograniczenie sprawności jako całkowite stanowiły najniższy udział w porównaniu z osobami, które oprócz ograniczenia sprawności posiadają stosowne orzeczenie.

Tabela 12. Osoby niepełnosprawne według płci w 2011 r. – wyniki wstępne

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
W tysiącach			
Osoby niepełnosprawne	170,5	78,2	92,4
W Odsetkach			
Osoby niepełnosprawne	100	100	100
Niepełnosprawni tylko biologicznie odczuwający ograniczenie sprawności:	23,1	20,5	25,2
całkowite.....	1,1	0,9	1,2
poważne.....	5,1	4,4	5,7
umiarkowane.....	16,9	15,1	18,3
Niepełnosprawni biologicznie i prawnie odczuwający ograniczenie sprawności:	63,2	65,6	61,2
całkowite.....	9,6	10,0	9,2
poważne.....	15,3	15,4	15,2
umiarkowane.....	38,3	40,2	36,7
Niepełnosprawni tylko prawnie o stopniu:	13,7	13,9	13,6
znaczny.....	1,6	1,5	1,6
umiarkowanym.....	5,8	5,9	5,8
lekkim.....	5,1	5,1	5,2
osoby w wieku (0-15) posiadające orzeczenie o niepełnosprawności	0,6	0,7	0,6
nieustalonym.....	0,6	0,8	0,5

Opracowanie własne na podstawie: Raport z wyników w województwie lubuskim Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 r.

Szczególnie zwraca uwagę fakt, że wśród ogółu niepełnosprawnych mężczyzn jak i kobiet, ok. 14% niepełnosprawnych – niezależnie od płci – posiadało wyłącznie prawne orzeczenie potwierdzające stopień niepełnosprawności, natomiast nie odczuwało żadnego ograniczenia sprawności w wykonywaniu podstawowych czynności życiowych.

Bezrobotni niepełnosprawni

Osoby niepełnosprawne zaliczane są do grupy bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Z uwagi na określony stopień niepełnosprawności osoby mają ograniczoną zdolność do wykonywania pracy zawodowej, co jest często podstawową barierą w skutecznym pozyskaniu zatrudnienia. Z dotychczasowych badań i analiz wynika, iż sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy jest bardzo trudna.

Na koniec 2012 r. w województwie lubuskim odnotowano 4 760 bezrobotnych niepełnosprawnych (7,9% ogółu bezrobotnych). W porównaniu do 2011 r. odnotowano wzrost o 99 osób.

Większość bezrobotnych stanowiły kobiety – 2 547 (53,5% ogółu). Z prawem do zasiłku na koniec 2012 r. zarejestrowanych było 1 041 osób niepełnosprawnych (21,9% ogółu).

Największą grupę stanowiły osoby z upośledzeniem narządu ruchu – 1 675 osób, co stanowi 35,2% ogółu zarejestrowanych osób niepełnosprawnych.

W skali całego 2012 r. w powiatowych urzędach pracy zostało zarejestrowanych 7 780 bezrobotnych niepełnosprawnych, którzy stanowili 8,2% ogółu „napływu”.

Z kolei najwięcej osób bezrobotnych niepełnosprawnych wyrejestrowano z przyczyn:

- podjęcia pracy – 2 541 osób
- nie potwierdzenia gotowości do podjęcia pracy – 1 876 osób
- utraty statusu osoby niepełnosprawnej – 761 osób.

Na koniec 2012 r. w województwie lubuskim najwięcej osób niepełnosprawnych odnotowano w miastach na prawach powiatu: w Gorzowie Wlkp. – 16,2% (wzrost o 0,8 p. proc. w porównaniu z poprzednim rokiem) i w Zielonej Górze 9,0% (spadek o 0,5 p. proc.), a także w powiecie gorzowskim – 10,5% (wzrost o 0,1 p. proc.). Najniższy odsetek bezrobotnych niepełnosprawnych w omawianym okresie miał miejsce w powiatach: międzyszeckim – 4,4% (wzrost o 0,4 p. proc.), strzelecko-drezdeneckim – 6,1% (spadek o 0,6 p. proc.), zielonogórskim ziemskim – 6,2% (spadek o 1,6 p. proc.).

Tabela 13. Liczba bezrobotnych według powiatów - w latach: 2011–2012

Lata	2011			2012		
	Bezrobotni			Bezrobotni		
Powiaty	Ogółem	niepełnosprawni	udział [%] bezrobotnych niepełnosprawnych do ogółu	Ogółem	niepełnosprawni	udział [%] bezrobotnych niepełnosprawnych do ogółu
Gorzów Wlkp. grodzki	5 332	819	15,4%	5 250	848	16,2%
Gorzów Wlkp. ziemski	3 111	324	10,4%	3 020	318	10,5%
Krosno Odrz.	4 363	268	6,1%	4 373	282	6,4%
Międzyrzecz	4 587	182	4,0%	4 873	212	4,4%
Nowa Sól	6 958	546	7,8%	7 301	529	7,2%
Słubice	2 356	141	6,0%	2 154	155	7,2%
Strzelce Krajeńskie	4 637	311	6,7%	4 903	300	6,1%
Sulęcín	1 735	154	8,9%	1 848	145	7,8%
Świebodzin	2 359	163	6,9%	2 955	226	7,6%
Wschowa	2 252	158	7,0%	2 440	181	7,4%
Zielona Góra grodzki	4 879	462	9,5%	4 826	435	9,0%
Zielona Góra ziemski	4 583	357	7,8%	4 945	306	6,2%

Żagań	6 023	383	6,4%	5 851	432	7,4%
Żary	5 959	393	6,6%	5 875	391	6,7%
Razem	59 134	4 661	7,9%	60 614	4 760	7,9%

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze, *Bezrobotni niepełnosprawni na rynku pracy województwa lubuskiego w 2012 r.*

Rynek pracy osób niepełnosprawnych

W 2012 r. w województwie lubuskim zgłoszono 2 056 miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych (6,8% ogółu zgłoszonych miejsc pracy). W porównaniu do poprzedniego roku odnotowano wzrost o 1 203 wolne miejsca zatrudnienia. Najwięcej zgłoszeń dotyczyło pracy subsydiowanej – 241 wolnych miejsc pracy (o 141 więcej niż w poprzednim roku). Na koniec 2012 r. pozostało ogółem 189 wolnych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych (o 146 więcej niż w 2011 r.).

W 2012 r. przygotowano indywidualny plan działania (IPD) dla 2 196 osób niepełnosprawnych (8,5% ogółu). W porównaniu do poprzedniego roku odnotowano wzrost IPD dla omawianej grupy o 203 osoby. Wśród tej kategorii 1 004 (wzrost o 155 osób) przerwało, a 774 (spadek o 32 osoby) zakończyło realizację IPD. Na koniec 2012 r. realizujących indywidualny plan działania odnotowano w liczbie 2 515 osób niepełnosprawnych (o 350 więcej niż w 2011 r.).

Infrastruktura rehabilitacji społecznej i zawodowej

Rehabilitacja społeczna w podstawowym wymiarze realizowana jest poprzez warsztaty terapii zajęciowej. Na koniec 2012 r. na terenie województwa lubuskiego ze środków PFRON dofinansowana była działalność 19 warsztatów terapii zajęciowej, w których prowadzone były działania rehabilitacyjne na rzecz 642 osób niepełnosprawnych.

Infrastruktura rehabilitacji zawodowej jest głównie zlokalizowana przy zakładach pracy chronionej. Na terenie województwa lubuskiego znajduje się 78 zakładów posiadających status zakładu pracy chronionej. Stan zatrudnienia osób niepełnosprawnych w zakładach pracy chronionej na koniec grudnia 2012 r. wynosił 10 605,61 (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy 10 135,35). W podziale na stopnie niepełnosprawności stan zatrudnienia przedstawia się następująco:

- Stopień znaczny 691,50 (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy 673,00),
- Stopień umiarkowany 6 982,89 (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy 6 695,04),
- Stopień lekki 2 931,23 (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy 2 767,30).

W celu poprawy dostępności do infrastruktury medycznej, sportowo-rekreacyjnej i edukacyjno-terapeutycznej na terenie województwa, ze szczególnym uwzględnieniem terenów, na których infrastruktura rehabilitacyjna była dla osób niepełnosprawnych mniej dostępna, w 2012 r. Zarząd Województwa Lubuskiego ze środków PFRON udzielił dofinansowania 8 wnioskodawcom na łączną kwotę 1 153 987 zł. w ramach budowy, rozbudowy i modernizacji obiektów służących rehabilitacji.

Na zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych zlecanych fundacjom oraz organizacjom pozarządowym przekazano środki w kwocie 684 758 zł. Dofinansowanie otrzymało 58 organizacji pozarządowych w trzech ogłoszonych konkursach. Powyższe środki finansowe zostały przyznane w szczególności na: szkolenia, spotkania integracyjne, zawody sportowe i rekreacyjne, psychoterapię, wsparcie psychologiczne, kursy doszkalające.

4. Osoby starsze

Wskutek zmian demograficznych i społecznych, dzięki poprawie warunków życia, racjonalnemu żywnieniu, szerszemu dostępowi do usług ochrony zdrowia, następuje dynamiczny wzrost liczby ludności, określonej w statystykach struktury demograficznej jako ludności w wieku poprodukcyjnym.

Wg danych statystycznych w województwie lubuskim na dzień 31 grudnia 2011 r. liczba ludności w wieku 65 lat i więcej wynosiła 124 313 osób, co stanowi 12,5% ogólnej liczby mieszkańców województwa lubuskiego. Jednocześnie zaobserwowano wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym przy spadku liczby osób w wieku przedprodukcyjnym.

Starzenie się społeczeństwa powoduje poważne konsekwencje w skali społeczeństwa, jak i jednostki, w szczególności w sferze ekonomicznej, medycznej, socjalnej, kulturowej. Starość i problemy z nią związane mogą prowadzić do wykluczenia społecznego.

Osoby starsze zazwyczaj nie uczestniczą w pełni w życiu społecznym, przez co nie mogą korzystać ze wszystkich swoich praw, co pogłębia ich izolację i marginalizację.

Wzrost liczby ludności w wieku 65 lat i więcej wskazuje na konieczność dogłębnego rozpoznania potrzeb tych osób i określenia stopnia ich zaspokojenia oraz dostosowania oferty pomocy. Konieczne jest poprawienie komfortu psychicznego oraz kondycji zdrowotnej osób starszych poprzez ich aktywizację, integrację społeczną, zwłaszcza ze środowiskiem lokalnym oraz wykorzystanie potencjału osób w wieku emerytalnym. Niezbędne jest również przełamywanie utrwalonych stereotypów postrzegania osoby starszej jako osoby bierniej w życiu społeczno – kulturalnym, promowanie kierunków zmian pomocy społecznej w stosunku do osób starszych, poprzez m.in. popularyzację wiedzy na temat form pomocy ludziom starszym w środowisku, zwłaszcza wśród osób młodszych.

Ludzie starsi nie stanowią jednolitej grupy, należy wobec nich stosować zróżnicowane podejście, z jednej strony zachęcać i stwarzać warunki do utrzymywania aktywności osobistej, zawodowej i społecznej, z drugiej zaś zapewniać wsparcie i opiekę osobom niesamodzielnym.

5. Uzależnienia

Problemy uzależnień zajmują szczególne miejsce wśród problemów społecznych i społeczno-zdrowotnych. Uzależnienia są jedną z najbardziej rozpowszechnionych form wykluczenia społecznego. Najczęściej ludzie uzależnieni są od narkotyków, alkoholu, tytoniu, leków, bądź czynności: jedzenia, seksu, pracy, korzystania z Internetu, gier hazardowych, stosowania przemocy, kupowania.

W województwie lubuskim od lat najważniejszym wyzwaniem jest rozwiązywanie problemu alkoholowego, który jest istotnym zagrożeniem występującym w życiu, bowiem dotyka rodziny i jednostki. Z analizy danych badania „Diagnoza Społeczna 2011” wynika, że nasze województwo zajmuje pierwsze miejsce w zakresie odsetka osób w wieku 16 + lat, przyznających, że w minionym roku pili zbyt dużo alkoholu w trudnych sytuacjach życiowych (w przekroju grup społeczno-demograficznych - 8,57%). Niepokojący jest również wzrost pijących zbyt dużo alkoholu w stosunku do 2005 r. o 94,3%. Przodującym województwem jest również wielkopolska, gdzie od roku 2005 ilość osób pijących zbyt dużo alkoholu wzrosła o 115,04 %.

Rozkład odsetka osób w wieku 16 + lat sięgających po alkohol w trudnych sytuacjach życiowych w przekroju grup społeczno-demograficznych w minionym roku również stawia nasze województwo na pierwszym miejscu – 4,06%. W odniesieniu do województw ościennych jest to wynik nieco wyższy, niż w zachodniopomorskim i dolnośląskim (3,78% i 3,09%), zdecydowanie wyższy niż wielkopolskim (2,67%).

Odsetek osób sięgających po alkohol w kłopotach w lubuskim od roku 2005 wzrósł o 61,8%, wielkopolskim o 23,6%, a zmalał w zachodniopomorskim i dolnośląskim (o 23,2% i 25,4%).

Wg badań „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” sięganie po alkohol i papierosy jest niepokojącym zjawiskiem wśród lubuskich gimnazjalistów. Do spożycia alkoholu w ostatnim roku przyznał się co trzeci badany (33,3%), czyli 833 gimnazjalistów. Czynniki różnicującymi spożywanie alkoholu jest miejsce zamieszkania, liczba dzieci w rodzinie oraz wyniki w nauce. Wyniki badań potwierdzają, że bardzo niepokojące są wskaźniki spożywania alkoholu przez młodzież zamieszkującą w powiatach o najwyższym wskaźniku bezrobocia (37,2%). Osoby wychowujące się w rodzinach wielodzietnych mają większe doświadczenia w tym zakresie (36,9%). Im słabsze wyniki w nauce osiągają gimnazjaliści, tym większa populacja sięga po alkohol. Wśród uczniów bardzo dobrych, kontakt z alkoholem podejmuje 26,6% badanych, w grupie uczniów z wynikami dostatecznymi już 35%, natomiast w grupie uczniów z niepowodzeniami w szkole aż 42%.

W 2011 roku na leczenie z powodu zaburzeń psychicznych spowodowanych używaniem alkoholu w poradniach zdrowia psychicznego, odwykowych i uzależnienia od substancji psychoaktywnych w województwie lubuskim przyjęto 5 468 osób, w tym 2 235 osób (ok. 41%) to leczeni po raz pierwszy w życiu. Około 24% osób spośród osób leczonych zostało zobowiązanych do leczenia

odwykowego. Dominującą grupę osób leczonych z powodu zaburzeń psychicznych związanych z alkoholem stanowili mężczyźni – 74,3%. Najbardziej charakterystyczną grupę wiekową stanowiły osoby w wieku 30-64 lat (80,6%).

Najczęściej występującym powodem leczenia osób z problemem alkoholowym jest zespół uzależnienia. W stosunku do innych zaburzeń, takich jak np.: ostre zatrucie, używanie szkodliwe, zespół abstynencyjny z majaczeniem oraz inne zaburzenia związane z alkoholem na zespół uzależnienia było leczonych 4 366 osób (ok. 80%).

W poradniach zdrowia psychicznego, poradniach terapii uzależnienia od alkoholu i współuzależnienia oraz terapii uzależnienia od substancji psychoaktywnych leczone są również osoby współuzależnione. W 2011 roku leczone były 932 osoby. W większości były to osoby w wieku 30-64 lat (76%).

Z danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych z województwa lubuskiego w 2011 roku przeprowadzili 3 112 rozmów z członkami rodzin osób mających problem alkoholowy oraz 3 707 rozmów interwencyjno-motywuujących z osobami nadużywającymi alkohol. W stosunku do 1 586 osób gminna komisja podjęła czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego. Gminne komisje wystąpiły do sądu z wnioskiem o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego wobec 841 osób. W zakresie pomocy ofiarom przemocy w związku z nadużywaniem alkoholu gminne komisje podjęły 1057 działań. W województwie lubuskim działało 48 grup AA, 13 grup AL-ANON, które niosą pomoc rodzinom alkoholików, 3 grupy AL-ATEEN, które pomagają młodym osobom, których rodzice, bliscy są uzależnieni, 31 stowarzyszeń abstynenckich oraz 2 samopomocowe grupy DDA (Dorośle Dzieci Alkoholików). Ponadto w gminach funkcjonują punkty konsultacyjne oferujące pomoc osobom uzależnionym oraz współuzależnionym oraz 21 telefonów zaufania. Osoby uzależnione uzyskują również pomoc w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej w działających w naszym regionie 5 centrach integracji społecznej oraz 7 klubach integracji społecznej.

Kolejnym problemem wpływającym na życie zdrowotne i społeczne jest problem narkomanii. Narkomania jest zjawiskiem bardzo złożonym, wiążącym się ze znacznymi kosztami społecznymi. Nie chodzi tylko o wspomniane już koszty długotrwałego leczenia osób uzależnionych, lecz także o społeczne koszty podejmowanych przez nie działań lub, co gorsza, wielokrotnych, dotkliwych dla otoczenia rodzinnego zaniechań, całkowicie podporządkowanych chęci zdobycia narkotyku za wszelką cenę, co prowadzi do patologicznych zjawisk w ich relacjach z ludźmi, i co ważniejsze, z najbliższymi.

Dane „Diagnozy Społecznej 2011” potwierdzają, że najbardziej zagrożeni narkomanią są mężczyźni, uczniowie i studenci (generalnie osoby młodsze), mieszkańcy dużych miast, bezrobotni i

inni bierni zawodowo, osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim, a w przekroju terytorialnym mieszkańcy województw zachodniopomorskiego (3,57%) i lubuskiego (1,86%).

Poniżej przedstawione dane Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. na temat leczenia z powodu zaburzeń spowodowanych używaniem substancji psychoaktywnych w poradniach zdrowia psychicznego, odwykowych i uzależnienia od substancji psychoaktywnych na terenie województwa lubuskiego w 2011 r. prezentują liczbę osób leczonych w danym roku, w tym osób przyjętych na leczenie po raz pierwszy, z podziałem na grupy wiekowe i zażywane substancje psychoaktywne. Powodem zgłaszania się do leczenia były zaburzenia psychiczne, spowodowane używaniem substancji psychoaktywnych, takich jak: opiaty, kannabinole, leki uspokajające i nasenne, kokaina, inne substancje pobudzające w tym kofeina, substancje halucynogenne, lotne rozpuszczalniki, kilka substancji lub inne substancje psychoaktywne.

W roku 2011 na leczenie przyjęto 1 232 osoby z czego 158 to mieszkańcy wsi, a 518 osób to leczeni po raz pierwszy w życiu. W roku 2010 na leczenie przyjęto 1097 osób, w tym 355 osób po raz pierwszy w życiu. Mężczyźni stanowią dominującą grupę osób leczonych z powodu używania substancji psychoaktywnych. W 2011 roku wśród leczonych osób było 887 mężczyzn i 345 kobiet, z tej grupy 389 mężczyzn i 129 kobiet było leczonych po raz pierwszy.

Dane Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego prezentują także zmiany w strukturze wiekowej pacjentów. Najwięcej leczonych to osoby w wieku 19-29 lat (581 osób) oraz 30-64 lat (411 osób). Wśród przyjętych do leczenia po raz pierwszy w życiu dominuje grupa w przedziale wiekowym 19-29 lat (210 osób). Wśród leczonych ogółem najwięcej osób w 2011 roku było leczonych z powodu ostrych zatruć oraz używania kilku szkodliwych substancji psychoaktywnych lub innych substancji (261 osób), użytkowników kanabinoli (53 osób), leków uspakajających (31 osób), opiatów (25 osób). Biorąc pod uwagę zespół uzależnienia i zespół abstynencyjny najwięcej osób zarejestrowano u używających kilku substancji psychoaktywnych lub innych substancji psychoaktywnych (498 osób) oraz wśród zażywających leki nasenne i uspokajające (38 osób). W 2011 roku leczono 52 osoby uzależnione od tytoniu oraz dwie osoby uzależnione od kokainy. W tym samym roku nie odnotowano przypadku przymusowego leczenia uzależnień.

W roku 2011 na leczenie do poradni terapii uzależnienia od substancji psychoaktywnych przyjęto 893 osoby z czego 101 osób to mieszkańcy wsi, a 350 osób to leczeni po raz pierwszy w życiu. W roku 2010 na leczenie przyjęto 894 osoby, w tym 261 osób leczonych po raz pierwszy w życiu. Tutaj mężczyźni również stanowią dominującą grupę osób leczonych z powodu używania substancji psychoaktywnych. W 2011 roku wśród leczonych było 690 mężczyzn i 203 kobiety, z tej grupy 268 mężczyzn i 82 kobiety leczono po raz pierwszy.

W strukturze wiekowej pacjentów najczęściej leczonych to osoby w wieku 19-29 lat (492 osób) oraz 30-64 lat (264 osób). Wśród przyjętych do leczenia po raz pierwszy w życiu dominuje grupa w przedziale wiekowym 19-29 lat (170 osób), natomiast znacząco wzrosła liczba w wieku 0-18 lat (113 osób). Wśród leczonych ogółem największy odsetek osób stanowią ostre zatrucia oraz używanie szkodliwe kilku substancji psychoaktywnych lub innych substancji (178 osób) wśród użytkowników kanabinoli - 49 osób. Biorąc pod uwagę zespół uzależnienia i zespół abstynencyjny najczęściej osób zarejestrowano u używających kilku substancji psychoaktywnych lub innych substancji (419 osób) oraz wśród zażywających opiaty (85 osób). Zdiagnozowano 7 osób uzależnionych od tytoniu. Zarejestrowano jedną osobę używającą kokainę.

W ramach podpisanych umów z LOW NFZ o udzielanie świadczeń opieki zdrowotnej w rodzaju: opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień odnotowano znaczący wzrost liczby udzielanych świadczeń w latach 2010–2012 na terenie województwa lubuskiego. Wzrosła również liczba pacjentów korzystających z tego rodzaju leczenia.

Szczególną tendencją wzrostową liczby wykonanych świadczeń i pacjentów korzystających ze świadczeń w rodzaju: opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień, odnotowano w zakresie: świadczenia psychologiczne (w 2012 roku ponad 54% wzrost pacjentów objętych opieką w stosunku do 2010 roku). W dalszej kolejności w zakresach: leczenie środowiskowe (domowe), leczenie nerwic, świadczenia terapii uzależnienia i współuzależnienia od alkoholu oraz świadczenia psychiatryczne ambulatoryjne dla dorosłych.

Tabela 14. Zakresy świadczeń w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień, w których wystąpił najwyższy wzrost wykonanych świadczeń i pacjentów na terenie województwa lubuskiego w latach 2010–2012

Zakres świadczeń	Liczba świadczeń			Liczba pacjentów		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
świadczenia psychologiczne	4 298	6 812	8 889	1 213	1 576	1 878
leczenie środowiskowe (domowe)	1 778	1 973	3 256	615	588	941
leczenie nerwic	672	1 228	1 132	312	394	403
świadczenia terapii uzależnienia i współuzależnienia od alkoholu	31 739	39 575	43 513	4 043	4 969	5 248
świadczenia psychiatryczne ambulatoryjne dla dorosłych	96 178	105 128	107 431	24 435	25 846	27 060

Źródło: Dane Lubuskiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ

Zdecydowanie mniejsza liczba pacjentów korzysta ze świadczeń w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień w zakresie: świadczenia psychiatryczne ambulatoryjne dla dzieci i młodzieży (tab. 5). O ponad 32% mniej pacjentów było leczonych w tym zakresie w 2012 roku niż w 2010 roku. Powyższa sytuacja spowodowana jest brakiem lekarzy specjalistów w tej dziedzinie.

Tabela 15. Zakresy świadczeń w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień, w których wystąpił najwyższy spadek wykonanych świadczeń i pacjentów na terenie województwa lubuskiego w latach 2010-2012

Zakres świadczeń	Liczba świadczeń			Liczba pacjentów		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
świadczenia psychiatryczne ambulatoryjne dla dzieci i młodzieży	2 286	2 373	1 623	886	909	597
świadczenia psychiatryczne dla dzieci i młodzieży	915	890	808	764	776	698

Zródło: Dane Lubuskiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ

Województwo lubuskie zajmuje czwarte miejsce w skali kraju w zakresie „próbowania” narkotyków. Ponadto z badań przeprowadzonych w 2009 r. przez Korporację Pretendent Sp. z o.o. we Wrocławiu na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego wynika, że najczęściej używanym narkotykiem jest marihuana lub haszysz. Dopalaczami są przeważnie środki zmieniające nastroj lub środki pobudzające. Wraz ze wzrostem szczebla edukacji wzrasta świadomość i gotowość uczniów do szukania profesjonalnej pomocy w sytuacji problemu narkotykowego. W związku z czym istnieje potrzeba objęcia działaniami edukacyjnymi dzieci ze szkoły podstawowej, a młodzież starszą – profilaktyczno-terapeutycznymi.

Również dane statystyczne z aresztów śledczych oraz zakładów karnych w województwie lubuskim potwierdziły występowanie zjawiska narkomanii. Około 10% osób osadzonych w danym roku kalendarzowym, to osoby uzależnione od środków psychoaktywnych. Dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Gorzowie Wlkp. potwierdzają, że nadal na wysokim poziomie utrzymuje się poziom zagrożenia przestępczością narkotykową. W 2009 r. stwierdzono 2 489 przestępstw, najczęściej popełniane to przestępstwa za posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych (40%).

Bardzo ważną kwestią mającą wpływ na stan zdrowia ludzi jest palenie papierosów. Według badań „Diagnozy Społecznej 2011” nieco więcej niż co czwarty dorosły Polak pali papierosy. Przeciętnie wypala ich mniej niż 16 sztuk dziennie. Pociuszający może być systematyczny spadek zarówno odsetka palaczy, jak i liczby wypalanych papierosów. Wśród palaczy dominują mężczyźni, osoby w średnim wieku, z wykształceniem zasadniczym zawodowym i uboższe. Zdecydowanie najwyższy odsetek palaczy jest wśród bezrobotnych i pracowników najemnych sektora prywatnego. Najniższy odsetek palaczy jest wśród osób starszych 65 i więcej lat (12%), emerytów (17%), uczniów i studentów (13%), osób z wyższym wykształceniem (18%) oraz kobiet (21%). W latach 2000 – 2011 w zdecydowanej większości grup społeczno-demograficznych nastąpił spadek odsetka palaczy. Najbardziej spektakularny spadek wystąpił w grupie przedsiębiorców (z 42% do 28%); w dalszej kolejności wśród osób najmłodszych, w tym uczniów i studentów, pracowników sektora publicznego, osób z wyższym wykształceniem i mieszkańców dużych miast.

Wśród badanych gimnazjalistów doświadczenia z nikotyną posiadają 652 osoby, czyli 26,2% badanej populacji. Kontakty młodzieży z papierosami są jednym z najstarszych problemów wychowawczych. Czynnikiem sprzyjającym temu uzależnieniu jest bezrobocie rodziców, pochodzenie z rodziny niepełnej oraz niższe wyniki w nauce. Przyjmowanie środków psychoaktywnych również należy do poważnych zachowań ryzykownych prowadzących do uzależnienia. Wśród badanych gimnazjalistów do przyjmowania narkotyków przyznało się 191 osób, czyli 7,6% ogółu badanych („Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy”).

Należy również zauważyć, iż pojawiają się nowe obszary uzależnień tj. nadużywanie gier losowych, Internetu, jedzenia, seksu, zakupów i innych czynności niosące ze sobą obietnicę przyjemności wraz z bogaceniem się części społeczeństwa, jednakże konsekwencje tego zjawiska dotyczą nie tylko samych uzależnionych, ale również całego ich otoczenia. Do konsekwencji tych należą nie tylko straty finansowe, ale także popełnianie czynów przestępczych, nasilanie się innych uzależnień, zaburzenia zdrowia, problemy rodzinne, trudności psychiczne i samobójstwa.

Wydaje się, że ryzyko uzależnienia od hazardu jest relatywnie niewysokie. Jak podaje w swoim najnowszym raporcie z 2012 r. Centrum Badania Opinii Społecznej, wśród ogółu grających w ciągu ostatniego roku tylko około 1% ma poważny problem z hazardem, a niespełna 4% spośród nich dotyczy umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia. Niemniej oznacza to, że w skali kraju ponad 50 tys. Polaków jest silnie uzależnionych od gier hazardowych, a kolejne prawie 200 tys. – to osoby narażone na ryzyko uzależnienia. Zjawisko ww. uzależnień w województwie lubuskim nie zostało jeszcze zdiagnozowane. Jednakże wiemy, że występuje w naszym regionie, ale nie możemy stwierdzić jego rozmiaru.

Profilaktyka w zakresie uzależnień

Samorząd województwa zadania z zakresu przeciwdziałania narkomanii oraz profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych realizuje w oparciu o wojewódzkie programy. Do najistotniejszych przedsięwzięć w tym zakresie należą kampanie społeczne, szkolenia oraz konferencje, w których uczestniczą mieszkańcy naszego regionu, kadra jednostek pomocy społecznej, przedstawiciele jednostek realizujących zadania z ww. obszaru, jak również przedstawiciele III sektora. Należy również podkreślić duże znaczenie podejmowanych działań w sferze zadań publicznych w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom oraz patologiom społecznym w ramach udzielonych dofinansowań przez podmioty III sektora.

Zarówno samorządy powiatowe jak i gminne podejmują na swoim obszarze szereg działań zapobiegających zjawisku uzależnień.

Profilaktyka uzależnień realizowana w naszym regionie w szczególności skierowana jest do najmłodszych mieszkańców naszego regionu. Szkoły prowadzą działalność profilaktyczną skupioną

głównie na przeciwdziałaniu uzależnieniom i zachowaniom agresywnym uczniów. Zadania z zakresu profilaktyki realizowane są przez pedagogów szkolnych oraz wychowawców klas podczas godzin wychowawczych w ramach Szkolnych Programów Profilaktyki oraz Szkolnych Programów Wychowawczych. Wykorzystuje się w nich metody aktywizujące, takie jak: pogadanki, dyskusje, dramy, burze mózgow. Najczęściej stosowaną formą są zajęcia warsztatowe, często wykorzystuje się również konkursy i wystawy. Zgromadzona statystyka Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych potwierdziła uczestnictwo młodzieży (97 612 osób), nauczycieli (4 687 osób) oraz rodziców (18 992 osób) w licznych szkolnych oraz pozaszkolnych programach profilaktycznych. Szereg działań profilaktycznych realizowały świetlice realizujące program socjoterapeutyczny (47 świetlic), a także świetlice realizujące program opiekuńczo-wychowawczy (266 świetlic). W związku z ogromną rolą sportu i rekreacji w wychowaniu młodego człowieka oraz eliminowaniu negatywnych postaw dla dzieci i młodzieży realizowane są pozalekcyjne zajęcia sportowe. W 2011 r. z takiej formy skorzystało 23 429 uczestników.

Dane Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii przedstawione w VI edycji 2011 Informatora na temat placówek udzielających pomocy osobom z problemem narkotykowym „Gdzie szukać pomocy?” wykazują, że w województwie lubuskim funkcjonuje 21 placówek ambulatoryjnych, 2 oddziały/pododdziały detoksykacyjne, 3 placówki stacjonarne, 3 placówki prowadzące badania na obecność wirusa HIV oraz 1 placówka prowadząca program leczenia substytucyjnego.

6. Przemoc w rodzinie

Przemoc w rodzinie to ogromny problem społeczny, o którym w ostatnim czasie wiele się mówi dzięki kampaniom społecznym prowadzonym na poziomie centralnym, wojewódzkim i lokalnym.

Zgodnie z analizą danych uzyskanych z Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. w 2012 r. na terenie województwa lubuskiego w punktach konsultacyjnych działających w gminach z 37 punktów skorzystało 2 066 osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Gorzowie Wlkp. udzielił pomocy ambulatoryjnej 841 osobom oraz stacjonarnej 97 osobom. W 8 ośrodkach interwencji kryzysowej skorzystało ambulatoryjnie 1 352 osoby, a 169 stacjonarnie.

Interwencją kryzysową w gminach objęto w 2012 roku 1 195 osób (w tym 325 dzieci, 666 współmałżonków/partnerów oraz 204 innych osób w rodzinie). Gminy również objęły 689 osób działaniami terapeutycznymi, 10 osób skorzystało z pomocy w uzyskaniu mieszkania socjalnego.

Interwencją kryzysową w powiatach objęto 2 480 osób (w tym 390 dzieci, 1 480 współmałżonków/partnerów oraz 610 innych osób w rodzinie). Działaniami terapeutycznymi powiaty objęły 1 191 osób. Mieszkanie socjalne uzyskało 5 osób.

Wobec 490 osób - sprawców przemocy gminy podjęły działania interwencyjne, a powiaty wobec 90 osób w ramach programów korekcyjno-edukacyjnych finansowanych przez Wojewodę Lubuskiego. W latach 2011-2012 roku wszystkie powiatowe centra pomocy rodzinie realizowały programy dla sprawców. Ukończyło je 70% rekrutowanych. Ponadto trzy powiaty: międzyrzecki, gorzowski oraz Miasto Gorzów Wlkp. zrealizowały programy w zakładach karnych.

We wszystkich gminach działają zespoły interdyscyplinarne w skład których wchodzi przedstawiciele pomocy społecznej i Policji. Przedstawiciele oświaty i gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych zostali powołani do zespołów w 82 gminach (98,8%), zaś kuratorzy sądowi oraz przedstawiciele ochrony zdrowia w 75 (90,4%). W 53% zespołów znajdują się także przedstawiciele organizacji pozarządowych.

W badaniu „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” dokonano analizy zachowań przemocowych rodziców, z których wynika, że najczęstszą formą przemocy wobec dzieci w rodzinach badanych uczniów był krzyk. Często doświadczało go 74,1% badanych. Co trzeci gimnazjalista (32,6%) słyszał od swoich rodziców obraźliwe słowa, a 14,4% badanych usłyszało w ostatnim czasie, że „nie są nic warcu i nic z nich nie będzie”. Uczniowie doświadczali także przemocy fizycznej ze strony rodziców: 6,8% zostało zbitych, a 5,8% spoliczkowanych. Ponadto zdarzało się, że rodzice stosowali poniżające kary w postaci zakazu snu lub jedzenia (1,2%). Do stosowania przemocy seksualnej ze strony członka rodziny przyznało się 17 osób, czyli 0,7% badanych. Badania potwierdziły również występowanie zachowań przemocowych w relacjach między rodzicami. Co czwarty badany (26%) twierdził, że w jego domu dochodziło do konfliktów pomiędzy rodzicami w postaci krzyków i obrażania się nawzajem.

W opiniach dyrektorów szkół wynikających z badania „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” wśród najczęściej podejmowanych zachowań ryzykownych uczniów gimnazjów należą zachowania agresywne w stosunku do kolegów (292 uczniów). Zdaniem dyrektorów zachowania agresywne podejmuje co siódmy wychowanek. W co piątej szkole funkcjonują grupy uczniów znęcających się psychicznie (tzw. mobing), w co dziesiątej – fizycznie. Ponad połowa badanych gimnazjalistów była ofiarą agresji rówieśniczej, co szósty doświadczał wymuszeń, a co siódmy/ósmy kradzieży (13,4%). Bardziej narażeni byli na te zachowania uczniowie wywodzący się z rodzin innych niż pełna, dzieci rodziców bezrobotnych, zamieszkujących powiaty o wysokim wskaźniku bezrobocia. Ofiarami zachowań aspołecznych były najczęściej osoby nieśmiałe, agresywne i gorzej ubrane. Co szósty gimnazjalista uznał, że ofiarą agresji był także uczeń wyróżniający się dobrymi wynikami w nauce.

W szkołach i placówkach województwa lubuskiego prowadzone są projekty i programy profilaktyczne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Należą do nich: „Stop przemocy w rodzinie”, „Zły i dobry dotyk”, „Kocham nie biję”, „Szczęśliwy dom - szczęśliwe dzieciństwo”, „Znajdź

właściwe rozwiązanie”, „Sposoby radzenia sobie ze złością, działania wspierające polegające na udzielaniu pomocy pedagogiczno-psychologicznej”, „Pije Kuba do Jakuba...”, „Postaw na rodzinę”, „Rozwiązuję spory bez użycia siły”. Jednostki również biorą czynnie udział w kampaniach ogólnospołecznych. Prowadzą pogadanki tematyczne na godzinach z wychowawcą klasy oraz zebraniach z rodzicami oraz zajęcia kształtujące umiejętności psychospołeczne, psychoedukację polegającą na upowszechnianiu zwłaszcza wśród rodziców i kadry szkoły wiedzy na temat prawidłowości rozwoju dziecka.

7. Bezdomność

Z analizy danych Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. wynika, że liczba wszystkich zdiagnozowanych osób bezdomnych, których ostatnim miejscem zameldowania była dana gmina w województwie lubuskim (przebywających na terenie gminy i poza jej granicami) wynosi 1.385.

W celu ograniczenia zjawiska bezdomności w 2012 roku w województwie lubuskim, przekazano 40 lokali osobom bezdomnym, w tym lokali socjalnych 27 i lokali komunalnych 13.

188 osób z terenu województwa w 2012 roku zostało objętych Indywidualnym Programem Wychodzenia z Bezdomności, natomiast 27 osób bezdomnych podjęło zatrudnienie, w tym zatrudnienie wspierane (umowy o pracę, umowy cywilno - prawne).

Na podstawie ogólnopolskiego badania zainicjowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, które zostało przeprowadzone w lutym 2013 r., w województwie lubuskim przebywa ok 820 osób bezdomnych. Są to bezdomni przebywający w placówkach noclegowych na terenie gminy, a także poza placówkami instytucjonalnymi.

Wśród osób bezdomnych z terenu województwa lubuskiego zdecydowaną większość stanowią mężczyźni bo aż 86,3%, kobiety 10,7%, natomiast dzieci 3% ogółu.

Największa koncentracja występuje w ośrodkach wojewódzkich – Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. Problem bezdomności zauważalny w widoczny sposób występuje również w gminach: Międzyrzecz, Słubice, Żary, Świebodzin, Strzelce Krajeńskie, Drezenko, Kostrzyn n/Odrą, Kożuchów, Nowa Sól, Gubin, Lubsko, Łagów, Skwierzyna, Szprotawa.

8. Mniejszości etniczne

Dane statystyczne Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze potwierdzają, że w 2011 roku 8 765 mieszkańców województwa lubuskiego zadeklarowało przynależność narodową inną niż polska. Największy procent tj. 21% stanowiły osoby narodowości niemieckiej, 18%, narodowości ukraińskiej ok. 14%. Odrębność kulturowa mieszkańców tych narodowości nie powoduje ich dyskryminacji i poczucia wykluczenia przez społeczeństwo.

Jednak najbardziej narażona na marginalizację i wykluczenie społeczne jest społeczność romska traktowana w naszym kraju jako jedna z mniejszości etnicznych. Z danych statystycznych wynika, że w 2011 roku w województwie lubuskim zamieszkiwało ok. 6% mieszkańców tej narodowości, niemniej jednak charakteryzuje ich znaczny stopień odrębności kulturowej, funkcjonowanie w warunkach bariery kulturowej i edukacyjnej, co wpływa na ich marginalizację w życiu społecznym. Na uwagę zasługuje również fakt, iż wyróżnia ich silne poczucie własnej odrębności.

Romowie są mniejszością najmniej zintegrowaną społecznie i nie zawsze przygotowaną do sprawnego funkcjonowania w społeczeństwie. Niski poziom wykształcenia wśród Romów, uniemożliwiający wejście na rynek pracy i wynikający z niego brak lub minimalna samodzielność ekonomiczna, jest przyczyną niechęci społecznej do tej grupy ze strony społeczeństwa i stanowi podłoże przejawów dyskryminacji tej mniejszości.

Warunkiem zmiany tej sytuacji uznaje się podniesienie poziomu wykształcenia Romów, który umożliwi im wejście na rynek pracy. Bez podniesienia poziomu edukacji oraz ułatwienia podjęcia pracy wszelkie inne działania towarzyszące mają niską efektywność. Brak edukacji szkolnej oraz pracy przekłada się na złą sytuację mieszkaniową tej grupy – degradację lokali mieszkalnych, ich postępujące zagęszczenie, pogarszający się stan sanitarny mieszkań. Ta sytuacja odbija się na kondycji zdrowotnej Romów, będąc przyczyną krótszej średniej długości życia, chorób przewlekłych i obniżającej się odporności. Dodatkowo postępuje zwiększenie uzależnienia od środków odurzających.

Rozwiązanie głównych potrzeb ludności romskiej w dużej mierze będzie miało wpływ na poprawę ich sytuacji bytowej, edukacyjnej i zdrowotnej oraz ogólną poprawę wizerunku Romów a co za tym idzie możliwość pełnego uczestnictwa w społeczeństwie obywatelskim.

1.4. Pomoc społeczna na rzecz osób i rodzin

Ochronę interesów osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz już wykluczonych zabezpiecza system pomocy społecznej, którego rolą jest wspieranie osób i rodzin w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Pomoc społeczna jest ściśle uzależniona od innych dziedzin polityki społecznej takich jak: zdrowie, edukacja czy polityka mieszkaniowa. Umożliwia osobom i rodzinom przewyższanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać. W rodzinach gdzie występuje nakładanie się czynników negatywnych np.: niedostatek i ubóstwo, niewydolność opiekuńcza i wychowawcza, niepełnosprawność często niezbędne jest wsparcie z zewnątrz.

Osoby i rodziny korzystające ze świadczeń oraz pracy socjalnej charakteryzuje:

- ograniczona zdolność pokonywania trudności,
- spadek lub brak realnych dochodów,
- występowanie wielu dysfunkcji i kryzysów, często wykluczenie społeczne,
- często wieloletnie, powielane rodzinie korzystanie z pomocy społecznej.

Pomoc finansowa realizowana jest w formie zasiłków celowych, okresowych oraz zasiłków stałych (przysługujących osobom całkowicie niezdolnym do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności, których dochód nie przekracza kryterium dochodowego). Osoby i rodziny, których dochód przekracza kryterium dochodowe, w szczególnie uzasadnionych przypadkach mogą korzystać ze świadczeń pomocy społecznej.

Kryterium dochodowe uprawniające do korzystania z pomocy społecznej (ustawowa granica ubóstwa), zostało od 1 października 2012 r. podwyższone do kwot:

- 542 zł dla osoby samotnie gospodarującej,
- 456 zł dla osoby w rodzinie.

Tabela 16. Najczęstsze powody objęcia pomocą społeczną rodzin oraz ich liczba

Powody objęcia pomocą społeczną	2011 r.- liczba rodzin objęta pomocą społeczną	2012 r. liczba rodzin objęta pomocą społeczną
ubóstwo	25 977	26 746
bezrobocie	22 210	22 414
niepełnosprawność	14 529	14 644

Źródło: MPiPS-3

Pozostałe powody objęcia pomocą rodzin lubuskich w 2012 roku:

- długotrwała lub ciężka choroba - **13 433** rodziny,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenie gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych - **8 001** rodzin, w tym: **5 063** rodziny niepełne, **1 648** rodzin wielodzietnych,
- potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności - **3 701** rodzin,
- alkoholizm - **3 442** rodziny,
- bezdomność – **1 254** rodziny,
- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego - **779** rodzin,
- przemoc w rodzinie – **714** rodzin,
- zdarzenia losowe - **298** rodzin; i sytuacja kryzysowa – **205** rodzin,
- narkomania - **203** rodziny,
- sieroctwo - **33** rodziny,
- trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą – **3 rodziny**.

W województwie lubuskim w 2012 r. ogółem ze świadczeń pomocy społecznej skorzystało **39 344 rodziny** (96 297 – liczba osób w rodzinach), natomiast z powodu ubóstwa pomocy udzielono **26 746** rodzinom (25 997 w roku 2011), co oznacza, że **65 116** osób w tych rodzinach żyło w ubóstwie – tj. 6,36% ogółu mieszkańców województwa lubuskiego. Wśród przyczyn powodujących ubóstwo dominującą było **bezrobocie** - liczba rodzin objętych pomocą w 2012 roku to - **22 414** (22 210 w roku 2011). Jak wykazały badania „*Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy lubuskich rodzin*”, w 2012 roku co czwarta rodzina bezpośrednio doświadczyła bezrobocia poprzez utratę pracy lub kłopoty z jej pozyskaniem przez któregoś ze swoich członków. Wpływa to na bieżące funkcjonowanie rodzin, występujące w nich relacje oraz na sposoby rozwiązywania problemów i na projektowanie przyszłości.

Podstawowym problemem osób bezrobotnych, zwłaszcza długotrwale bezrobotnych jest brak motywacji do podejmowania zatrudnienia oraz utrzymania się na rynku pracy. W związku z powyższym koniecznym jest podejmowanie wzmożonych działań, w tym pracy socjalnej o charakterze aktywizującym, ukierunkowanych na rozwój prac subsydiowanych oraz zastosowania instrumentów ekonomii społecznej, jak również organizowanie systemów wsparcia dla osób pozostających w zatrudnieniu. Zwiększy to szansę na poprawę ich funkcjonowania, w szczególności utrzymania zatrudnienia.

Widoczny jest wzrost rodzin, które są objęte pomocą społeczną w województwie lubuskim, a czynniki które to generują są związane z deprawacją materialną rodzin.

Występowanie długotrwałego bezrobocia a w wyniku tego pojawienie się ubóstwa, zaburza prawidłowe pełnienie funkcji opiekuńczych i wychowawczych w rodzinie. Udzielanie pomocy rodzinom, w których występują problemy z powodu wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenie gospodarstwa domowego zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, to kolejne ważne zadanie.

Bardzo ważną formą pomocy społecznej, kierowaną wprost do dzieci i młodzieży z rodzin osób bezrobotnych, niewydolnych ekonomicznie i wychowawczo oraz z rodzin patologicznych, jest dożywianie. W 2012 r. ze środków rządowych dożywianiem objęto 33 tys. dzieci i młodzieży szkolnej wydając 2 886 025 posiłków oraz 18 505 posiłków dzieciom, które wyraziły chęć skorzystania z tej formy pomocy. Dodatkowym niezbędnym uzupełnieniem dużego zapotrzebowania na dożywianie dzieci jest wsparcie finansowe samorządu województwa, który w 2012 r. przekazał dotacje dla 24 gmin, uznanych za szczególnie zagrożonych bezrobociem. Wobec powyższego dodatkowych dożywianiem objęto 1 186 dzieci (39 583 posiłków) obojga bezrobotnych rodziców. Stanowi to 24,76% zapotrzebowania o jakie wnioskowały gminy.

1.5. Pozostałe problemy z obszaru polityki społecznej

1. Ochrona zdrowia

Dla polityki społecznej w województwie lubuskim podstawowym wyzwaniem jest system ochrony zdrowia. Problemy takie jak: ograniczona ilość środków przy coraz większych potrzebach wynikających np. z drożących technologii medycznych i wydłużeniem życia, dotyczą wielu państw świata. Zmieniają się również potrzeby zdrowotne – coraz większe znaczenie mają choroby przewlekłe, cywilizacyjne, wymagające długoterminowej, ale pozaszpitalnej i niekoniecznie specjalistycznej opieki. Powszechnie stosowanym miernikiem jakości opieki zdrowotnej jest współczynnik urodzeń żywych i zgonów niemowląt na 1000 ludności.

W województwie lubuskim wg danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze w 2012 r. zarejestrowano 10367 urodzeń żywych, tj. o 54 urodzenia żywe mniej niż przed rokiem i o 572 mniej niż w 2010 r. Współczynnik urodzeń żywych (liczba urodzeń żywych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) wyniósł 10,13‰ i był niższy w stosunku do notowanego w 2011 r. (10,19‰) oraz w 2010 r. (10,69‰). W 2012 r. w województwie zmarło 9607 osób, tj. o 41 osób mniej niż przed rokiem, ale o 119 osób więcej niż w 2010 r. Ogólny współczynnik zgonów wyniósł 9,39‰, podczas gdy rok wcześniej – 9,43‰, a w 2010 r. – 9,28‰. W porównaniu z poprzednim rokiem i 2010 r. wzrosła umieralność niemowląt. Współczynnik zgonów niemowląt (liczony na 1000 urodzeń żywych) przyjął wartość 5,98‰, wobec 5,57‰ – w 2011 r. i 5,39‰ – odpowiednio w 2010 r.

Analiza danych statystycznych z 2011 r. wskazuje, że najwięcej zgonów wiązało się z chorobami układu krążenia, nowotworami oraz chorobami układu oddechowego. W kategorii nowotworów województwo lubuskie osiągnęło wskaźnik 26,2%, większy niż w kraju (25,6%).

Tabela 17. Zgony według przyczyn w 2011 r.

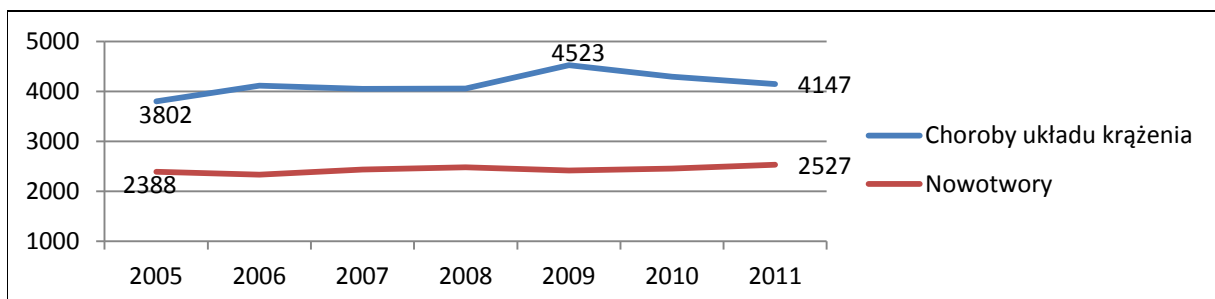
Województwa	Ogółem	Przyczyny zgonów		
		Choroby układu krążenia	Nowotwory	Choroby układu oddechowego
Polska	375 501	169 872	96 009	19 976
Lubuskie	9 648	4 147	2 527	402
Wielkopolskie	30 755	13 078	8 398	1 977
Zachodniopomorskie	16 149	6 994	4 418	797
Dolnośląskie	29 396	14 014	7 699	1 116

Źródło: Dane Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze

Porównując rok 2005 z rokiem 2011 zauważa się wzrost liczby zgonów mieszkańców województwa lubuskiego o 5,6%. W 2011 r. w stosunku do 2005 roku o 9,1% wzrosła również liczba

zgonów na choroby układu krążenia oraz nowotwory o 5,8%, natomiast zmalała na choroby układu oddechowego o 11,5%.

Wykres 2. Najczęstsze przyczyny zgonów mieszkańców województwa lubuskiego

Źródło: Dane Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze

Na szczególną uwagę zasługuje stopniowy wzrost liczby osób starszych i wydłużenie średniej długości życia, co powoduje konieczność zapewnienia świadczeń opieki zdrowotnej tym osobom. Szczególnym zakresem świadczeń skierowanym dla ww. grupy osób są realizowane na terenie województwa lubuskiego świadczenia w zakresie geriatry w rodzaju: ambulatoryjnej opieki specjalistycznej i leczenia szpitalnego.

Odnotowano znaczący wzrost liczby pacjentów leczonych w warunkach szpitalnych i poradniach geriatrycznych na terenie województwa lubuskiego. Aż 47% w 2012 roku więcej pacjentów skorzystało z tej formy leczenia niż w 2010 roku.

Tabela 18. Liczba pacjentów na rzecz których realizowano świadczenia opieki zdrowotnej w zakresie geriatry na terenie województwa lubuskiego, w latach 2010-2012

Geriatrya	Liczba pacjentów		
	2010	2011	2012
Leczenie szpitalne	1059	1184	1224
Ambulatoryjna Opieka Specjalistyczna	112	284	496
Razem:	1171	1468	1720

Źródło: Dane Lubuskiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ

W Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 zwrócono uwagę na jest deficyt wyspecjalizowanej kadry medycznej. W województwie brakuje specjalistów w poradniach i szpitalach. Wskaźnik liczby lekarzy w województwie lubuskim (18/10 tys. mieszkańców) jest niższy od średniej krajowej (24/10 tys. mieszkańców) i należy do najniższych w Polsce. Najgorsza sytuacja jest w grupie specjalistów z zakresu chorób wewnętrznych i medycyny ratunkowej. Dotkliwie brakuje kardiologów,

onkologów, psychiatrów, diabetologów i endokrynologów. Przeprowadzone badania w ramach „Krajowego Raportu Rozwoju Społecznego w Polsce 2012” opracowanego na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w zakresie Wskaźnika Nakładów Zdrowotnych, na które składa się liczba lekarzy i lekarzy dentyistów według podstawowego miejsca pracy oraz liczba pielęgniarek i położnych według podstawowego miejsca pracy w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców dowiodły, że w naszym regionie brakuje personelu medycznego. W rankingu województw lubuskie zajmuje 12 miejsce wyprzedzając tylko województwa: opolskie, warmińsko-mazurskie, pomorskie i wielkopolskie. Na 100 tysięcy mieszkańców w naszym regionie przypada 223 lekarzy i dentyistów oraz 496 pielęgniarek i położnych.

Na terenie województwa lubuskiego w I półroczu 2013 roku wg danych Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. działalność leczniczą prowadziły 543 podmioty. Zdecydowaną większość stanowiły podmioty lecznicze – przedsiębiorcy (dawniej NZOZ) – 88,6%. Podmioty te, jak również podmioty lecznicze niebędące przedsiębiorstwami prowadzą:

- **56** przedsiębiorstw udzielających stacjonarnych i całodobowych świadczeń szpitalnych oraz stacjonarnych i całodobowych świadczeń zdrowotnych innych niż szpitalnych,
- **567** przedsiębiorstw udzielających ambulatoryjnych świadczeń zdrowotnych.

Tabela 19. Liczba przedsiębiorstw podmiotów leczniczych w I półroczu 2013 roku

Wyszczególnienie	Ilość podmiotów leczniczych wpisanych do Rejestru Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą prowadzonego przez Wojewodę Lubuskiego	Przedsiębiorstwa podmiotów leczniczych udzielające świadczeń w rodzaju stacjonarne i całodobowe świadczenia szpitalne oraz stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne inne niż szpitalne	Przedsiębiorstwa podmiotów leczniczych udzielające świadczeń w rodzaju ambulatoryjne świadczenia zdrowotne
podmioty lecznicze niebędące przedsiębiorcą (dawniej PZOZ)	62	13	53
podmioty lecznicze - przedsiębiorcy (dawniej NZOZ)	481	43	514
Razem	543	56	567

Źródło: Dane Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp.

W latach 2010–2012 na terenie województwa lubuskiego świadczenia w rodzaju: ratownictwo medyczne realizowane były przez 51 zespołów ratownictwa medycznego, w tym: 28 podstawowych zespołów ratownictwa medycznego, 23 specjalistyczne zespoły ratownictwa medycznego.

Podkreślić należy, że liczba Zespołów Ratownictwa Medycznego w województwie lubuskim w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców jest wysoka – drugie miejsce w kraju.

Według „Diagnozy Społecznej 2011” w ciągu ostatniego roku aż 94,1% gospodarstw domowych województwa lubuskiego skorzystało z usług placówek ochrony zdrowia opłacanych przez NFZ, z kolei 56,4% opłacało te usługi z własnej kieszeni. Najczęściej gospodarstwa domowe zrezygnowały z usług

leczenia zębów (31,2%), protez (30,7%), rehabilitacji (24,2%), zakupu leków (21,1%), usług lekarza (19,2%).

Na wydatki na leczenie i różne badania gospodarstwa domowe w 2009 r. wydały 467 zł, a w 2011 r. wydały o 139 zł więcej. W odniesieniu do województw ościennych poziom wydatków jest bardzo podobny. Więcej wydały jedynie gospodarstwa domowe w województwie mazowieckim: 768 zł, a najmniej w województwie warmińsko-mazurskim: 264 zł.

Biorąc pod uwagę sytuację osób z zaburzeniami psychicznymi niezwykle ważne jest stworzenie dla tej grupy skoordynowanego systemu wsparcia, który wpłynie nie tylko na jakość świadczonych usług, ale przede wszystkim zmniejszy poczucie izolacji osoby chorej psychicznie i zachęci ją do uczestnictwa w życiu społecznym. Dokumentem regulującym działania na rzecz tej grupy społecznej oraz na rzecz promocji zdrowia psychicznego oraz zapobiegania zaburzeniom psychicznym w województwie lubuskim jest Regionalny Program Ochrony Zdrowia Psychicznego dla Województwa Lubuskiego na lata 2012-2015. W świetle danych Programu w odniesieniu do problemów zdrowotnych natury psychicznej w ciągu ostatnich 10 lat o 1/3 zwiększyła się liczba pacjentów objętych szpitalną opieką psychiatryczną, o połowę liczba pacjentów leczonych ambulatoryjnie z powodu zaburzeń psychicznych.

W 2011 roku w województwie lubuskim odnotowano 38 315 osób z zaburzeniami psychicznymi (prawie 2 tys. więcej w stosunku do roku poprzedniego), spośród których aż u 11 301 pacjentów (30% ogółu) zdiagnozowano zaburzenia nerwicowe związane ze stresem i somatoformiczne. Innymi, także częstymi zaburzeniami były: organiczne zaburzenia psychotyczne (5 197 osób), schizofrenia (4864 osób) oraz depresje nawracające i zaburzenia dwubiegunowe (3 393 osób). Natomiast najrzadziej występującymi schorzeniami były: zespoły behawioralne związane z zaburzeniami odżywiania (365 osób), zaburzeniami fizjologicznymi i czynnikami fizycznymi oraz całościowe zaburzenia rozwojowe - odpowiednio 131 i 248 osób. Zarówno w 2010 jak i 2011 roku zauważa się wyraźnie większą zachorowalność na zaburzenia psychiczne w populacji miejskiej (stanowi około 70 % ogółu) niż wiejskiej.

Niezwykle ważnym narzędziem poprawy stanu zdrowia, poziomu wiedzy społeczności oraz zapobiegania chorobom stały się programy profilaktyczne. Na terenie województwa lubuskiego realizowane są następujące programy: program profilaktyki raka szyjki macicy, program profilaktyki raka piersi, program badań prenatalnych, program profilaktyki chorób odtytoniowych.

W podstawowej opiece zdrowotnej realizowany są programy profilaktyki chorób układu krążenia i profilaktyki gruźlicy.

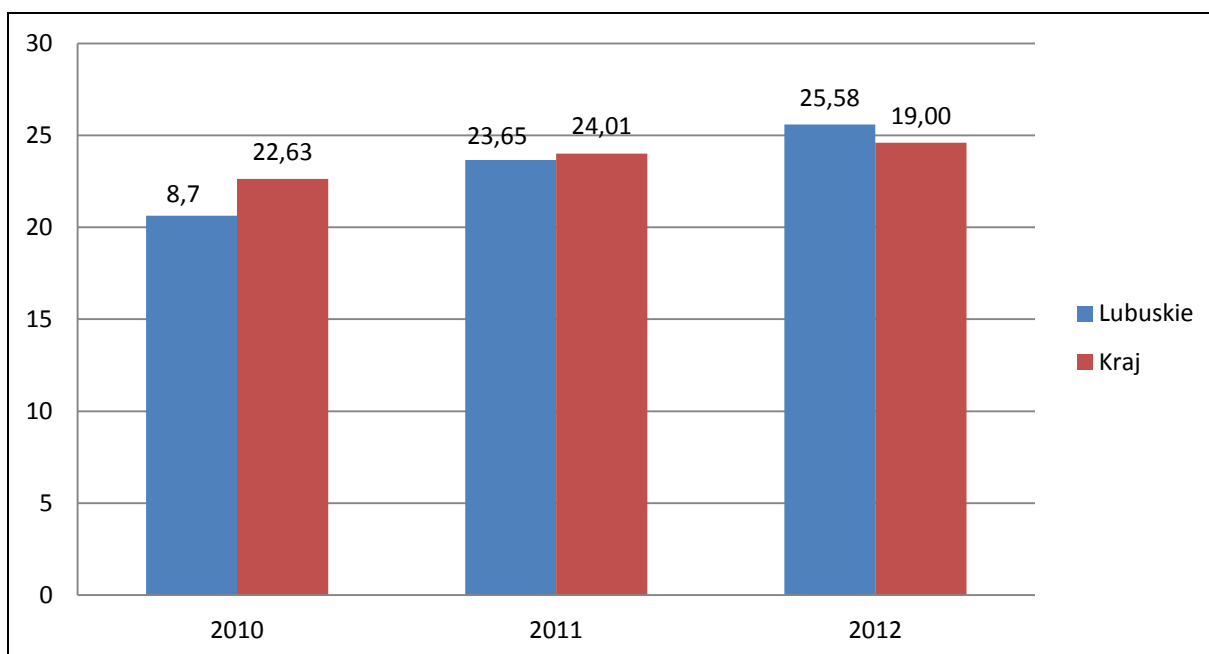
W ambulatoryjnej opiece specjalistycznej realizowany jest etap podstawowy raka szyjki macicy (pobranie materiału do przesiewowego badania cytologicznego jest realizowane przez

świadczonodawcę w ramach porady zabiegowo-diagnostycznej w ambulatoryjnej opiece specjalistycznej w zakresie położnictwa i ginekologii).

Rak piersi i rak szyjki macicy są najczęściej występującymi nowotworami u kobiet w Polsce. Dlatego też, od wielu lat Narodowy Fundusz Zdrowia finansuje badania wykonywane w ramach profilaktycznych programów zdrowotnych: programu profilaktyki raka szyjki macicy oraz programu profilaktyki raka piersi. Realizacja ww. programów ma zmniejszyć umieralność kobiet na raka szyjki macicy i raka piersi do poziomu osiągniętego w przodujących w tym zakresie krajach Unii Europejskiej. Pomimo, iż z roku na rok populacja kobiet objęta badaniem cytologicznym w ramach programu profilaktyki jest wyższa nadal jest niezadawalająca.

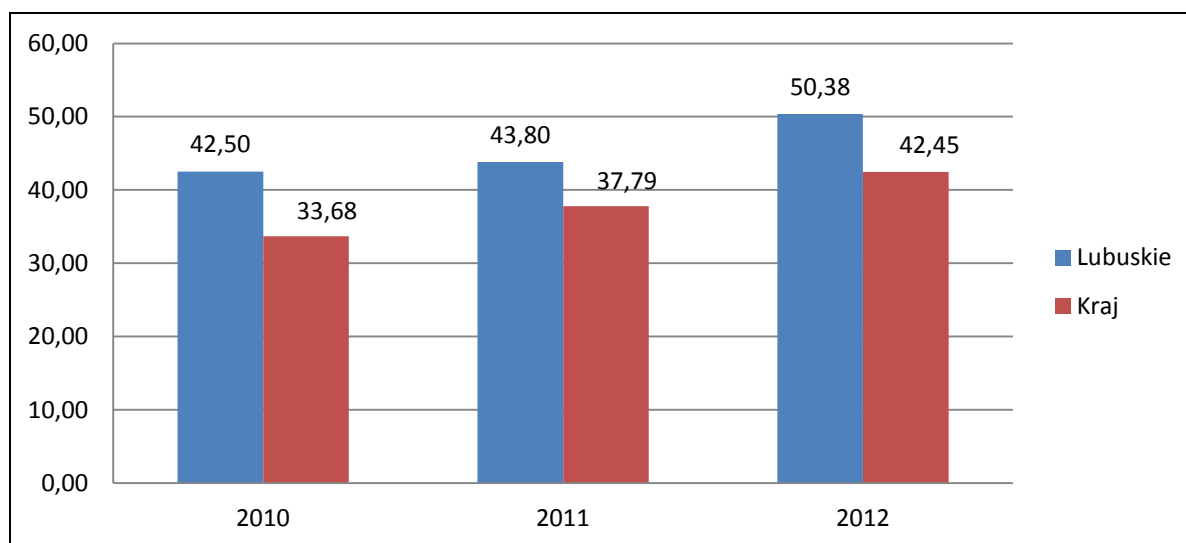
Wykres 3. Populacja objęta badaniem cytologicznym w ramach Programu Profilaktyki Raka Szyjki Macicy w latach 2010–2012 (w %)

Źródło: Dane Lubuskiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ

Zdecydowanie poprawiła się zgłaszalność kobiet do wykonania badań w ramach Programu Profilaktyki Raka Piersi na terenie województwa lubuskiego i jest wyższa niż ogółem w kraju i wyniosła: w 2010 roku – 42,5%, w 2012 roku – 50,38%.

Wykres 4. Populacja objęta badaniem mammograficznym w ramach Programu Profilaktyki Raka Piersi w latach 2010 – 2012 (w %)

Źródło: Dane Lubuskiego Oddziału Wojewódzkiego NFZ

Niezbędna jest zatem kontynuacja działań uświadamiających o wiodącej roli profilaktyki zdrowotnej oraz edukacji społeczeństwa. Popularyzacja tych przedsięwzięć ma na celu zwiększenie wykrywalności i skuteczności leczenia chorób, wczesną identyfikację osób z podwyższonym ryzykiem chorób, obniżeniem zachorowalności i umieralności wśród osób objętych programami, a także redukcję występowania i natężenia czynników ryzyka.

2. Edukacja i nauka

Trwale wzmocniana wiedza oparta na podnoszeniu poziomu wykształcenia oraz zdobywaniu nowych kwalifikacji jest ważnym czynnikiem chroniącym jednostkę przed wykluczeniem społecznym.

„Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012” prezentuje poziom rozwoju społecznego kraju zagregowany na poziomie powiatów (zmierzony za pomocą Wskaźnika Lokalnego Rozwoju Społecznego - LHDI), który stworzył szczegółową mapę rozwoju społecznego Polski. Wskaźnik Lokalnego Rozwoju Społecznego został określony za pomocą Wskaźnika Edukacji, Wskaźnika Zdrowia oraz Wskaźnika Zamożności, jako trzech istotnych elementów ludzkiego życia. Uzyskany w ten sposób wskaźnik LHDI pokazał jak (i dlaczego) poszczególne jednostki administracyjne kraju pozycjonują się względem siebie, jakie są ich mocne i słabe strony oraz jaką ścieżkę rozwoju społecznego obrały. W przeniesieniu Wskaźnika Rozwoju Społecznego (HDI) na poziom powiatów i województw nie chodziło o stworzenie rankingu jednostek terytorialnych w układzie „lepiej-gorsza”, ale o ukazanie elementów, w oparciu o które poszczególne powiaty osiągnęły daną wartość wskaźnika LHDI.

Wskaźnik Edukacji dla Polski przedstawiono na podstawie dwóch częściowych wskaźników: odsetka dzieci w edukacji przedszkolnej (3-4 lat) oraz średniej z wyników egzaminu gimnazjalnego (tylko z

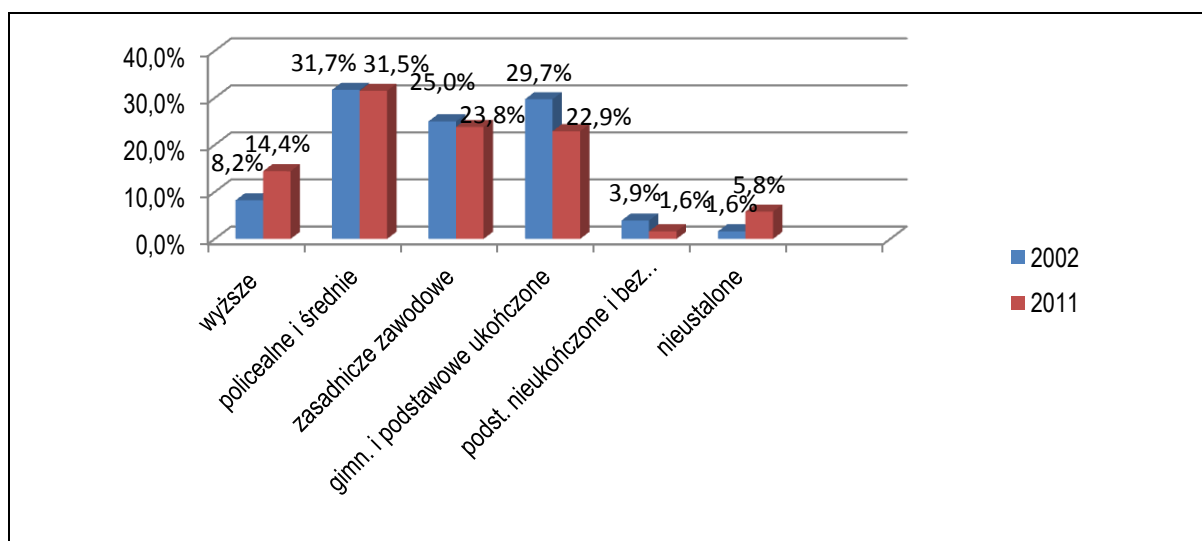
części matematyczno-przyrodniczej) w stosunku do średniej krajowej. Jest on syntetyczną miarą zarówno dostępu do edukacji, jak i osiągnięć edukacyjnych, czyli także pośrednio jakości oferty edukacyjnej.

Z analizy województw pod kątem wartości Wskaźnika Edukacji nasz region w 2010 r. zajął 10 miejsce w kraju (47,2 pkt.). Najwyższą wartość osiągnęło województwo mazowieckie (61,7 pkt.). Jednakże zadowalająca jest wysoka dynamika zmiany tego wskaźnika w latach 2007-2010, gdzie nasz region znalazł się na 4 miejscu. Wysoki Wskaźnik Edukacji odnotowujemy w dużych miastach - w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. Średni wskaźnik pojawił się w powiatach: ślubickim oraz krośnieńskim, w pozostałych powiatach osiągnął wartość niską. Najbardziej dynamicznymi powiatami, w których nastąpił wzrost tego wskaźnika w latach 2007-2010 są powiaty: ślubicki, krośnieński oraz nowosolski. Z kolei spadek wartości Wskaźnika Edukacji (-0,9 – 0,3 punktów) charakteryzują powiaty: sulęciński oraz międzyrzecki.

Struktura wykształcenia

Analizując poziom wykształcenia ogółu mieszkańców województwa należy stwierdzić, że w latach 2002-2011 nastąpiły pozytywne zmiany. Wzrostowa tendencja jest widoczna w strukturze osób z wykształceniem wyższym – wzrost odsetka osób z 8% do 14%. W tym okresie jednak zmniejszył się udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, gimnazjalnym (bez 2002 r.) i podstawowym. Najbardziej zmniejszył się, co jest zadowalające, udział osób z wykształceniem podstawowym nieukończonym i bez wykształcenia szkolnego.

Wykres 5. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców województwa lubuskiego w 2002 i 2011 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011 (Urząd Statystyczny w Zielonej Górze)

Tabela 20. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców województwa lubuskiego w 2011 roku

Poziom wykształcenia	Polska	Lubuskie
wyższe	17%	14,4%
policealne i średnie	31,6%	31,5%
zasadnicze zawodowe	21,7%	23,8%
gimnazjalne i podstawowe ukończone	23,2%	22,9%
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	1,4%	1,6%
nieustalone	5,2%	5,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011 (Urząd Statystyczny w Zielonej Górze)

Istotnym czynnikiem różnicującym strukturę ludności według poziomu wykształcenia jest miejsce zamieszkania. Jak wynika z poniższych danych ludność zamieszkująca obszary wiejskie charakteryzuje się niższym poziomem wykształcenia, niż ludność miast.

Tabela 21. Poziom wykształcenia mieszkańców województwa lubuskiego w wieku 13 lat i więcej wg miejsca zamieszkania oraz płci w 2011 r.

Poziom wykształcenia	Miasto		Wieś		Mężczyźni w %	Kobiety w %
	w tys.	%	w tys.	%		
wyższe	98,8	17,4	29,0	9,1	12,6	16,1
policealne i średnie	198,8	34,9	81,4	25,5	28,5	34,4
zasadnicze zawodowe	121,1	21,3	89,9	28,2	30,5	17,5
gimnazjalne i podstawowe	108,6	19,1	94,9	29,7	21,6	24,2
podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	6,5	1,2	7,6	2,4	1,2	1,9
Nieustalony poziom wykształcenia	34,7	6,1	16,3	5,1	5,6	5,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NSP 2011 (Urząd Statystyczny w Zielonej Górze)

Jak wynika z „Programu Rozwoju Edukacji na Obszarach Wiejskich na lata 2008-2013” opracowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej przemiany społeczno-ekonomiczne, które miały miejsce w naszym kraju w ostatnich latach, pogłębiły różnice występujące między miastem a wsią. Na gorszy start i mniejsze szanse edukacyjne dzieci z obszarów wiejskich wpływa szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświatowego na wsi (np. ograniczenie dostępu do poradnictwa wspomagającego rozwój zdrowotny i edukacyjny najmłodszych dzieci, ograniczenie dostępu do przedszkoli), a także konieczność pokonywania barier związanych z sytuacją materialną rodzin wiejskich oraz ich aspiracjami edukacyjnymi. Również infrastruktura edukacyjna, społeczna, teleinformatyczna i kulturalna na obszarach wiejskich jest niedoinwestowana oraz niedostosowana do lokalnych potrzeb. Ponadto, wycinkowe analizy oraz badanie „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” dotyczące prywatnych nakładów na edukację, wskazują na korelację statusu materialnego rodziny z inwestowaniem w edukację na początkowych jej etapach. Ludzie bardziej majątni częściej inwestują w edukację na etapie wcześniejszym, niż ludzie ubożsi. Dodatkowo, czynniki decydujące o

rozwoju społecznym skoncentrowane są w miastach, gdzie nie występują bariery dostępu do infrastruktury edukacyjnej, społecznej, teleinformatycznej i kulturalnej. W miastach ludzie mogą efektywnie korzystać z bogatych zasobów naukowych, kulturalnych oraz obiektów sportowych. Uwarunkowania te mają wpływ na możliwość zatrudnienia oraz aktywnego poszukiwania pracy. W Polsce, podobnie jak w innych krajach Unii Europejskiej, osoby z niskim poziomem kwalifikacji zawodowych (określanych w znacznej mierze poprzez poziom wykształcenia) mają zazwyczaj największe trudności ze znalezieniem i utrzymaniem pracy. Dane te wskazują na znaczne dysproporcje w upowszechnieniu edukacji przedszkolnej między miastem a wsią. Sytuacja ta oparta jest m.in. na strukturze zatrudnienia ludności. Baza materialna przedszkoli na wsi jest stosunkowo uboga - jej podstawą są najczęściej wydzielone pomieszczenia przy szkołach podstawowych lub inne adaptowane obiekty. Może to stanowić barierę dla upowszechniania wychowania przedszkolnego na wsi. Do niskiego poziomu upowszechnienia przedszkoli wiejskich przyczyniają się przede wszystkim wysokie koszty ich utrzymania, co w konsekwencji prowadzi często do ich likwidacji, oraz niedoceniające roli przedszkola w procesie edukacyjnym.

Ponadto młodzi ludzie ze środowisk o relatywnie niskim poziomie wykształcenia (dotyczy to w dużym stopniu wsi) podejmują trudniejszą i mniej efektywną drogę osiągnięcia wyższych kwalifikacji.

Podobne wnioski wynikają również z badania przeprowadzonego w ramach projektu „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy”. Wieś wciąż znajduje się pod wpływem niesprzyjających uwarunkowań – braku tradycji do edukacji, zachowawczości oraz małych możliwości pracy dla absolwentów szkół wyższych na wsi.

Różnice występujące między miastem a wsią potwierdzają również wyniki zdawalności egzaminów zewnętrznych. Zgodnie z raportem Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. „Stan lubuskiej oświaty” w 2013 roku szkoły znajdujące się na wsiach i w miastach do 20 tysięcy mieszkańców uzyskały najniższe wyniki na sprawdzianie, z kolei najniższe wyniki egzaminu gimnazjalnego uzyskali uczniowie z gimnazjów wiejskich. Najwyższe wyniki zarówno ze sprawdzianu jak i egzaminu gimnazjalnego osiągnęli uczniowie z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców.

Placówki oświatowe w województwie lubuskim

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych w 2011 r. w naszym regionie funkcjonowało 13 żłobków.

Tabela 22. Liczba żłobków w województwie lubuskim

Powiaty	Żłobki
m. Gorzów Wlkp.	3
m. Zielona Góra	3
nowosolski	1
strzelecko-drezdenecki	1
słubicki	1
wschowski	1
zielonogórski	1
żarski	2
ogółem	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL, GUS

Według publikacji „Edukacja i wychowanie w województwie lubuskim w latach 2008/2009-2010/2011” Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze w roku szkolnym 2010/11 sieć szkół i placówek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży (łącznie ze szkolnictwem specjalnym) w naszym regionie tworzyło: 480 placówek wychowania przedszkolnego, 342 szkoły podstawowe, 180 gimnazjów, 221 szkół ponadgimnazjalnych. Funkcjonowały również 74 szkoły policealne oraz 97 szkół dla dorosłych. Edukację akademicką prowadziło 8 uczelni wyższych. Działalność placówek oświatowych była w większości finansowana i koordynowana przez samorząd. Władze lokalne i podmioty sektora niepublicznego współtworzyły strukturę szkolną. Wg danych Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. 25% szkół jest dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. W latach 2008-2010 liczba uczniów na wszystkich poziomach edukacji widocznie się zmniejszyła, wskutek ubytku populacji w wieku edukacji szkolnej. Zaobserwowano natomiast wzrost potrzeb w zakresie wychowania przedszkolnego. Odpowiedzią na zwiększenie liczby dzieci w wieku 3-5 lat było uruchomienie nowych placówek przedszkolnych. Podczas, gdy wychowanie przedszkolne zyskiwało kolejnych podopiecznych, szkoły podstawowe i gimnazja notowały spadek liczby uczniów – łącznie o 7,6 tys. w roku szkolnym 2010/11, w porównaniu do roku szkolnego 2008/09. Spadkowi wyników w szkołach niższego szczebla dla młodzieży, towarzyszył wzrost efektów w szkołach dla dorosłych, szczególnie w liceach ogólnokształcących i liceach uzupełniających.

Tabela 23. Sieć szkół i placówek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2010/2011

Typ placówki	Liczba
placówka wychowania przedszkolnego	480
szkoły podstawowe	342
gimnazja	180
szkoły ponadgimnazjalne	221
szkoły policealne	74

Źródło: Dane Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze

Obserwowany w ostatnich latach wzrost (o 6,8% w porównaniu do 2008 r.) liczby dzieci w wieku 3-6 lat, determinuje potrzebę powstawania nowych placówek. Rośnie liczba przedszkoli powoływanych przez samorządy oraz osoby fizyczne (wzrost w ciągu dwóch lat odpowiednio o 6 i 7 placówek). Odpowiedzią na wzrost potrzeb w obszarze wychowania przedszkolnego jest również zakładanie przez jednostki samorządu gmin, fundacje i stowarzyszenia punktów przedszkolnych. W ciągu dwóch lat, ich liczba wzrosła z 3 do 34. Spośród wszystkich placówek większość (83,5%) stanowią te prowadzone przez gminy; więcej niż 4/5 (85,4%) jednostek to placówki publiczne.

W końcu września 2010 r. na terenie województwa lubuskiego funkcjonowało 480 placówek wychowania przedszkolnego, tj. o 55 placówek więcej niż w roku 2008/09. Do 232 przedszkoli, 209 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, 5 zespołów wychowania przedszkolnego i 34 punktów przedszkolnych w roku szkolnym 2010/11 uczęszczało łącznie 29,5 tys. dzieci (w tym 8,7 tys. sześciolatków), tj. o 4,5 tys. dzieci (o 18,0%) więcej niż dwa lata wcześniej.

W końcu września 2010 r. w województwie lubuskim funkcjonowały 342 szkoły podstawowe, w tym 26 szkół specjalnych. W ciągu dwóch lat ubyło 6 szkół podstawowych, w tym 1 szkoła specjalna. Likwidację jednostek realizujących sześcioletni cykl nauczania pobudzają trendy demograficzne. W populacji osób będących w wieku nominalnie przypisanym temu poziomowi edukacji (7-12 lat) systematycznie notuje się spadek (w porównaniu do 2008 r. o 4 tys. osób, tj. o 6,4%), co konsekwentnie wpływa na zmniejszanie się liczby uczniów szkół podstawowych w województwie. Większość szkół podstawowych to szkoły publiczne (94,4%), które podlegające głównie jednostkom samorządu terytorialnego (94,2%).

W roku szkolnym 2010/11 funkcjonowało 19 szkół podstawowych niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych, do których uczęszczało 1,3 tys. dzieci, tj. 2,3% uczniów szkół podstawowych. Liczba tego typu placówek zasadniczo się nie zmienia.

Inauguracja roku szkolnego 2010/11 odbyła się w 188 gimnazjach, z tego w 154 gimnazjach dla dzieci i młodzieży, 26 gimnazjach specjalnych i 8 gimnazjach dla dorosłych. W porównaniu do roku 2008/09 liczba szkół zwiększyła się ogółem o 2 placówki: po stronie gimnazjów dla dorosłych odnotowano wzrost

o 4 szkoły, gimnazja dla dzieci i młodzieży straciły 2 placówki. Lubuskie gimnazja to przede wszystkim szkoły publiczne (89,9% szkół), prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego (88,3%). W gimnazjach niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych (19) kształciło się 1,4 tys. uczniów, tj. 4,1% uczniów szkół gimnazjalnych w województwie. W ciągu dwóch lat przybyły 2 prywatne placówki.

Od roku szkolnego 2002/03 absolwenci gimnazjów kontynuują naukę (obowiązkowo do ukończenia 18 roku życia) w szkołach ponadgimnazjalnych. Są to dwu- lub trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe, trzyletnie licea ogólnokształcące i profilowane, czteroletnie technika oraz od roku szkolnego 2004/05 – szkoły dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (tj. dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące i trzyletnie technika uzupełniające, działające na podbudowie programowej zasadniczej szkoły zawodowej) i trzyletnie szkoły specjalne przysposabiające do pracy. Do szkół ponadgimnazjalnych zalicza się również szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe oraz szkoły policealne.

W roku szkolnym 2010/11 na terenie województwa funkcjonowało 130 liceów ogólnokształcących, w tym 39 (30,0%) liceów uzupełniających. Dla młodzieży było 60 szkół, dla dorosłych – o 10 szkół więcej. Liczba liceów zasadniczo się nie zmieniła (129 szkół w roku 2008/09). Również liczba uczniów ogółem w liceach pozostaje na względnie stałym poziomie – 20,5 tys. osób (21,0 tys. osób w roku 2008/09).

W roku szkolnym 2010/11 sieć szkół zawodowych dla młodzieży w województwie tworzyło: 58 zasadniczych szkół zawodowych, 17 szkół specjalnych przysposabiających do pracy, 75 techników (łącznie z uzupełniającymi), a także 6 szkół artystycznych dających uprawnienia zawodowe (w tym 3 ogólnokształcące).

Funkcjonowało również 8 liceów profilowanych. Większość (86,9%) szkół była prowadzona przez jednostki samorządu terytorialnego.

W roku szkolnym 2010/11 w 74 szkołach policealnych edukację kontynuowało 7,4 tys. uczniów. Większość (tj. 87,8%) to szkoły dla dorosłych, w których uczyło się 86,4% wszystkich uczniów szkół policealnych; 3/5 szkół to placówki niepubliczne o uprawnieniach szkół publicznych. W ciągu dwóch lat zlikwidowano 20 szkół, w tym 16 szkół publicznych. Liczba uczniów zmniejszyła się o 848 osób, tj. o 10,3%, w porównaniu do roku szkolnego 2008/09 (w porównaniu do roku poprzedniego wzrosła o 5,7%). Kobiety stanowiły 67,4% wszystkich uczniów szkół policealnych.

W strukturze szkół objętych systemem oświaty ważne miejsce zajmują szkoły dla dorosłych, które są szansą na kontynuowanie wcześniej przerwanej nauki lub uzupełnienie wykształcenia.

W latach 2008-2010 w województwie można było zaobserwować zwiększenie popytu na edukację wśród dorosłych Lubuszan – o 1/5 wzrosła liczba uczniów, głównie w placówkach kształcenia ogólnego.

W roku szkolnym 2010/11 na terenie województwa funkcjonowało łącznie 97 szkół dla dorosłych, w których uczyło się 7,9 tys. osób, tj. o 1,2 tys. osób więcej niż w roku 2008/09. Najbardziej liczne były

licea ogólnokształcące (34 szkoły), utworzone dla absolwentów gimnazjów i dawnych ośmioletnich szkół podstawowych, a także uzupełniające licea ogólnokształcące (36 szkół) – dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych. Te dwa typy szkół skupiały 80,5% wszystkich uczących się dorosłych. W roku akademickim 2010/11 w 8 szkołach wyższych województwa lubuskiego kształciło się 24,2 tys. studentów (w tym 6,7 tys. osób na pierwszym roku), tj. o 12,4% mniej niż w roku 2008/09 i o 30,3% mniej w porównaniu do roku 2004/05, wówczas, studiowało 34,7 tys. osób. Kobiety stanowiły 59,0% studiujących ogółem.

W roku 2010/11 na terenie województwa funkcjonowały również: 1 filia – Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu – Wydział Zamiejscowy w Gorzowie Wielkopolskim i 5 punktów konsultacyjnych uczelni mających siedzibę jednostki macierzystej poza województwem lubuskim (ogółem 2,2 tys. studentów i 0,7 tys. absolwentów). W świetle Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020 lubuskie uczelnie w większości są młodymi instytucjami, które w ostatnich latach przechodziły wzmożony proces inwestycyjny. Unowocześnieniu i rozbudowie uległa posiadana przez nie baza lokalowa, sprzęt i wyposażenie. Jednocześnie poszerzana jest oferta edukacyjna, otwierane są nowe kierunki kształcenia.

Zgodnie z raportem Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. „Stan lubuskiej oświaty” (2013) w placówkach oświatowych brakuje specjalistycznej kadry. W przedszkolach, szkołach oraz poradniach psychologiczno-pedagogicznych za mało zatrudnionych jest psychologów, pedagogów oraz logopedów. Ponadto w przedszkolach brakuje pedagoga-terapeuty, nauczyciela do zajęć korekcyjno-kompensacyjnych oraz pielęgniarki, a szkoły na brak nauczycieli w świetlicach.

Jeśli chodzi o bazę sportową to zaledwie w co drugiej szkole jest sala gimnastyczna, a baseny mają tylko cztery placówki oświatowe. Za mało jest również sal komputerowych. Na każdą ze szkół przypada niewiele więcej niż jedna sala.

Dostępność do Internetu na terenie województwa lubuskiego ulega ciągłej poprawie. Świadczy o tym między innymi wzrastający odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty - w 2010 roku było ich nieco ponad 66%, co w porównaniu do roku 2000 stanowi przyrost o blisko 37 p. proc. Równoległe z przyrostem liczby gospodarstw wyposażonych w komputer wzrasta liczba gospodarstw, które posiadają dostęp do Internetu. W 2010 roku stanowiły one ponad 60% ogółu, co oznacza, że zdecydowana większość gospodarstw posiadających komputer uzyskuje także dostęp do Internetu.

Dzieci i młodzież niepełnosprawna

Z informacji pozyskanych z SIO (Systemu Informacji Oświatowej) – stan na dzień 30 września 2012 r. zawartych w raporcie „Stan lubuskiej oświaty” wynika, że w województwie lubuskim 523 uczniów z

niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz 3 240 uczniów posiadających orzeczenie o jednej niepełnosprawności wymagało stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy.

Spośród uczniów o orzeczonej jednej niepełnosprawności największy procent stanowili uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim – 50% (1 624 uczniów) oraz uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym – 28,6% (927 uczniów).

W przedszkolach 40 dzieci z niepełnosprawnościami sprzężonymi oraz 291 dzieci posiadających orzeczenie o jednej niepełnosprawności wymagało stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy.

Wśród dzieci z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego o orzeczonej jednej niepełnosprawności największy procent stanowiły dzieci z autyzmem w tym z zespołem Aspergera – ok. 30% (87 dzieci), dzieci z niepełnosprawnością ruchową w tym z afazją – 26,1% (76 dzieci) oraz dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym – 22,3% (65 dzieci).

Nauczaniem indywidualnym w przedszkolach objętych było 26 dzieci (ok. 8% dzieci wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy), a w szkołach 174 uczniów (5,4% uczniów wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy).

Pomoc uczniom mającym trudności w nauce

Ważną kwestią mającą wpływ na dalszy proces edukacji młodzieży są trudności w nauce.

Tabela 24. Uczniowie przejawiający trudności w nauce*

Uczniowie szkół małych (L=3 685)		Uczniowie szkół średnich wielkości (L=7 294)		Uczniowie szkół dużych (L=12 695)		Uczniowie ogółem	
Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
870	23,6	1 081	14,8	1 908	15,0	3 859	16,3

*% uczniów obliczony został w stosunku do ogólnej liczby uczniów w szkołach (danego ze względu na wielkość typu) objętych badaniem, N= 23 674)

- w szkołach małych – 3 685 uczniów (37 placówek),
- w szkołach średniej wielkości – 7 294 uczniów (33 placówki),
- w szkołach dużych – 12 695 uczniów (28 placówek)

Źródło: Lubuszenie 2012. Diagnoza stanu - raport z badań

Badanie „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” wykazało, że blisko 1/5 uczniów lubuskich gimnazjów ma trudności w nauce, co oznacza że nie są oni w stanie sprostać wymaganiom stawianym przez szkołę, przez co narażeni są na ciągłe odczuwanie braku sukcesu edukacyjnego i doświadczanie negatywnych emocji.

Jednym z uwarunkowań trudności szkolnych są problemy zdrowotne i rozwojowe uczniów. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi takimi jak: dysleksja, wady wymowy, niepełnosprawność, długotrwała choroba, nadpobudliwość, dyskalkulia wymagają celowych, planowanych, systematycznych

i ciągłych oraz indywidualnych działań wspierających funkcjonowanie w społeczeństwie. Skala tego problemu dotyka około 14% badanych uczniów.

W świetle danych Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. w roku szkolnym 2010/2011 objęto pomocą psychologiczno-pedagogiczną 30 239 dzieci, a w roku szkolnym 2011/2012 - 25 821 dzieci.

Bardzo istotnym priorytetem w polityce edukacyjnej Unii Europejskiej jest przeciwdziałanie przedwczesnemu kończeniu nauki. Zestawienia statystyczne potwierdzają pojawienie się tego problemu w Polsce. W 2011 r. dotykał on 11,2% odsetka osób. W województwie lubuskim wskaźnik ten jest wyższy i wynosi 15%. W odniesieniu do województwa dolnośląskiego (14,3%) jest wyższy, a niższy w porównaniu do zachodniopomorskiego (17,9%). Jedynie województwo wielkopolskie osiągnęło wskaźnik niższy niż w kraju – 10,1%.

Według badań „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” zdecydowana większość badanych lubuskich gimnazjalistów (98,8%) planuje kontynuować naukę po zakończeniu gimnazjum. Jednak 30 osób (1,2%), które nie planują dalszej nauki, chociażby na poziomie ponadgimnazjalnym, jest potencjalnie zagrożonych wykluczeniem społecznym. Na uwagę zasługują również następujące wnioski: im wyższe wykształcenie rodziców, tym wyższy poziom poczucia wpływu młodzieży na swoje aktualne funkcjonowanie i możliwość zrealizowania planów życiowych. Wykształcenie rodziców również w istotny sposób wpływa na spostrzeganie i ocenę własnej osoby przez badanych gimnazjalistów (im wyższe wykształcenie tym większa tendencja do budowania wysokiej samooceny).

Zaspokojenie potrzeb edukacyjnych dzieci

Według „Diagnozy Społecznej 2011” prawie 78% gospodarstw domowych w Polsce uważało w marcu 2011 r., że poziom zaspokojenia ich potrzeb związanych z kształceniem dzieci w porównaniu do sytuacji sprzed dwóch lat nie zmienił się, około 16% odczuło pogorszenie, a niecałe 6% poprawę. W stosunku do 2009 r. wzrósł odsetek ocen negatywnych odnośnie zmian w poziomie zaspokojenia rozważanych potrzeb gospodarstw domowych w ostatnich dwóch latach. Najczęściej zmiany na gorsze deklarowały gospodarstwa domowe utrzymujące się z niezarobkowych źródeł i rencistów (odpowiednio prawie 36 i ponad 26% gospodarstw) oraz gospodarstwa domowe rodzin niepełnych i rodziny wielodzietne (odpowiednio prawie 23 i ponad 21% gospodarstw). Widoczna jest znacząca przewaga częstości występowania gospodarstw domowych z bezrobotnymi nad gospodarstwami bez bezrobotnych, uważającymi, że ich zaspokojenie potrzeb związanych z kształceniem dzieci pogorszyło się, w stosunku do sytuacji sprzed dwóch lat (odpowiednio ponad 26% i ponad 14% gospodarstw w tych grupach). Gospodarstwa domowe wskazujące na pogorszenie się stopnia zaspokojenia ich potrzeb w zakresie kształcenia dzieci nie są zróżnicowane znacząco ze względu na klasę miejscowości zamieszkania. Najczęściej negatywne oceny zmian w omawianym obszarze deklarowały gospodarstwa domowe

zamieszkujące region lubuski oraz województwa łódzkie i dolnośląskie (odpowiednio ponad 21 i ponad 20 % gospodarstw).

Oferta edukacyjna dla dzieci i młodzieży

Istotną rolę w procesie kształcenia i wychowania młodzieży pełnią zajęcia pozalekcyjne. Przyczyniają się one do rozwoju i pogłębiania zainteresowań, co wiąże się ściśle z przygotowaniem młodzieży do zawodu i dorosłego życia. Pełnią również funkcje wychowawcze i wspomagające wobec realizowanego programu nauczania oraz takie, które wykraczają znacznie poza doraźnie realizowane zadania szkoły i mają wpływ na proces rozwoju psychicznego i intelektualnego młodzieży.

Organizowane przez szkołę zajęcia pozalekcyjne zapewniają uczestnikom: zdobywanie pełniejszej wiedzy z poszczególnych dziedzin nauki, rozwój talentów artystycznych i sportowych. Zajęcia te realizowane są w ramach szkolnych kół, klubów i zespołów. W roku szkolnym 2010/11 w województwie lubuskim we wszystkich typach szkół działało łącznie 8,0 tys. kół, w których uczestniczyło 94,9 tys. dzieci i młodzieży. Największą popularnością cieszyły się koła przedmiotowe (37,0 tys. uczestników), sportowe (21,8 tys.) i artystyczne (14,2 tys.), które skupiały odpowiednio: 38,9%, 22,9% i 14,9% wszystkich uczestników. W tych formach aktywności również najczęściej uczestniczyli gimnazjaliści badani w ramach projektu „Życie Lubuszan. Współczesności i perspektywy” – przedmiotowe koła zainteresowań (33,8%) oraz szkolne koła sportowe (33,7%). Dosyć znaczna część gimnazjalistów, bo prawie $\frac{1}{4}$ nie przynależy nigdzie. Jednak optymizmem napawa spostrzeżenie, iż prawie $\frac{3}{4}$ gimnazjalistów wykazuje czynne zainteresowanie formami spędzania wolnego czasu, które oferują szkoły. Dowodzi to, że szkoła jest miejscem gwarantującym młodzieży możliwość rozwoju pasji i zainteresowań. Przynależność do ww. form aktywności uzależniona jest od wyników w nauce. Uczniowie w bardzo dobrych wynikach chętniej uczestniczyli w kursach językowych (57,8%) niż uczniowie osiągający niższe wyniki. Z kolei ta druga grupa chętniej uczestniczyła w zajęciach sportowych.

Oferta pomocy dzieciom i młodzieży

Od wielu lat prowadzone są działania, których celem jest wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów, szczególnie pochodzących z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Jednym z takich działań jest realizowany Rządowy program pomocy uczniom – „Wyprawka szkolna”, który w znacznym stopniu pomaga wyrównywać dysproporcje dotyczące dostępu uczniów do podręczników.

W 2012 roku według danych Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp. na terenie województwa lubuskiego programem „Wyprawka” zostało objętych 6 289 uczniów, w tym 1 383 stanowili uczniowie słabo widzący, niedosłyszący, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim oraz uczniowie z

niepełnosprawnościami sprzężonymi. Uczniowie, którzy pochodzą z rodzin, w których występuje: bezrobocie, niepełnosprawność, ciężka lub długotrwała choroba, wielodzietność, brak umiejętności wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych, alkoholizm lub narkomania, a także gdy rodzina jest niepełna lub wystąpiło zdarzenie losowe otrzymują stypendium szkolne. W 2012 roku 27 644 dzieci objęto tą pomocą, a 592 dzieciom przyznano zasiłek szkolny.

Samorząd województwa dążąc do wyrównywania szans edukacyjnych, a jednocześnie mając na celu zmniejszenie obciążeń finansowych związanych z kształceniem dzieci i młodzieży, przyznaje stypendia motywacyjne dla najzdolniejszych uczniów w województwie lubuskim w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013. Dotychczas wsparciem stypendialnym objętych zostało 610 uczniów. Wśród nich były 333 dziewczęta i 277 chłopców, w tym 338 osób pochodziło z terenów wiejskich. Najważniejszym kryterium przyznawania wsparcia stypendialnego jest dochód rodziny, który nie może przekraczać dwukrotności kryterium dochodowego określonego w ustawie o świadczeniach rodzinnych.

3. Bezpieczeństwo publiczne

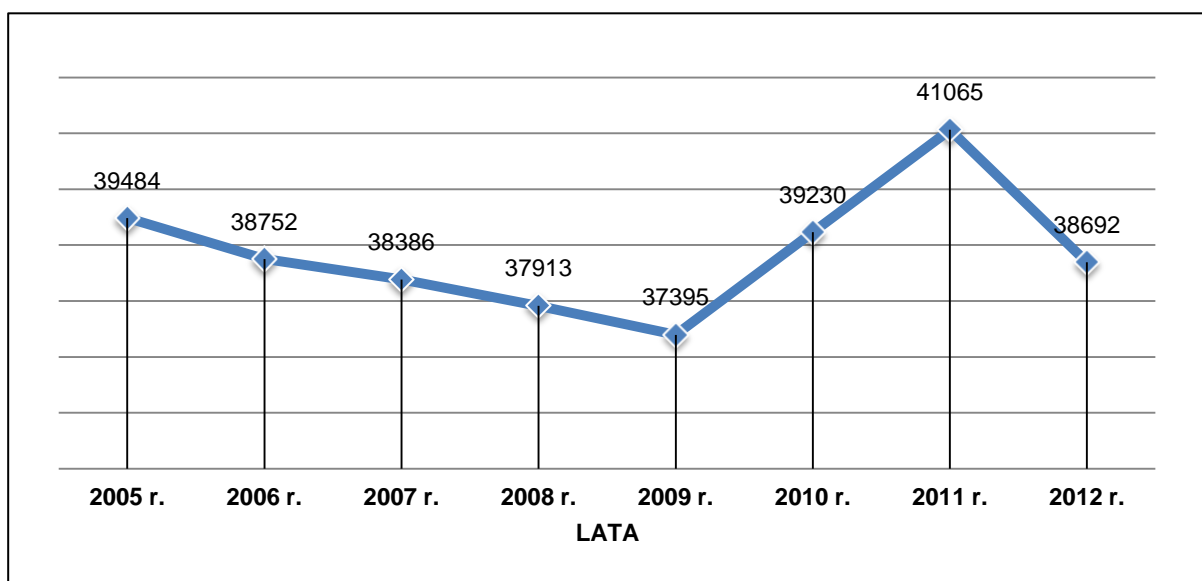
Bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, które zapewnia harmonię oraz poczucie pewności w życiu społecznym. Za bezpieczeństwo publiczne odpowiedzialne są odpowiednie służby tj. Policja, Państwowa Straż Pożarna, Straż Miejska, Straż Graniczna, Służba Celna.

W województwie lubuskim w latach 2005 – 2012 Policja przeprowadzała rocznie średnio około 98 tys. interwencji. Najwięcej interwencji zanotowano w 2010 r. – 110 572, natomiast najmniej w 2005 roku - 84 349. W analizowanym okresie, najwięcej interwencji policyjnych wykonanych zostało w powiecie zielonogórskim (grodzkim i ziemskim) - 165 296. Na terenie powiatu gorzowskiego (grodzkiego i ziemskiego) zanotowano ponad 40 tys. mniej interwencji, tj. 123 838. Relatywnie wysoką liczbą interwencji wyróżniał się powiat żarski z liczbą 104 800 interwencji oraz żagański z liczbą interwencji 77 281.

Najmniejszą liczbę interwencji w okresie od 2005 do 2012 roku Policja przeprowadziła w powiecie sulęcińskim - 19 654.

W latach 2005-2012 średnio rocznie notowano blisko 39 tys. przestępstw stwierdzonych, czyli zdarzeń, co do których w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że są przestępstwem. Największą liczbę przestępstw stwierdzono w 2011 r. – 41 065, natomiast najmniejszą w 2009 r. – 37 395. Od 2005 do 2009 roku ich liczba systematycznie zmniejszała się, w kolejnych dwóch latach znacznie wzrosła, a w 2012 roku ponownie spadła do poziomu 38 692.

Wykres 6. Liczba przestępstw stwierdzonych w województwie lubuskim w latach 2005-2012

Źródło: Dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Gorzowie Wlkp.

Liczba przestępstw stwierdzonych jest najwyższa w powiatach: zielonogórskim (66 748) i gorzowskim (63 636). Wśród pozostałych powiatów na czołowej pozycji w liczbie przestępstw stwierdzonych znalazł się powiat żarski – 32 901, a dalej powiat nowosolski – 26 642. Najmniej przestępstw stwierdzonych zanotowano w powiatach: sulęcińskim – 9 891 i wschowskim – 10 719. Przestępstwa stwierdzone zdecydowanie częściej notuje się w miastach niż na wsi. Ponad 70% przestępstw dokonywanych jest w miastach, największy odsetek stwierdzono w 2005 roku – 77,3%. Odsetek przestępstw na terenie wsi wynosił ponad 20%, od 22,7% w 2005 roku do 26% w latach 2010 i 2011.

W latach 2005-2012 w woj. lubuskim zdecydowaną większość wśród przestępstw stwierdzonych stanowiły przestępstwa o charakterze kryminalnym – 194 668, następnie o charakterze gospodarczym – 43 328. Liczba przestępstw o charakterze kryminalnym od 2005 roku, kiedy osiągnęła maksymalną wielkość (26 142), zmniejszała się i w 2009 roku osiągnęła 22 182. Od 2010 roku natomiast następował wzrost do 25 539 w 2012 roku. Liczba przestępstw o charakterze gospodarczym wahała się pomiędzy najniższym poziomem w 2005 roku – 4 377 a najwyższym w 2011 roku – 6 660.

W analizowanym okresie najwięcej zanotowano przestępstw drogowych (56 110), przy czym w 2008 roku stwierdzono ich maksymalną liczbę – 7 888, natomiast w 2012 – minimalną – 5 669. Większość przestępstw w tej kategorii to prowadzenie pojazdu pod wpływem alkoholu lub środków odurzających – 52 993. Najwięcej tego rodzaju przestępstw stwierdzono w 2008 roku – 7 461, natomiast najmniej w 2012 roku – 5 337.

Kolejnym najczęściej stwierdzanym w latach 2005–2012 przestępstwem była kradzież cudzej rzeczy – 52 397, w tym kradzież samochodu – 4 411 i kradzież kieszonkowa – 62. W dalszej kolejności, najczęściej stwierdzanymi przestępstwami były przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. W latach 2005 – 2012 zanotowano ich 24 043, najwięcej w 2012 roku – 4 170, najmniej w 2008 – 2 471.

W latach 2005–2012 w województwie lubuskim nieletni rocznie popełniali średnio 2,5 tys. czynów karalnych. Najmniej w 2005 roku – 1400, natomiast najwięcej w 2011 roku – 4 344. Natomiast w 2012 r. ponownie nastąpił spadek o 13%. Liczba czynów karalnych popełnionych przez nieletnich była najwyższa: w powiecie zielonogórskim (4 847) i powiecie gorzowskim (4 020). Wśród pozostałych powiatów na czele w omawianym obszarze znalazł się powiat żarski – 2 020, a dalej powiat słubicki – 1 951. Najmniej czynów karalnych nieletnich zanotowano w powiatach: sulęcińskim – 596 i świebodzińskim – 646.

Poziom przestępczości wśród nieletnich obrazuje również wskaźnik udziału liczby czynów karalnych popełnionych przez nieletnich w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych. W analizowanym okresie wskaźnik ten osiągnął najwyższą wartość w 2011 r. – 10,6%, natomiast najmniejszą w 2005 roku – 3,5%.

Na zlecenie Komendy Głównej Policji realizowane są badania w zakresie poczucia bezpieczeństwa oraz postrzegania i oceny pracy Policji. W świetle danych w 2013 roku 75% mieszkańców woj. lubuskiego czuje się bezpiecznie podczas spacerów po zmroku w okolicy swojego miejsca zamieszkania. W latach 2005 - 2012 roku poczucie bezpieczeństwa społeczeństwa systematycznie zwiększało się od poziomu 63% w 2005 roku do 82% w 2012 roku. Negatywnie swoje poczucie bezpieczeństwa ocenia 22% mieszkańców woj. lubuskiego. Liczba osób, twierdzących, że czuje się niebezpiecznie wzrasta wraz z wielkością miejscowości.

W 2013 r. mieszkańcy województwa lubuskiego najbardziej obawiają się brawurowo jeżdżących kierowców (36%) - szczególnie na wsiach i miastach średniej wielkości oraz włamań, np. do mieszkań, piwnic, samochodów (30%) – szczególnie w dużych miastach. 64% mieszkańców województwa lubuskiego dobrze oceniało pracę policjantów pełniących służbę w okolicy miejsca zamieszkania. Pozytywne oceny pracy policjantów dominują wśród mieszkańców miast małych, liczących do 20 tys. mieszkańców i średniej wielkości. Co piąta osoba (21%) negatywnie oceniła pracę policjantów. Liczba negatywnych ocen pracy policjantów pełniących służbę w okolicy miejsca zamieszkania wzrasta wraz z wielkością miejscowości.

Z uwagi na istotne znaczenie profilaktyki w zakresie bezpieczeństwa mieszkańców województwa lubuskiego Policja realizuje wiele działań w tym kierunku. Przedsięwzięcia Policji dotyczyły m.in. bezpieczeństwa osób starszych, osób bezdomnych, samotnych, bezradnych, dzieci i młodzieży podczas ferii zimowych oraz wakacji. Prowadzona jest również szeroka profilaktyki w zakresie handlu

ludźmi, przemocy w rodzinie, ucieczek i zaginięć małoletnich oraz propagowania zasad bezpiecznych zachowań wśród młodzieży.

4. Kultura i sport

Kultura coraz częściej postrzegana jest jako istotny czynnik regulujący i inicjujący ważne procesy społeczne oraz zauważalnie stymulujący procesy gospodarcze. Oddziaływanie kultury na życie społeczne polega na jej istotnym wpływie zarówno na poszczególne jednostki jak również na zbiorowości - z ogółem społeczeństwa łącznie. Pozytywnie oddziałując na sferę ludzkich wartości kultura bez wątpienia sprzyja promowaniu zachowań prospołecznych oraz eliminowaniu z życia społecznego zjawisk patologicznych. Kultura może m.in. pozytywnie wpływać na kształtowanie świadomości narodowej, a w konsekwencji na upowszechnianiu postaw patriotycznych. Efektywnym narzędziem do integrowania obywateli w społeczeństwie jest również sport. Znaczenie sportu wyrasta z jego korzystnego oddziaływania na zdrowie, samopoczucie i wygląd człowieka. W życiu społecznym pełni on funkcję rozrywki, daje możliwość poczucia przynależności społecznej, rozwija wyobraźnię i rozgrzewa emocje.

Pomimo bogatej oferty kulturalnej i sportowej mieszkańcy naszego regionu napotykać na różnego rodzaju bariery. Do najistotniejszych należy zaliczyć nierówności w dostępie do kultury oraz obiektów sportowych między miastem a obszarami wiejskimi jak również niewystarczające środki finansowe mieszkańców na korzystanie z ww. ofert.

Według danych Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze na terenie województwa lubuskiego w 2011 roku funkcjonowało 18 domów kultury i 39 ośrodków kultury. Zarówno w całym kraju, jaki w województwie lubuskim w porównaniu z 2009 rokiem zmniejszyła się liczba domów kultury (w Polsce o 20%, w województwie lubuskim o 28%). W niewielkim procencie wzrosła liczba ośrodków kultury - w Polsce o ok. 3%, w województwie lubuskim o 5,4%. W województwie lubuskim w 2011 roku działalność w obszarze kultury prowadziły 22 świetlice oraz kluby. W porównaniu do 2009 roku liczba tych podmiotów spadła o ok. 22%. W 2011 roku podmioty te zorganizowały ok. 6000 imprez dla 907,2 tys. uczestników.

Tabela 25. Stan bibliotek publicznych wraz z filiami w roku 2011

Wyszczególnienie	Biblioteki publiczne (filiami)	Liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną	Księgozbiór w woluminach	Czytelnicy	Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach
			na 1000 ludności		
Polska	8290	3990	3439,0	168	18,6
Lubuskie	254	2932	3709,1	173	18,6

Źródło: Urząd Statystyczny w Zielonej Górze

W województwie lubuskim funkcjonowało w 2011 r. 349 bibliotek publicznych (z filiami) oraz punktów bibliotecznych. Większość znajdowała się na wsi (64,5%). W porównaniu do 2010 r. powyższa statystyka utrzymywała się na podobnym poziomie.

W 2011 r. działało 16 muzeów, 2 teatry, 2 filharmonie (w tym 1 oddana do użytkowania w 2011 r.). nie zmieniał się liczba galerii, których w 2011 r. było 5. Coraz częściej mieszkańcy korzystają z możliwości wyjścia do kina. W porównaniu do 2010 r. w 2011 r. zwiększyła się liczba widzów w kinach o ok. 5%, jak również sama liczba kin (o 27%).

Na terenie województwa odbywają się branżowe cykliczne imprezy kulturalne, w których uczestniczą nie tylko mieszkańcy regionu lubuskiego ale również goście z całego kraju i z zagranicy. Zaliczają się do nich m.in.: Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie, przystanek Woodstock w Kostrzynie nad Odrą, Noc nenufarów w gminie Lubrza Festiwal Piosenki Rosyjskiej i Festiwal Kabaretowy w Zielonej Górze.

Jak wskazują wyniki „Diagnozy Społecznej 2011” w marcu 2011 r. najbardziej pesymistycznie zmiany poziomu zaspokojenia swoich potrzeb związanych z kulturą oceniają gospodarstwa domowe utrzymujące się z niezarobkowych źródeł (około 29% takich gospodarstw odczuło pogorszenie się poziomu zaspokojenia swoich potrzeb związanych z kulturą). Uwzględniając typ gospodarstwa najgorzej oceniają zmiany rodziny niepełne (prawie 23% negatywnych ocen). W grupie gospodarstw domowych, w których są osoby bezrobotne sytuację negatywnie oceniło prawie 25%, podczas gdy w grupie gospodarstw domowych, w których brak jest takich osób - tylko ponad 15%. Negatywne oceny zmian zachodzących w poziomie zaspokojenia potrzeb związanych z kulturą najczęściej formułowały gospodarstwa domowe z największych miast (prawie 22 % gospodarstw z tego rodzaju miast). Należy zaznaczyć, że w województwie lubuskim występuje najwyższy procent gospodarstw pesymistycznie oceniających zmiany poziomu zaspokojenia potrzeb w obszarze kultury (ponad 19% gospodarstw w województwie). Podobnie sytuację oceniają gospodarstwa domowe z województwa łódzkiego oraz dolnośląskiego (odpowiednio 20% oraz ponad 19%).

Wśród młodzieży zdecydowanie najbardziej popularną formą uczestnictwa w kulturze jest wyjście do kina (prawie połowa gimnazjalistów wychodzi do kina kilka razy w roku – 46,9% badanych gimnazjalistów). Mniejszym zainteresowaniem cieszy się teatr. Zaledwie ¼ gimnazjalistów pojawia się na sztukach wystawianych w teatrze kilka razy w roku. Tylko 42,% badanych gimnazjalistów było w filharmonii 1-2 razy w roku, 28,5% nie oglądało żadnej wystawy, co szósty nie był w muzeum.

Lubuszanie charakteryzują się niskim stopniem aktywności sportowej oraz niewielkim uczestnictwem w kulturze. Według badania „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” mieszkańcy regionu lubuskiego wykazują chęć spędzania wolnego czasu w instytucjach kultury czy rekreacji. Jednak sytuacja finansowa znacznie im to utrudnia bądź uniemożliwia.

Lubuszanie nie są aktywni sportowo również z braku chęci, wieku, stanu zdrowia oraz braku czasu.

W ostatnim czasie dzięki szeroko prowadzonym kampaniom promującym zdrowy styl życia wzrasta zainteresowanie rekreacją, w szczególności nordic walking oraz ścieżkami rowerowymi.

Infrastruktura sportowa w województwie lubuskim w ostatnich latach znacząco się poprawiła. Wybudowano oraz zmodernizowano stadiony żużlowe, hale sportowo-rekreacyjne, boiska, lodowiska, baseny, place rekreacyjno-sportowe. Samorząd województwa podejmuje wiele działań w zakresie tworzenia warunków służących rozwojowi sportu oraz aktywności fizycznej Lubuszan. Do 2012 roku w województwie lubuskim powstało 87 kompleksów typu „Orlik”. Najwięcej obiektów powstało w powiecie zielonogórskim (19 boisk), nowosolskim (14 boisk), świebodzińskim (10 boisk) oraz żarskim (9 boisk). W latach 2011-2012 w ramach pilotażowego projektu realizacji boisk do plażowej piłki siatkowej „Lubusik – sportowe Lubuskie na lato” powstało 55 boisk. W celu stworzenia sportowcom z terenu województwa lubuskiego, w tym także niepełnosprawnym, odpowiednich warunków do dalszego rozwoju i podnoszenia poziomu sportowego od roku 2008 przyznawane są stypendia sportowe Marszałka Województwa Lubuskiego. W latach 2008-2012 przyznano łącznie 148 stypendiów. W 2012 roku Samorząd Województwa Lubuskiego, podjął również inicjatywę organizacji Wojewódzkiego Turnieju Piłkarskiego „Euro – Gim 2012 – Gramy o Fundusze Europejskie”, która miała na celu aktywne włączenie się w kampanię promującą piłkarskie mistrzostwa europy – EURO 2012.

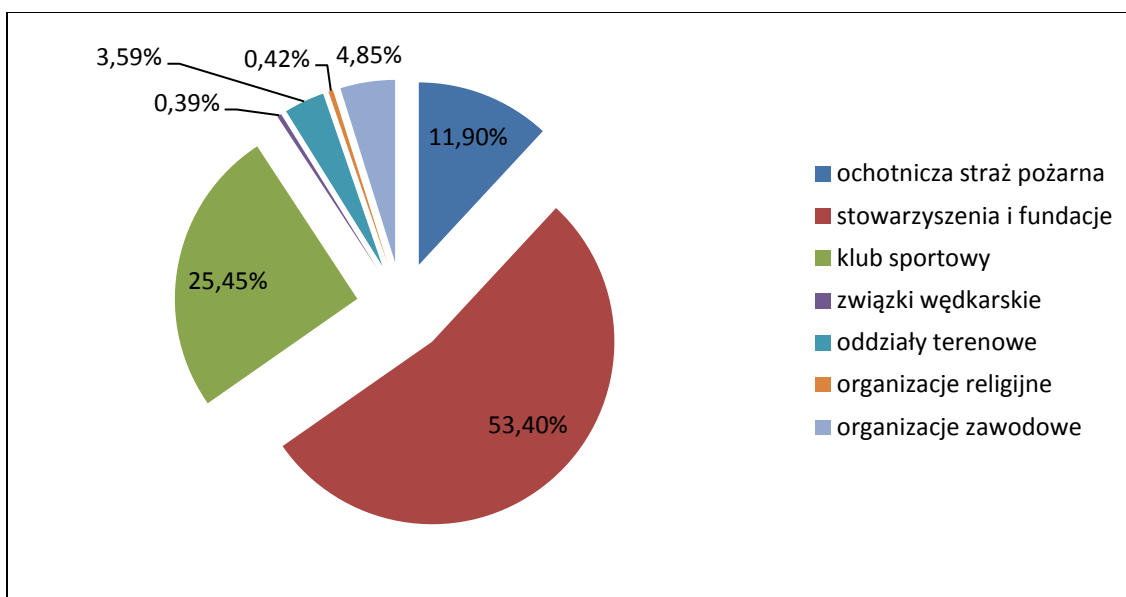
Na wysokim poziomie krajowym oraz międzynarodowym rozwinęło się wiele dyscyplin sportowych, przede wszystkim wioślarstwo, kajakarstwo, pływanie, zapasy, żużel, koszykówka.

5. Aktywność obywatelska

Na potrzeby badania „Diagnoza stanu lubuskich organizacji pozarządowych” zrealizowanego w ramach projektu „Podaj Dalej” przez Collegium Polonicum w Słubicach zaktualizowano i uzupełniono bazę danych dotyczącą lubuskich organizacji pozarządowych (NGO) w roku 2012. Według raportu pokazującego kondycję III sektora w województwie lubuskim zarejestrowanych było 2557 organizacji pozarządowych (tyle zapisanych było na portalu ngo.pl). 1651 z nich to organizacje pozarządowe z wyłączeniem klubów sportowych, a 906 to kluby sportowe. Należy zaznaczyć, że liczba ta nie ujmuje ochotniczych straży pożarnych.

Nie oznacza to jednak, że tyle organizacji prowadzi rzeczywiste działania. W oficjalnych statystykach ukryta jest trudna do oszacowania liczba „martwych dusz” – organizacji, które w rzeczywistości już nie istnieją lub nie prowadzą żadnych działań, jednak oficjalnie nie zostały zlikwidowane. Szacuje się, że ich liczba wśród wszystkich organizacji pozarządowych nie przekracza 25% ogółu zarejestrowanych podmiotów.

Wykres 7. Lubuskie organizacje pozarządowe

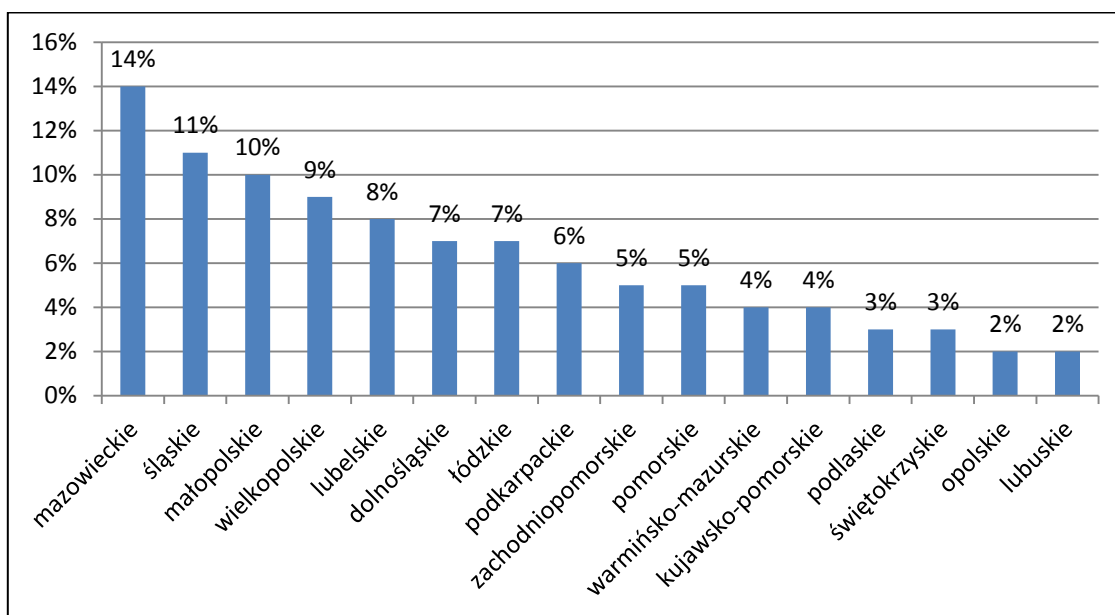
Źródło: Raport „Diagnoza stanu lubuskich organizacji pozarządowych” Fundacji na rzecz Collegium Polonicum

W 2010 r. w Polsce zarejestrowanych było 12 tys. fundacji i 71 tys. stowarzyszeń (nie licząc ochotniczych straży pożarnych, których jest 16 tys.). Województwo lubuskie wraz z opolskim, podlaskim i świętokrzyskim ma najmniej takich podmiotów (3%). Z danych raportu Stowarzyszenia Klon/Jawor wynika, że w latach 2005-2010 w województwach lubuskim, dolnośląskim, zachodniopomorskim i opolskim wystąpił największy przyrost liczby organizacji.

Rozkład przestrzenny i zagęszczenie lubuskich organizacji pozarządowych wskazał, że gminami z najniższą liczbą przedstawicieli III sektora są: Siedlisko, Gozdnicza, Kolsko, Maszewo i Przewóz – po 3 organizacje w każdej z nich. Najwięcej zarejestrowanych organizacji odnotowano w Zielonej Górze, Gorzowie Wlkp., Żarach, Nowej Soli i Świebodzinie. Jednak po podzieleniu liczby organizacji pozarządowych przez liczbę mieszkańców danej gminy, najwyższy wskaźnik odnotowały Zielona Góra oraz miejscowości dużo mniejsze - Lubniewice, Nowe Miasteczko, Świdnica oraz Zabór. Oznacza to, że przypada tam więcej niż 25 NGO na 10 000 mieszkańców. Natomiast w całym województwie przypada 16 organizacji na 10 000 mieszkańców.

W Polsce w 2010 r. pomocą społeczną i usługami socjalnymi, rynkiem pracy i aktywizacją zawodową zajmowało się 6,2 tys. stowarzyszeń, podobnych organizacji społecznych i fundacji. Działalność zdecydowanej większości omawianych organizacji skierowana była bezpośrednio do osób fizycznych (88%) i polegała najczęściej na: organizowaniu czasu wolnego i wypoczynku (50%), prowadzeniu zajęć terapeutycznych (35%), doradztwie specjalistycznym (33%), przekazywaniu pomocy żywniowej (28%) i materialnej (26%) oraz prowadzeniu szkoleń, kursów zawodowych i językowych (19%).

Wykres 8. Stowarzyszenia i fundacje zajmujące się pomocą społeczną i usługami socjalnymi, rynkiem pracy i aktywizacją zawodową

Źródło: „Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.” Urząd Statystyczny w Krakowie

Odsetek stowarzyszeń kultury fizycznej i związków sportowych, jak również pozostałych organizacji zajmujących się sportem i rekreacją oraz ochroną zdrowia wyniósł w województwie lubuskim po 3%. W porównaniu do innych regionów w Lubuskim działa w tym obszarze mało organizacji działających. Najmniej w obszarze edukacji, wychowania lub działalności naukowo-badawczej (2%), gdzie w województwach dolnośląskim i wielkopolskim odsetek organizacji wynosi 7%.

Praca społeczna, rozumiana jako bezpłatna i dobrowolna praca służąca realizacji celów organizacji, ma dla podmiotów sektora non-profit bardzo duże znaczenie, gdyż stanowi potwierdzenie realnego zaangażowania członków i wolontariuszy nie będących członkami w realizację misji organizacji. Poza tym praca społeczna jest głównym zasobem, na jakim opierają swoją działalność organizacje, które z powodu braku środków nie mogą sobie pozwolić na zatrudnianie pracowników.

W świetle badań „Życie Lubuszan. Współczesność i perspektywy” Lubuszanie cenią możliwość przebywania w swoim środowisku. Są zadowoleni z funkcjonowania instytucji wychowania i opieki w środowisku lokalnym. Pomimo to jednak, reprezentują bierność w tym środowisku. Nie są aktywni w działaniach na rzecz wspólnoty zamieszkania, rzadko aktywizują się działając w organizacjach pozarządowych. Jedynie w wyborach samorządowych uczestnictwo było wysokie (79,3%). Wg danych Państwowej Komisji Wyborczej w wyborach parlamentarnych w roku 2011 frekwencja w województwie lubuskim wyniosła 43,67%, w Polsce 48,92%.

Pomimo więc przywiązywania się do miejscowości zamieszkania, w której 40,7% badanych urodziło się, a 44,1% zamieszkuje ponad 20 lat, Lubuszanie wykazują dużą bierność i brak obywatelskiej aktywności. Raczej oczekują na inicjatywę innych niż biorą „swoje sprawy w swoje ręce”.

Jeżeli chodzi o młodych Lubuszan to zdecydowanie pozytywną i nie obserwowaną ich cechą jest akceptacja dla aktywności społecznej na rzecz innych ludzi (ponad $\frac{3}{4}$ badanych). Przejawem tej aktywności jest udział gimnazjalistów w pracy organizacji charytatywnych (35,5%), wolontariacie (29,3%) oraz pracach samorządu szkolnego. Aktywność na rzecz innych stanowi jeden z ważniejszych czynników rozwoju osobowości nastolatka, jest także bardzo wartościowym sposobem spędzania własnego czasu wolnego.

W 2011 roku Główny Urząd Statystyczny przeprowadził badanie pn. „Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym - 2011”, mające na celu pomiar społecznego oraz ekonomicznego znaczenia pracy dobrowolnie i niezarobkowo świadczonej poza własnym gospodarstwem domowym. Wyniki badań wskazują na zróżnicowanie regionalne ze względu na indywidualne świadczenie pracy niezarobkowej. Wyższym poziomem zaangażowania wyróżniali się mieszkańcy województw mniej rozwiniętych gospodarczo, o niskim poziomie PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Kulminacja tych cech występuje np. w regionie wschodnim, gdzie największemu poziomowi zaangażowania w indywidualną pracę niezarobkową (34,6%) towarzyszy najniższe PKB per capita, duże znaczenie rolnictwa i słabość struktur miejskich.

W pozostałych regionach, lepiej rozwiniętych gospodarczo, odsetek osób angażujących się w bezpośrednie formy pomocy nie przekraczał 30%. Najniższym odsetkiem na tle całego kraju wyróżniał się region południowo-zachodni (20,7%). W województwie lubuskim odsetek osób angażujących się w pracę niezarobkową wynosi od 25% do 30%.

Najnowsze badania przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny, opracowane w publikacji „Jakość życia. Kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce” (2013) potwierdzają niski poziom kapitału społecznego w regionie lubuskim. Województwo lubuskie należy do regionów o najniższej wartości wskaźnika uczestnictwa w stowarzyszeniach wtórnych (22%), czyli formalnych lub półformalnych organizacjach, w których jednostki angażują pewne swoje zasoby dla osiągnięcia wspólnie akceptowanych celów stanowiących misję danej organizacji. Ponadto najniższe wartości wskaźnika stwierdzono również w zakresie kapitału pomostowego (6%), czyli uczestnictwie mieszkańców w dwóch lub więcej typach stowarzyszeń wtórnych. Mieszkańcy województwa lubuskiego także w niewielkim procencie uczestniczą w grupach religijnych (7%).

Samorząd Województwa Lubuskiego prowadzi szeroką współpracę z organizacjami pozarządowymi działającymi w wielu sferach życia społecznego. Współpraca ta realizowana jest w różnych formach,

jednak najważniejsze – z punktu widzenia organizacji pozarządowych – jest zlecenie III sektorowi zadań i ich dofinansowanie.

Od 2005 r. samorząd województwa lubuskiego zlecił około **3 000** zadań w trybie konkursowym oraz od 2011 r. **118** zadań w trybie pozakonkursowym organizacjom pozarządowym w zakresie polityki społecznej tj. w obszarze kultury, kultury fizycznej, sportu i turystyki, edukacji, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Ważnym dokumentem zawierającym zakres i formy współpracy z organizacjami pozarządowymi jest corocznie uchwalany program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn zm.).

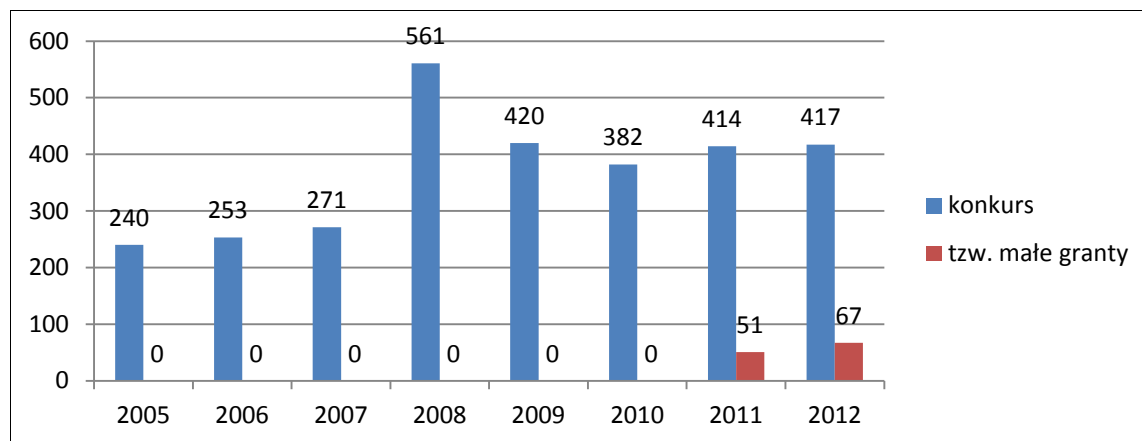
Tabela 26. Zawarte umowy samorządu województwa z organizacjami pozarządowymi w latach 2005-2012

Obszar	Rok							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tryb konkursowy								
Edukacja	3	3	5	4	5	4	3	5
Kultura	25	34	26	30	35	29	28	20
Kultura fizyczna	135	140	150	429	254	244	288	282
Przeciwdziałanie alkoholizmowi	11	9	28	25	50	17	30	27
Przeciwdziałanie narkomanii	9	7	8	8	11	14	8	11
Pomoc społeczna	33	33	27	36	37	44	38	39
Rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych	24	27	27	29	29	30	19	27
Prowadzenie niepublicznych ośrodków adopcyjnych	-	-	-	-	-	-	-	2
Ochrona zdrowia	-	-	-	-	-	-	-	2
Ogółem	240	253	271	561	420	382	414	417
Tryb pozakonkursowy w ramach art. 19a ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie								
Kultura	-	-	-	-	-	-	-	6
Przeciwdziałanie alkoholizmowi	-	-	-	-	-	-	6	9
Przeciwdziałanie narkomanii	-	-	-	-	-	-	3	2
Pomoc społeczna	-	-	-	-	-	-	10	7
Rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych	-	-	-	-	-	-	2	1
Kultura fizyczna	-	-	-	-	-	-	30	41
Ochrona zdrowia	-	-	-	-	-	-	-	1
Ogółem	-	-	-	-	-	-	51	67

Źródło: Dane Departamentu Infrastruktury Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze

Dzięki wsparciu finansowemu samorządu województwa zorganizowano wiele przedsięwzięć m.in. imprez sportowych, konkursów, olimpiad, szkoleń, konferencji, festiwali, zapewniono udział zawodników w zawodach wojewódzkich, ogólnopolskich, międzynarodowych, przeprowadzono wiele działań promocyjnych, jak również działań profilaktycznych oraz szereg działań na rzecz włączenia społecznego.

Wykres 9. Liczba zawartych umów samorządu województwa z organizacjami pozarządowymi w latach 2005-2012

Źródło: Dane Departamentu Infrastruktury Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze

Należy zauważyć, że od 2009 roku liczba zleczanych zadań w trybie konkursowym utrzymuje się na podobnym poziomie. Najwięcej zadań w ramach dotacji z samorządu województwa organizacje pozarządowe zrealizowały w 2008 r.

Współpraca samorządu województwa z podmiotami Programu obejmuje współpracę o charakterze finansowym i pozafinansowym.

Współpraca finansowa obejmuje zlecenie realizacji zadań publicznych podmiotom Programu w trybie otwartego konkursu ofert na zasadach określonych w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz od 2011 r. zlecenie realizacji zadań publicznych w trybie pozakonkursowym na zasadach określonych w ustawie.

Współpraca pozafinansowa realizowana jest między innymi poprzez:

- wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działalności i współdziałanie w celu ujednoczenia i zharmonizowania tych kierunków,
- konsultowanie z Radą Działalności Pożytku Publicznego Województwa Lubuskiego projektów aktów normatywnych dotyczących sfery zadań publicznych, o której mowa w art. 4 ustawy,
- konsultowanie z podmiotami Programu projektów aktów normatywnych w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych podmiotów,

- tworzenie w miarę potrzeb wspólnych zespołów o charakterze doradczym i inicjatywnym, złożonych z przedstawicieli podmiotów Programu oraz przedstawicieli właściwych organów administracji publicznej,
- inne formy współpracy (np. organizowanie spotkań, szkoleń, konferencji i seminariów dla podmiotów Programu, prowadzenie działań na rzecz upowszechniania wolontariatu, udzielanie rekomendacji podmiotom Programu współpracującym z realizatorem Programu, które ubiegają się o dofinansowanie z innych źródeł itp.).

Samorząd Województwa Lubuskiego w ramach rozwoju form dialogu społecznego wszelkie działania związane z kreowaniem polityki społecznej w regionie konsultuje z organami opiniodawczo-doradczymi działającymi przy Marszałku Województwa Lubuskiego jak również innymi instytucjami, podmiotami III sektora realizującymi zadania z ww. obszaru.

W zakresie współpracy samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi podejmowane są różne przedsięwzięcia wpływające na jakość polityki społecznej województwa oraz na poprawę efektywności współpracy międzysektorowej.

Wszystkie zadania na rzecz osób niepełnosprawnych samorząd województwa konsultuje z działającą od wielu lat Wojewódzką Społeczną Radą do spraw Osób Niepełnosprawnych. W szczególności Rada opiniuje opracowywane dokumenty strategiczne pod kątem ich skutków dla osób niepełnosprawnych.

W województwie lubuskim do I połowy lipca 2013 r. działała Rada Działalności Pożytku Publicznego Województwa Lubuskiego. W ramach swoich kompetencji Rada opiniowała projekty strategii rozwoju województwa oraz programów w zakresie współpracy samorządu województwa z III sektorem jak również podejmowała różne tematy oraz stanowiska dotyczące m.in. propagowania dobrych praktyk NGO, ekonomii społecznej, tworzenia standardów współpracy pomiędzy sektorem samorządowym oraz pozarządowym. Obecnie trwają prace związane z powołaniem II jej kadencji.

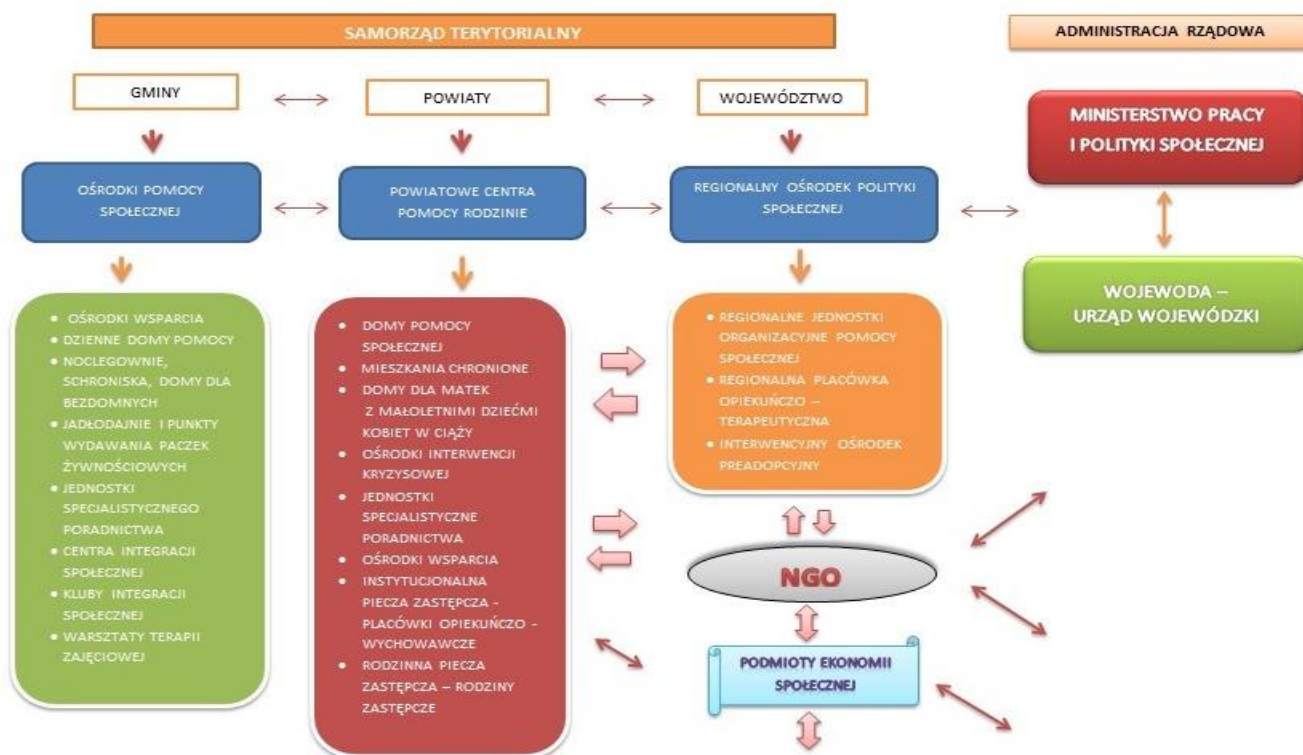

1.6. Charakterystyka infrastruktury pomocy społecznej w województwie lubuskim

Zadania pomocy społecznej w województwie lubuskim realizowane są przez jednostki wszystkich szczebli samorządu terytorialnego, a także przez administrację rządową:

- Lubuski Urząd Wojewódzki – zadania z zakresu administracji rządowej;
- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej – zadania samorządu województwa;
- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie – zadania samorządu powiatowego;
- Ośrodki Pomocy Społecznej – zadania samorządu gminnego.

SCHEMAT ORGANIZACYJNY INSTYTUCJI POMOCY SPOŁECZNEJ

Samorząd Województwa

W województwie lubuskim zadania samorządu województwa wynikające z ustawy o pomocy społecznej do 30 czerwca 2012 roku realizował Departament Infrastruktury Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego a od 1 lipca 2012 roku realizuje je Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej (ROPS) w Zielonej Górze (zgodnie z Uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego Nr XXIV/224/12 z dnia 21 maja 2012 r.).

Realizacja zadań z zakresu polityki społecznej wynika z wojewódzkich programów celowych, a określone w nich priorytety przedkładają się na podejmowane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze przedsięwzięcia i działania na rzecz grupy osób zagrożonych marginalizacją i już zmarginalizowanych. Realizacja zadań opiera się na następujących programach:

- Program wspierania działań pomocy społecznej na rzecz wyrównywania poziomu życia mieszkańców województwa lubuskiego,
- Wojewódzki Program Integracji Społecznej Osób Niepełnosprawnych,
- Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2012–2017 (realizowany przez Departament Infrastruktury Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze)
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011–2016,
- Program współpracy Województwa Lubuskiego z organizacjami pozarządowymi w 2013,
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.
- Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej.

Ponadto ROPS w Zielonej Górze realizuje zadania zlecone z zakresu administracji rządowej dotyczące koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego oraz organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych – dwóch publicznych ośrodków adopcyjnych w Gorzowie Wlkp. oraz Zielonej Górze.

Powiat

Sprawne realizowanie przez powiat zadań z zakresu pomocy społecznej jest możliwe jedynie w przypadku posiadania odpowiedniej infrastruktury. Instytucje pomocy społecznej, działające w ramach zadań własnych powiatów, organizują przedsięwzięcia związane z udzielaniem pomocy w ramach dwóch głównych kategorii: specjalistycznej opieki nad rodziną i dzieckiem oraz poradnictwem i informacją. Ponadto instytucje te muszą być przygotowane do wykonania zadań zleconych, związanych przede wszystkim z pomocą dla cudzoziemców, wsparciem osób z zaburzeniami psychicznymi, jak również realizacją innych zadań, związanych z rządowymi programami pomocy społecznej.

Mapa 4. Liczba osób zatrudnionych w powiatowych centrach pomocy rodzinie

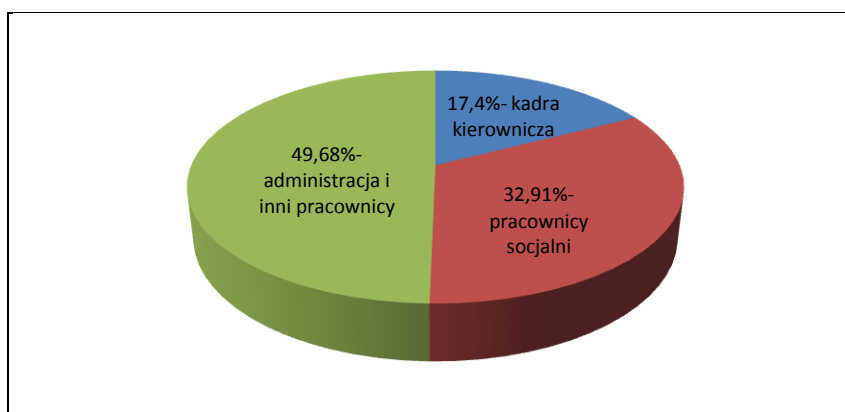
Źródło: MPiPS-03

Zatrudnienie w powiatowych centrach pomocy rodzinie w 2012 r. wyniosło **161** etatów, w tym:

- dyrektor, zastępca dyrektora- **12** osób,
- kierownik, zastępca kierownika- **2** osoby,
- kierownik działu- **11** osób,
- kierownik sekcji- **3** osoby,
- starszy specjalista pracy socjalnej- **3** osoby,
- specjalista pracy socjalnej- **8** osób,
- starszy pracownik socjalny- **9** osób,
- pracownik socjalny- **30** osób,
- główny specjalista- **2** osoby,
- aspirant pracy socjalnej- **1** osoba,
- pozostali pracownicy- **80** osób, w tym stanowiska urzędnicze.

Pośród ogólnej liczby osób zatrudnionych w PCPR-ach na obszarze województwa lubuskiego **17,40%** stanowi kadra kierownicza, **32,91%** pracownicy socjalni, a **49,68%** administracja i inni pracownicy.

Wykres 10. Kadra w powiatowych centrach pomocy rodzinie (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z SAC

Domy pomocy społecznej

Jednym z zadań własnych powiatu wynikających z ustawy o pomocy społecznej jest prowadzenie domów pomocy społecznej. Dom funkcjonuje w sposób zapewniający właściwy zakres usług, zgodny ze standardami określonymi dla danego typu domu, w oparciu o indywidualne potrzeby mieszkańca domu. Domy pomocy społecznej są formą pomocy dla osób, które z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności nie mogą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu i nie można im zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. Dom pomocy społecznej świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne.

W województwie lubuskim w 2012 r. funkcjonowały **24** domy pomocy społecznej, których organem prowadzącym jest powiat. W sumie posiadają one **2 228** miejsc, z których skorzystało w 2012 r. **2444** osoby. Ponadto funkcjonują również **2** domy pomocy społecznej prowadzone przez zgromadzenia zakonne na zlecenie powiatu, posiadające **112** miejsc, a liczba korzystających wynosi **115** osób.

Zwiększenie liczby miejsc w domach pomocy społecznej stanowi ważny element w planowaniu polityki społecznej na najbliższe lata. Postępujący wzrost liczby osób w wieku podeszłym wskazuje na konieczność zapewnienia przez samorządy lokalne większej ilości miejsc w placówkach oferujących całodobową opiekę, jak również ich rozbudowę.

Mieszkania chronione

Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę.

Celami funkcjonujących mieszkań chronionych są: usamodzielnienie osób tam przebywających, readaptacja do samodzielności życiowej i powrót do środowiska, godne samodzielne zamieszkiwanie, wsparcie i opieka, rehabilitacja społeczna, pomoc w uzyskaniu dostępu do podstawowej opieki lekarskiej i pielęgniarskiej, integracja ze środowiskiem, samorealizacja. W województwie lubuskim w 2012 r. funkcjonowało 9 mieszkań chronionych, które dysponowały 45 miejscami, a skorzystało z nich 31 osób.

Mapa 5. Liczba mieszkań chronionych, podmiot prowadzący - powiat

Źródło: MPiPS-03

Tabela 27. Mieszkania chronione (w liczb.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	PODMIOT PROWADZĄCY - POWIAT			I NNY PODMIOT PROWADZĄCY		
	liczba jednostek	liczba miejsc	liczba osób korzystających	liczba jednostek	liczba miejsc	liczba osób korzystających
1	2	3	4	5	6	7
MIESZKANIA CHRONIONE	9	45	31	0	0	0
w tym:						
dla osób usamodzielnianych opuszczających niektóre typy placówek opieki - wychowawczych, schroniska, zakłady poprawcze i inne	8	42	28	0	0	0

Źródło: MPiPS-03

Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży

Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży zapewnia całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi. W 2011 roku korzystających z domu było **85** osób, natomiast w 2012 roku liczba ta spadła i wyniosła **81** osób. Jednostka wskazana w sprawozdaniu MPiPS – 03 usytuowana jest w powiecie żarskim i prowadzona jest przez Towarzystwo Pomocy Św. Brata Alberta w Żarach. Ponadto takie ośrodki znajdują się w Gorzowie Wlkp., Zielonej Górze, Nowej Soli oraz w Żaganiu, jak również prowadzone są przez organizacje pozarządowe.

Tabela 28. Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiety w ciąży (w liczb.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	PODMIOT PROWADZĄCY - POWIAT			INNY PODMIOT PROWADZĄCY			
	liczba jednostek	liczba miejsc	liczba osób korzystających	liczba jednostek	liczba miejsc	liczba osób korzystających	
1	2	3	4	5	6	7	
DOMY DLA MATEK Z MAŁOLETNIAMI DZIEĆMI I KOBIET W CIĄŻY	1	0	0	0	1	30	81

Źródło: MPiPS-03

Ośrodki interwencji kryzysowej

Liczba ośrodków interwencji kryzysowej w latach 2011-2012 roku kształtowała się na tym samym poziomie i wyniosła **6** jednostek prowadzonych przez powiaty i **2** jednostki prowadzone przez inny podmiot. Zmieniła się jedynie liczba korzystających w 2011 roku. Liczba ta wynosiła **136** osób a w 2012 roku wzrosła do **155** osób w jednostkach, gdzie podmiotem prowadzącym jest powiat, natomiast w jednostkach prowadzonych przez inny podmiot ta liczba wyniosła odpowiednio: w 2011 r.- **539** osób, a w 2012 r. **530**. Dane liczbowe wskazują na zwiększającą się liczbę osób wymagających specjalistycznego wsparcia.

Mapy 6, 7. Ośrodki interwencji kryzysowej podmiot prowadzący:

- powiat -

- inny podmiot prowadzący -

Źródło: MPiPS-03

Tabela 29. Ośrodki interwencji kryzysowej (w liczb.)

WYSZCZEGÓLNIENIE		PODMIOT PROWADZĄCY - POWIAT			INNY PODMIOT PROWADZĄCY		
		liczba jednostek 1)	liczba miejsc 2)	liczba osób korzystających 3)	liczba jednostek 1)	liczba miejsc 2)	liczba osób korzystających 3)
1		2	3	4	5	6	7
OŚRODKI INTERWENCJI KRYZYSOWEJ	1	6	51	155	2	22	530
w tym:							
dla ofiar przemocy w rodzinie	2	4	28	42	2	22	530
dla ofiar handlu ludźmi	3	1	10	1	0	0	0

Źródło: MPiPS-03

Jednostki Specjalistycznego Poradnictwa Rodzinnego

Tabela 30. Jednostki specjalistycznego poradnictwa (w liczb.)

WYSZCZEGÓLNIENIE		PODMIOT PROWADZĄCY - POWIAT			INNY PODMIOT PROWADZĄCY		
		liczba jednostek	liczba miejsc	liczba osób korzystających	liczba jednostek	liczba miejsc	liczba osób korzystających
1		2	3	4	5	6	7
JEDNOSTKI SPECJALISTYCZNEGO PORADNICTWA	1	12	X	3 618	1	X	583
w tym:							
JEDNOSTKI SPECJALISTYCZNEGO PORADNICTWA RODZINNEGO	2	8	X	2 080	1	X	583
w tym:							
dla rodzin naturalnych terapii rodzinnej	3	6	X	856	0	X	0
	4	4	X	1 016	0	X	0

Źródło: MPiPS-03

Ośrodki Wsparcia

Do jednostek organizacyjnych pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym – prowadzonych w ramach zadań własnych i zleconych z zakresu administracji rządowej ze środków na pomoc i integrację społeczną należy prowadzenie ośrodków wsparcia. Ośrodkiem wsparcia może być ośrodek dla osób z zaburzeniami psychicznymi, dzienny dom pomocy, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schronisko i dom dla bezdomnych oraz klub samopomocy.

System pieczy zastępczej w powiatach województwa lubuskiego

Jak wynika z zapisów *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* podmiotami realizującymi zadania organizatora pieczy zastępczej w powiatach są powiatowe centra pomocy rodzinie. W województwie lubuskim są również: Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie i Polityki Społecznej oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zielonej Górze.

Pieczą zastępczą, jak wynika z ustawy, sprawowana jest w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców. System pieczy zastępczej realizowany jest poprzez:

- zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo – wychowawczych,
- organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo – wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia,
- prowadzenie placówek opiekuńczo – wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym,
- organizowania wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstania grup wsparcia i specjalistycznego poradnictwa,
- wyznaczanie organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

Na podstawie informacji uzyskanych z Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. na terenie województwa funkcjonuje 1564 rodzin zastępczych, w których przebywa łącznie 2474 dzieci. Szczegółowy podział obrazuje tabela nr 31. Zgodnie z zapisami ustawy w powiatach powołano zespoły ds. pieczy zastępczej, w związku z tym zatrudnionych zostało w województwie lubuskim 22 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej.

Tabela 31. Rodzaje rodzin zastępczych z podziałem liczbę rodzin oraz liczbę dzieci w rodzinach

RODZAJE RODZIN ZASTĘPCZYCH	LICZBA RODZIN	LICZBA DZIECI PRZEBYWAJĄCYCH W RODZINACH
Zastępcza spokrewniona	953	1234
Zastępcza niezawodowa	444	646
Zastępcza zawodowa	82	350
Zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	43	211
Zastępcze zawodowe specjalistyczne	6	9
Rodzinne domy dziecka	3	24

Źródło: Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. (dane ze sprawozdania rzeczowo-finansowego za I półrocze 2013 r.)

Inną formą pieczy zastępczej jest instytucjonalna piecza zastępcza, którą w województwie lubuskim stanowią placówki opiekuńczo – wychowawcze, w tym: socjalizacyjne, interwencyjne oraz typu rodzinnego.

Tabela 32. Rodzaje instytucjonalnej pieczy zastępczej w województwie lubuskim

Instytucjonalna piecza zastępcza:	
Rodzaje:	Liczba placówek
Placówki opiekuńczo – wychowawcze, w tym:	30
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Socjalizacyjne ▪ Interwencyjne 	21
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Typu rodzinnego 	5 (4 łączą funkcje socjalizacyjną i interwencyjną)
Regionalna placówka opiekuńczo – terapeutyczna	4
Interwencyjny ośrodek preadopcyjny	brak
	brak

Źródło: Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. (dane ze sprawozdania rzeczowo-finansowego za I półrocze 2013 r.)

W województwie lubuskim nie funkcjonuje obecnie regionalna placówka opiekuńczo – terapeutyczna oraz interwencyjny ośrodek preadopcyjny. W regionalnej placówce opiekuńczo – terapeutycznej umieszczane są dzieci, które ze względu na swój stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo – wychowawczej. Można w niej umieścić, w tym samym czasie, łącznie nie więcej niż 30 dzieci lub za zgodą Wojewody maksymalnie do 45 dzieci. Natomiast dzieci, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej są umieszczane w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym.

Według analizy przeprowadzonej w I kwartale 2013 r. przez Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze wynika, że w województwie

lubuskim 39 dzieci ze względu na swój stan zdrowia wymaga stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji, nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo – wychowawczej, a mogłyby zostać umieszczone w regionalnej placówce opiekuńczo – terapeutycznej. Takie zapotrzebowanie zgłosiło 5 powiatów: zielonogórski – 7 dzieci, gorzowski – 6 dzieci, Świebodzin – 15 dzieci, żagański – 5 dzieci, nowosolski – 6 dzieci. Jedynie 2 powiaty wskazały możliwość umieszczenia dzieci w interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym, 7 w powiecie zielonogórskim oraz 4 w powiecie gorzowskim. W pozostałych 10 powiatach nie ma dzieci, które wymagałyby umieszczenia w ośrodku preadopcyjnym.

Analiza ankiet wskazała, że na 12 powiatowych centrów pomocy rodzinie 7 wyraziło zainteresowanie utworzeniem regionalnej placówki opiekuńczo – terapeutycznej. Z dwóch powiatów: zielonogórskiego i międzyrzeckiego – dzieci były umieszczane w placówkach poza województwem lubuskim. Ponadto zdecydowana większość powiatów (8) nie określiła jednoznacznie potrzeby utworzenia interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego. Cztery powiaty zgłosiły chęć utworzenia ww. ośrodka, motywując ograniczoną liczbą miejsc w pogotowiach rodzinnych, wydłużonym terminem pobytu dzieci w pogotowiu rodzinnym oraz brakiem kandydatów na rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego.

Pomimo małego zainteresowania powiatów utworzeniem powyższych jednostek, należy podkreślić, że ich powołanie będzie stanowić istotną pomoc dla wychowanków, którzy wymagają intensywnej opieki do końca życia, co należy również brać pod uwagę w planowaniu racjonalnej polityki społecznej w regionie na kolejne lata pod kątem instytucjonalnej formy pieczy zastępczej. Efektem pobytu dzieci w ośrodku preadopcyjnym byłoby umożliwienie, relatywnie szybko, umieszczenia w rodzinach przysposabiających lub w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka, a także co istotne przekazanie rodzinie kompleksowej wiedzy o stanie zdrowia dziecka oraz rozpoczętym procesie leczenia i rehabilitacji. Ponadto, diagnoza medyczna dziecka umożliwiłaby właściwy dobór zarówno rodziny adopcyjnej, jak i zastępczej lub rodzinnego domu dziecka.

Według informacji z Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp. w województwie lubuskim liczba dzieci oczekująca na umieszczenie w pieczy zastępczej, na podstawie postanowienia Sądu (stan na dzień 30.03.2013r.) wynosiła - 44. Ponadto poza terenem powiatu, w którym zameldowane jest dziecko umieszczonych jest - 569 dzieci, z tego - 351 w rodzinach zastępczych i - 218 dzieci w placówkach.

Tabela 33. Liczba dzieci oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej w województwie lubuskim

Liczba dzieci oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej (niezrealizowane postanowienia Sądu – stan na dzień 30.03.2013 r.)	
Ogółem – 44, w tym:	
Rodzinna piecza zastępcza	17
Instytucjonalna piecza zastępcza	27

Źródło: Lubuski Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. (dane ze sprawozdania rzeczowo-finansowego za I półrocze 2013 r.)

Według badania przeprowadzonego przez Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze („*Diagnoza pieczy zastępczej w powiatach województwa lubuskiego za okres 01.01.2012r. do 30.09.2012r.*”) wynika, że najistotniejszymi problemami ograniczającymi realizację zadań dotyczących systemu pieczy zastępczej w powiecie są: *problemy kadrowe, organizacyjne, brak precyzyjnych przepisów, problemy finansowe oraz brak kandydatów na rodziny zastępcze*. Problemy te najczęściej przejawiają się w niedostatecznej ilości zatrudnionych specjalistów (psycholog, terapeuta, pedagog), jak również koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, czego przyczyną jest brak zabezpieczenia finansowego. Sytuacja finansowa wpływa także na ograniczenia wypłacanych świadczeń dla rodzin zastępczych oraz na brak odpowiednich szkoleń dla koordynatorów i innych specjalistów zatrudnionych w zespołach do spraw pieczy zastępczej. Brak środków pieniężnych powoduje także utrudnienia w tworzeniu rodzin pomocowych.

Powyższe badanie wykazało również, że zdecydowana większość powiatów nie dysponuje budżetem zabezpieczonym tak, aby pokrywać potrzeby wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Takiego zdania było aż 13 przebadanych powiatów, co stanowiło 93%.

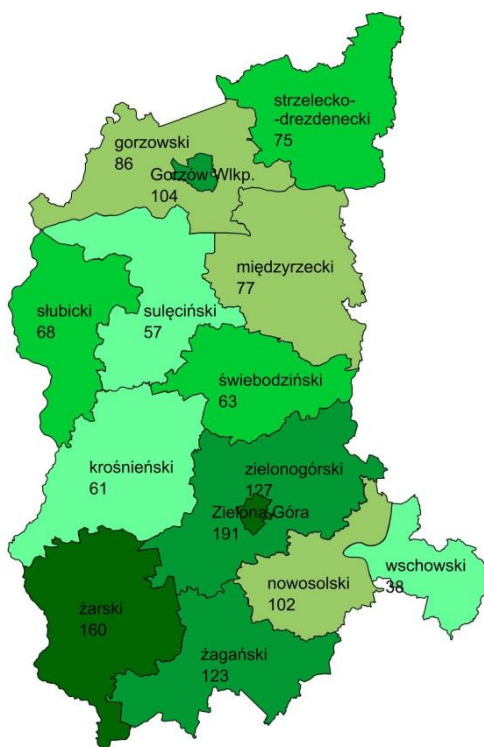
Gmina

Ochronę interesów osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz już wykluczonych zabezpiecza system pomocy społecznej, którego rolą jest wspieranie osób i rodzin w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwienie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka.

Na terenie województwa lubuskiego funkcjonują **83** ośrodki pomocy społecznej, różnego rodzaju ośrodki wsparcia, a także wiele organizacji pozarządowych działających w sferze pomocy społecznej, które uzupełniają system w sferze świadczonych usług.

Stan zatrudnienia w ośrodkach pomocy społecznej w 2012 roku w porównaniu z rokiem 2011 wzrósł o **43** osoby i kształtował się na poziomie **1332** zatrudnionych. Ilość osób zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych nie uległa zmianie i wyniosła **110** osób.

Mapa 8. Stan zatrudnienia w ośrodkach pomocy społecznej w 2012 roku

Źródło: MPiPS-3

Liczba pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach w 2012 r. wyniosła **501** etatów, w tym:

- starszy specjalista pracy socjalnej – **19** osób,
- specjalista pracy socjalnej – **120** osób,
- starszy pracownik socjalny – **145** osób,
- pracownik socjalny – **217** osób,
- główny specjalista będący pracownikiem socjalnym – **1** osoba.

Ośrodki zatrudniają również m.in.:

- aspirantów pracy socjalnej – **10** osób,
- pracowników wykonujących usługi opiekuńcze – **135** osób,
- pracowników wykonujących specjalistyczne usługi opiekuńcze – **6** osób,
- konsultantów – **1** osoba,
- koordynatorów ds. komputeryzacji – **10** osób,
- radców prawnych – **4** osoby,

- pozostałych pracowników – **554** osoby.

Mapa 9. Pracownicy socjalni ogółem w podziale na powiaty

Źródło: MPiPS-3

W ramach zadań własnych i zleconych z zakresu administracji rządowej gminy prowadziły w 2012 roku następujące jednostki organizacyjne pomocy społecznej o zasięgu lokalnym:

- **Ośrodki Pomocy Społecznej – 83** jednostki;
- **Ośrodki Wsparcia –65** jednostek (**o 3 więcej w porównaniu do poprzedniego roku**); **2322** miejsc w jednostkach; **2827** osób korzystających, w tym dla osób z zaburzeniami psychicznymi – **22** jednostki; **520** miejsc w jednostkach; **512** osób korzystających;
- **Dzienne domy pomocy – 9** jednostek (**o 1 więcej w porównaniu do poprzedniego roku**); **315** miejsc w jednostkach; **557** osób korzystających;
- **Noclegownie, Schroniska, Domy dla bezdomnych – 44** jednostki;
- **Jadłodajnie i punkty wydawania paczek żywnościowych – 62** jednostki;
- **Jednostki specjalistycznego poradnictwa – 17** jednostek;
- **Kluby Integracji Społecznej – 4** jednostki; **188** osób korzystających;
- **Warsztaty terapii zajęciowej- 20** jednostek;
- **Centra Integracji Społecznej- 6** jednostek.

Ponadto system pomocy i wsparcia jest uzupełniany działaniem organizacji pozarządowych, deklarujących statutową działalność w zakresie pomocy społecznej, których na terenie województwa funkcjonuje około 112. Wiele z nich organizuje i prowadzi systematyczne działania opiekuńcze w różnych obszarach pomocy społecznej.

Porównując stan zatrudnienia w ośrodkach pomocy społecznej w 2012 r. do roku 2011 (zatrudnionych 1289 osób), stwierdzić można, że utrzymuje się on na podobnym poziomie z tendencją rosnącą.

Analizując dane przedstawiające infrastrukturę społeczną należy zauważyć, że są ośrodki wsparcia, w których liczba korzystających przewyższa liczbę miejsc, co oznacza, że istnieje większe zapotrzebowanie niż możliwości w ramach dostępnej infrastruktury.

Występowanie w coraz większym zakresie niekorzystnych zjawisk społecznych, takich jak przemoc, alkoholizm czy niewydolność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych powoduje, iż zwiększa się zapotrzebowanie na pracowników socjalnych, którzy będą musieli pracować z rodzinami w celu rozwiązywania ich problemów.

Dużym utrudnieniem w wykonywaniu codziennej pracy przez pracowników socjalnych, zgłaszanym przez ośrodki, są złe warunki lokalowe, które nie sprzyjają prawidłowej higienie pracy, a także nadmierna biurokratyzacja związana z obowiązkiem gromadzenia dużej ilości dokumentów. Duża część obowiązków związana jest z pracą w terenie, gdzie prowadzi się wywiady środowiskowe, spotyka się z osobami oraz ich rodzinami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej. Pracownikom brakuje również wsparcia specjalistycznego w bieżącej pracy socjalnej. Zmniejszające się środki na świadczenia finansowe również nie sprzyjają pracy socjalnej. Nierzadko pracownik socjalny nie może wnioskować o adekwatną do potrzeb pomoc finansową dla rodzin z powodu ograniczonych środków finansowych. Trudno więc prowadzić pracę socjalną w takich rodzinach, której efektem powinien być np. powrót na rynek pracy klientów pomocy społecznej (umiejętności dające możliwość zdobycia środków do życia zamiast samych środków finansowych).

Zmiany zachodzące w pomocy społecznej w ostatnich latach stawiają coraz więcej zadań przed pracownikami socjalnymi zatrudnionymi w ośrodkach pomocy społecznej. Z punktu widzenia efektywności i skuteczności działań w pomocy społecznej konieczna jest profesjonalizacja kadry, a więc zabezpieczenie odpowiedniej ilości środków na podnoszenie kwalifikacji pracowników pomocy społecznej, na polepszenie warunków lokalowych oraz konieczność uzupełnienia braków kadrowych w zakresie zatrudnienia pracowników socjalnych, celem spełnienia wymogów określonych w ustawie o pomocy społecznej. Zasadnym wydaje się zatrudnianie w ośrodku pomocy społecznej specjalistów takich jak pedagodzy, psychologowie, prawnicy czy terapeuci, którzy wspieraliby pracowników socjalnych w działaniach aktywizujących klientów pomocy społecznej.

1.7. Skuteczne narzędzia aktywnej integracji

Europejski Fundusz Społeczny

Istotnym źródłem finansowania zadań związanych z pomocą społeczną w zakresie działań na rzecz włączenia społecznego osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wykluczonych, zwiększenia stopy zatrudnienia, polepszenia jakości miejsc pracy a także poprawy integracji na rynku pracy są środki z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W ramach Priorytetu VII Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 „Rozwój i upowszechnianie aktywnej integracji”.

Wg danych Departamentu Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze w ramach poddziałania 7.1.1 Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji przez ośrodki pomocy społecznej oraz 7.1.2 Rozwój i upowszechnienie aktywnej integracji przez powiatowe centra pomocy rodzinie w projektach do końca 2012 roku uczestniczyło 8 294 osoby. Prawie 66% uczestników brało udział w projektach realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej, a 34% w projektach realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie. Uczestnikami projektów były w większości kobiety (69%). Biorąc pod uwagę wykształcenie uczestników projektów najwięcej posiadało wykształcenie ponadgimnazjalne (48%), podstawowe (33%) oraz gimnazjalne (10,5%).

W badaniu ewaluacyjnym pn. „Wpływ EFS na skuteczność działań podejmowanych w ramach systemu integracji społecznej w Województwie Lubuskim” dokonano oceny wsparcia udzielonego dotychczas w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze pomocy i integracji społecznej m.in. dla klientów instytucji pomocy społecznej.

Na podstawie zebranych danych najbardziej skuteczne okazały się społeczne formy wsparcia. Dzięki nim 88% uczestników zadeklarowało wzrost swojej wiary we własne siły i umiejętności. 60% badanych uczestników nabrało motywacji do poszukiwania pracy, a 57% stwierdziło, iż dzięki udziałowi w zajęciach łatwiej jest jej poszukiwać. Miało to wpływ na ocenę własnej samodzielności – wg 74% badanych uczestnictwo w projektach wpłynęło na jej wzrost. Poprzez udział w projektach klienci instytucji pomocy społecznej mieli okazję przede wszystkim wyjść z domów, zrobić coś i nauczyć się czegoś konstruktywnego, otworzyć się na ludzi i nawiązać nowe znajomości. Była to więc szansa na powrót do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Pozytywne działanie projektów w tym aspekcie potwierdzili również pracownicy instytucji realizujących projekty. Wg ponad połowy z nich pobudzenie do takiej aktywności uczestników było najistotniejszym efektem, natomiast zdaniem aż 97% pracowników projekty przyczyniły się do aktywnej integracji uczestników. Można zatem uznać element społeczny jako trafny, czyli odpowiadający na potrzeby grup docelowych, oraz skuteczny tj. osiągający zamierzone cele.

Stosunkowo gorzej natomiast wypadł element zawodowy, mający na celu wsparcie w znalezieniu pracy. Udział w projektach zdecydowanie nie pomógł w tym - 41% badanych. Niespełna co trzeci respondent przyznał, iż efektem udziału w projekcie jest znalezienie zatrudnienia. Tylko 15% respondentów stwierdziło polepszenie się sytuacji życiowej i taki sam odsetek wskazał na polepszenie sytuacji materialnej. Brak pracy po zakończeniu udziału w projekcie mógł być spowodowany brakiem odpowiedniego doświadczenia w postaci np. stażu po zakończeniu projektu, a takiej możliwości brakowało w ofercie zarówno zdaniem pracowników, jak i uczestników. Niemniej zdobyte umiejętności i kwalifikacje zdaniem nieznacznej większości uczestników były przydatne na lokalnym rynku pracy. Z wywiadów indywidualnych wynioskowano, iż chodziło głównie o sztukę autoprezentacji na rozmowie o pracę oraz obsługę komputera, szczególnie w przypadku osób po 50 roku życia.

W celu zapewnienia właściwych warunków dla realizacji przez instytucje pomocy i integracji społecznej zadań z zakresu aktywnej integracji, niezbędne jest stworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji ich kadr i potencjału organizacyjnego m.in. poprzez szkolenia, kursy, studia podyplomowe, specjalistyczne doradztwo oraz upowszechnianie aktywnej integracji poprzez działania informacyjno – promocyjne.

Takie możliwości, dzięki środkom unijnym, stwarza Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze, realizując od grudnia 2007 roku projekt systemowy pn. „Podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej w województwie lubuskim”.

Zespół projektu w celu dostarczenia konkretnych umiejętności, wynikających ze specyfiki pracy kadry pomocy i integracji społecznej, planuje i realizuje liczne szkolenia, specjalistyczne doradztwo w zakresie realizacji projektów systemowych, jak i zastosowania narzędzi aktywnej integracji społecznej oraz ekonomii społecznej. Od 2013 r. wprowadzono dla kadry pomocy społecznej ofertę studiów podyplomowych w zakresie ekonomii społecznej. Studia te są doskonałym uzupełnieniem licznych zadań dotychczas podjętych w regionie, w ramach „nowej - aktywnej” polityki społecznej.

Mając świadomość, że powodzenie wielu inicjatyw szczególnie w obszarze zwalczania wykluczenia społecznego zależy od dobrej diagnozy zasobów i potrzeb, w 2013 r. zrealizowano pilotażowe badania dotyczące nisz rynkowych w gminie Szprotawa i gminie Drezdenko dla podmiotów ekonomii społecznej. W ramach tych badań zostały scharakteryzowane nie tylko potrzeby społeczne, ale także wskazano potencjał rozwoju badanych regionów.

Od 2007 r. zespół projektu zorganizował liczne kampanie społeczne o zasięgu regionalnym, które edukowały, promowały i uświadamiały rolę aktywnych form pomocy społecznej, podkreślały skalę i wagę zjawiska społecznego, uczuwały społeczeństwo na ważne problemy społeczne oraz wskazywały sposoby na zmniejszenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego. Coroczne kampanie przebiegały

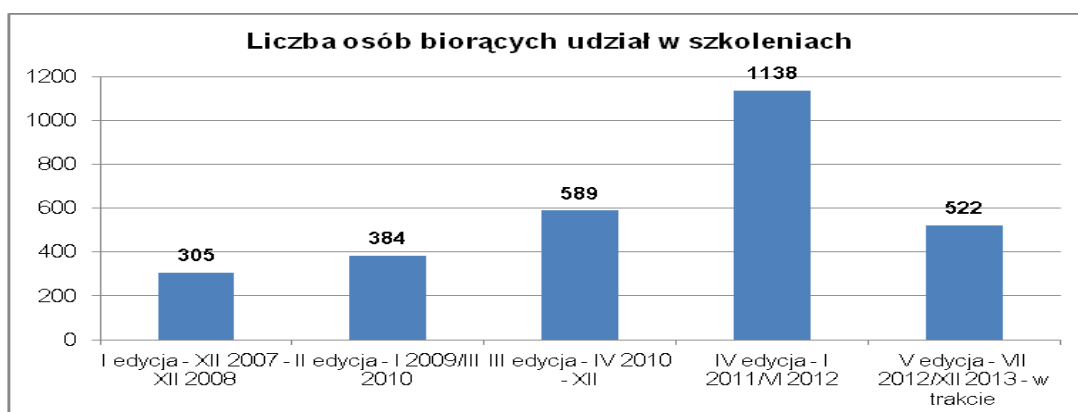
pod hasłem: „Tworzymy lubuskie równych szans”, „Wolontariat łączy pokolenia”, „Wesołe jest życie staruszka”, „Lubuska Aktywność Obywatelska”, „Europa Obywateli”.

Celem tych działań było i jest zachęcenie do włączenia się w wolontariat, zaangażowanie się w pomaganie osobom potrzebującym pomocy. Na kampanię składały się spoty filmowe, radiowe, plakaty, billboardy, konkursy, cykle audycji radiowych, pogadanki, warsztaty, konferencje, quizy.

Realizacja tych zadań, zdobyta wiedza i doświadczenie, oraz przeprowadzone badania, pozwoliły stwierdzić, że jednostki pomocy społecznej podjęły wiele inicjatyw wykraczających poza dotychczasowe ramy ustawowe i instytucjonalne. To właśnie projekty systemowe pozwoliły na zastosowanie szerszego wachlarza instrumentów i narzędzi, które dotychczas nie były wykorzystywane w pełni, a aktualnie pomagają mieszkańcom gmin i powiatów w osiągnięciu samodzielności ekonomicznej i społecznej.

Szkolenia realizowane w formie warsztatowej z roku na rok cieszyły się coraz większym zainteresowaniem.

Wykres11: Projekt w liczbach

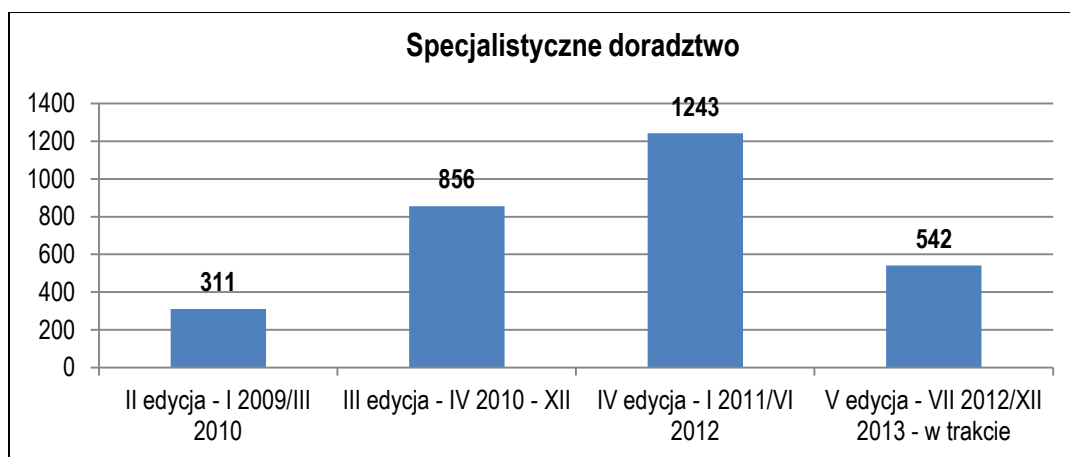

Źródło: opracowanie własne

W piątej edycji projektu systemowego liczba szkoleń i liczba ich uczestników uległa zmniejszeniu z uwagi na rozpoczęcie studiów podyplomowych. Z początkiem marca 2013 roku 25 pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej rozpoczęło kształcenie na Uniwersytecie Zielonogórskim.

W ramach projektu świadczone było specjalistyczne doradztwo (od listopada 2009 roku) w zakresie aplikowania i wdrażania projektów systemowych, obsługi finansowej, aktywnej integracji, rozwoju pracy socjalnej, zawiązywanie partnerstw w zakresie ekonomii społecznej. W wyniku udzielonego wsparcia doradczego zwiększył się udział ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie w realizacji projektów 7.1.1 i 7.1.2.

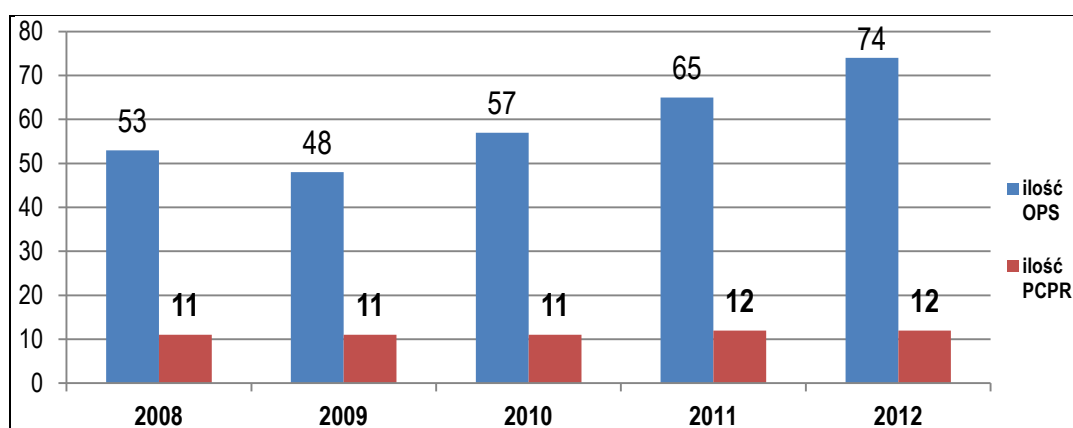
Wykres 12. Liczba szkoleń z zakresu specjalistycznego poradnictwa

Źródło: opracowanie własne

Na 95 instytucji w województwie lubuskim w 2010 r. projekty systemowe realizowało 71 % instytucji i w tym 57 OPS-ów i 11 PCPR-ów, natomiast w 2012 roku już 90 % instytucji (74 OPS-ów i 12 PCPR-ów).

Wykres 13. Realizacja projektów z Podziałania 7.1.1 i 7.1.2 w latach 2008 - 2012

Źródło: opracowanie własne

Badanie ewaluacyjne ex-post przeprowadzone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w lipcu 2013 roku wskazało, że:

1. Szkolenia oraz doradztwo jako najbardziej powszechna forma pomocy oferowana przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej/ wcześniej Departament Infrastruktury Społecznej/, która została oceniona pozytywnie przez 91,57 % ankietowanych.
2. Specjalistyczne doradztwo miało wpływ na wzrost: z 68 instytucji w 2010 r. (57 - OPS-ów 11 – PCPR-ów) na 86 w 2012 r. (74 - OPS-ów i 12- PCPR-ów) realizujących projekty systemowe.

3. Istnieje potrzeba zwiększenia udziału doradztwa specjalistycznego – szczególnie w formie indywidualnej i grupowej (małe grupy) w zakresie tworzenia indywidualnej ścieżki reintegracji i kwalifikowalności wydatków.
4. Najczęściej korzystano z doradztwa w zakresie opracowywania indywidualnej ścieżki reintegracji (55,17 % badanych) oraz kwalifikowalności wydatków (ok 38% badanych).
5. Wsparcie doradcze udzielone w ramach projektu miało wpływ na pomoc świadczoną przez OPS i PCPR na rzecz swoich klientów poprzez zastosowanie nowych rozwiązań wykorzystywanych przy realizacji projektów systemowych.
6. Wiedza zdobyta podczas szkoleń ma charakter długotrwały i jest wykorzystywana przez pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej - 78,31 % respondentów uznało, że umiejętności zdobyte podczas szkoleń są przydatne i wykorzystywane w codziennej pracy.
7. 89,16 % respondentów podniosło wiedzę i kompetencje zawodowe poprzez udział w szkoleniach i doradztwie.
8. Ok. 80 % badanych potwierdziło wzrost umiejętności zawodowych i społecznych.
9. Szkolenia i doradztwo zdecydowanie służyły wymianie doświadczeń w obszarze pomocy i integracji społecznej w województwie lubuskim.
10. Wsparcie szkoleniowe i doradcze przyczyniło się do zwiększenia stopnia współdziałania pomiędzy instytucjami pomocy społecznej (50 %).
11. Poprzez udział w szkoleniach nastąpiła zdecydowana integracja środowiska pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej (91%).
12. Wzrost satysfakcji z realizowanych działań w pracy zadeklarowało w różnym stopniu 66 % respondentów.
13. Zdecydowana większość uczestników badania, jako najbardziej pożądaną formę wsparcia wskazuje szkolenia w formie warsztatów (68 %) natomiast doradztwo w formie indywidualnej 49%.
14. Kadra pomocy społecznej potrzebuje wsparcia doradczego szczególnie w zakresie prac nad indywidualną ścieżką reintegracji i kwalifikowalnością wydatków.

Ekonomia społeczna skutecznym instrumentem w rozwiązywaniu problemów społecznych

Ekonomia społeczna to obszar działalności, który w ostatnich latach stał się bardzo ważny. Określany jest jako jeden ze sposobów działalności gospodarczej, w której osiągnięcie celów społecznych jest możliwe dzięki metodom ekonomicznym.

Nadal jednak jest on niejednoznacznie definiowany. Ekonomia społeczna nazywana jest zamiennie gospodarką społeczną, przedsiębiorczością społeczną, ekonomią solidarności czy sektorem

społecznym. Jednak pomimo braku jasności w kwestiach terminologicznych odgrywa ona coraz większą rolę, nie tylko w kształtowaniu polityki społecznej na rzecz osób i grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, ale szczególnie w obszarze aktywizacji i zatrudnienia. Ten rodzaj działalności ważny jest w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego oraz lokalnego i regionalnego rozwoju społeczno-gospodarczego a także spójności społecznej.

Jednoznaczne zdefiniowanie ekonomii społecznej, jak również katalogu podmiotów wchodzących w jej obszar, znajdujemy w *Projekcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej*, w którym definiuje się ją jako „sferę aktywności obywatelskiej, która poprzez działalność ekonomiczną i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych społeczną marginalizacją, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej”. W powyższym dokumencie został wymieniony katalog podmiotów ekonomii społecznej, do którego zalicza się:

- 1) podmioty reintegracyjne (zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej, centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej),
- 2) podmioty sfery pożytku publicznego (organizacje pozarządowe prowadzące działalność ekonomiczną),
- 3) podmioty sfery gospodarczej tworzone z myślą o realizacji celów społecznych (organizacje pozarządowe, spółdzielnie socjalne, spółdzielnie o charakterze wzajemnościowym).
- 4) przedsiębiorstwa społeczne (których działalność będzie regulowała ustawa o przedsiębiorczości społecznej, nad którą nadal trwają prace).

Zainteresowanie ekonomią społeczną uznawaną za ważne narzędzie rozwiązywania problemów społecznych odzwierciedlają także liczne dokumenty strategiczne zarówno krajowe jak i unijne. Efektywność działań podejmowanych w tym obszarze potwierdza znaczny procent funduszy unijnych przeznaczonych na rozwój tej sfery aktywności obywatelskiej.

Konieczność budowania ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym podkreśla komunikat *Komisji Europejskiej z dnia 25 października 2011 r. pn. Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej*. W komunikacie tym, Komisja przedstawia swoje szczególne zainteresowanie tym rodzajem przedsiębiorczości jako sposobem rozwiązywania problemów społecznych, w szczególności walki z ubóstwem i wykluczeniem. Komisja Europejska wyróżnia przedsiębiorstwa społeczne jako te, które świadczą usługi społeczne lub dostarczają towary i usługi przeznaczone dla słabszych grup społecznych oraz te, w których przyjmuje się sposoby produkcji towarów i usług ukierunkowane na cel o charakterze społecznym (włączenie społeczne lub zawodowe poprzez dostęp do pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji, w szczególności ze względu na ich niskie

kwalifikacje lub problemy społeczne czy też zawodowe prowadzące do wykluczenia i marginalizacji), a których działalność może dotyczyć towarów i usług innych niż społeczne.

Wśród dokumentów podkreślających znaczenie społecznej gospodarki wymienić należy:

- *Strategię Europa 2020*, która podkreśla znaczenie ekonomii społecznej we wspieraniu gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniając spójność społeczną i terytorialną;
- *Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020*, wg której polityka regionalna będzie integrować przedsięwzięcia różnych podmiotów, koncentrować je i adresować terytorialnie, szczególnie w zakresie:
  - aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy (aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu) – poradnictwo, pośrednictwo pracy, szkolenia i przekwalifikowania, prace interwencyjne i inne formy tworzenia miejsc pracy, rozwój ekonomii społecznej, formy wczesnej interwencji (w tym outplacement), staże i praktyki zawodowe;
  - rozwoju lokalnym oraz rozwoju kapitału społecznego – wsparcia lokalnych inicjatyw społecznych;
- *Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, której celem jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno – gospodarczym Polski, głównie poprzez wspieranie mechanizmów współpracy instytucji publicznych z obywatelami oraz rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej. Dokument ten nawiązuje do ekonomii społecznej w kontekście zwiększenia partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne;
- *Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*, której głównym celem jest rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób, tak aby mogły one w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia, głównie poprzez realizację dwóch celów strategicznych tj. wzrost poziomu aktywności zawodowej oraz poprawa spójności społecznej;
- *Projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES)*, którego opracowanie definiowane jest jako „ważny krok do trwałego umiejscowienia ekonomii społecznej w strategiach i programach krajowych”. Istotne jest, że ww. dokument odnosi się do całościowej koncepcji działań, nie sprowadzając ekonomii społecznej wyłącznie do wsparcia ze źródeł Unii Europejskiej, które bardzo często nie są skoordynowane z krajową polityką publiczną. KPRES formułuje jako cel nadrzędny – „w roku 2020 ekonomia społeczna stanowi ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego”;
- *Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020*, która zawiera zapisy dotyczące konieczności rozwoju sektora ekonomii społecznej jako ważnego elementu wymiaru polityki regionalnej;

- *Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim 2013 – 2020*, którego celem jest koordynacja działania różnych instytucji i środowisk (w szczególności jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli) wokół celów rozwojowych w obszarze ekonomii społecznej. W dokumencie przyjęto horyzontalne postrzeganie ekonomii społecznej jako sektora, który przenika wiele dziedzin życia społecznego, gospodarczego i środowiskowego, wielopłaszczyznowo wpływając na rozwój społeczności lokalnych i regionu.

Plan zakłada realizację działań w czterech obszarach priorytetowych:

- budowa zintegrowanego systemu wsparcia rozwoju ekonomii społecznej;
- zwiększenie świadomości i partycypacji społeczności lokalnych w rozwoju ekonomii społecznej;
- zwiększenie udziału podmiotów ekonomii społecznej w realizacji lokalnych polityk publicznych w tym usług użyteczności publicznej;
- wzrost aktywności zawodowej poprzez system integracji i reintegracji zawodowej i społecznej.

Według publikacji „Europejski model społeczny. Doświadczenia i przyszłość” współczesna polityka społeczna stoi przed nowymi wyzwaniami, wśród których najważniejsze dotyczą m.in. zmian demograficznych, starzenia się społeczeństw, zmian na rynku pracy, zmian w tradycyjnym modelu rodziny oraz zagadnień dotyczących równości kobiet i mężczyzn, a także problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego. Pojawiają się nowe oblicza wykluczenia społecznego oraz rośnie znaczenie tych, które obecnie dotyczą polskie społeczeństwo w niewielkim zakresie. Są to np. marginalizacja grup mniejszościowych ze względu na różnice religii lub inne kulturowe. Gospodarka społeczna wkomponowuje się w ideę budowania demokracji uczestniczącej, poprzez nową wizję ładu społecznego oraz integrację społeczności lokalnych. Stanowi ona także ważny element polityki wzrostu zatrudnienia, szczególnie wypełniając niezagospodarowaną dotychczas przestrzeń w sferze usług społecznych oraz zatrudniając grupy szczególnie zagrożone na rynku.

Mając na uwadze, że Województwo Lubuskie obciążone jest różnymi deficytami infrastrukturalnymi, wysokim bezrobociem, słabymi tradycjami przedsiębiorczości, a także stosunkowo niskim poziomem wzajemnego zaufania i współpracy, ważne jest, aby móc rozwijać różne formy aktywizacji społeczno – zawodowej.

Ekonomia społeczna daje wiele możliwości w tym zakresie m.in.:

- wspiera trwałą aktywizację oraz integrację społeczną i zawodową osób, którym wyjątkowo trudno dotychczas było wejść na rynek pracy,
- tworzy nowe miejsca pracy otwarte dla osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, bezdomnych, opuszczających zakłady karne oraz osób o niskich kwalifikacjach,

- daje podstawy do rozwoju kapitału społecznego, relacji, kontaktów, ponieważ interakcje podejmowane pomiędzy ludźmi i instytucjami sprzyjają podejmowaniu wspólnych działań, które mobilizują lokalne zasoby,
- stwarza warunki do udziału w ważnych sprawach społeczno-gospodarczych danych społeczności lokalnych dla osób i grup, również tych wykluczonych,
- może pozytywnie wpływać na wzrost dostępności usług społecznie użytecznych np. w zakresie usług opiekuńczych, ochrony zdrowia, edukacji, kultury, mieszkalnictwa, usług komunalnych.

Wyżej wymienione zadania mogą być realizowane poprzez podmioty ekonomii społecznej, które stanowią ważny element wspierający publiczne instytucje zatrudnienia oraz jednostki pomocy społecznej w działaniach reintegracyjnych wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Podmioty ekonomii społecznej w województwie lubuskim funkcjonują od dawna, ale nie są zbyt liczne i charakteryzują się słabą kondycją.

Na tle kraju województwo lubuskie wraz z opolskim, świętokrzyskim, podlaskim i kujawsko-pomorskim ma najniższy odsetek współczynnika liczby organizacji w województwie w stosunku do 10 tys. mieszkańców (REGON 2012 r.). Z danych Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego wynika, że według stanu na dzień 29 stycznia 2013 roku na terenie całego województwa działa 5 centrów integracji społecznej oraz 6 klubów integracji społecznej, łącznie 11 jednostek, które zostały powołane na podstawie ustawy o zatrudnieniu socjalnym z dnia 13 czerwca 2013r. oraz realizują szereg działań ukierunkowanych na reintegrację społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz już wykluczonych.

Tabela 34. Liczba centrów integracji społecznej w województwie lubuskim

L.p.	Centrum Integracji Społecznej	Jednostka tworząca
1.	Centrum Integracji Społecznej w Gorzowie Wlkp.	Stowarzyszenie Pracowników Służb Społecznych „Krag”
2.	Centrum Integracji Społecznej w Drezdenku	Burmistrz Miasta i Gminy Drezdenko
3.	Centrum Integracji Społecznej w Zielonej Górze	Prezydent Miasta Zielona Góra
4.	Międzygminne Centrum Integracji Społecznej „Rozwój” w Gorzowie Wlkp.	Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Rozwój” w Gorzowie Wlkp.
5.	Centrum Integracji Społecznej w Dobiegniewie	Burmistrz Miasta i Gminy Dobiegniew

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego

Tabela 35. Liczba klubów integracji społecznej w województwie lubuskim

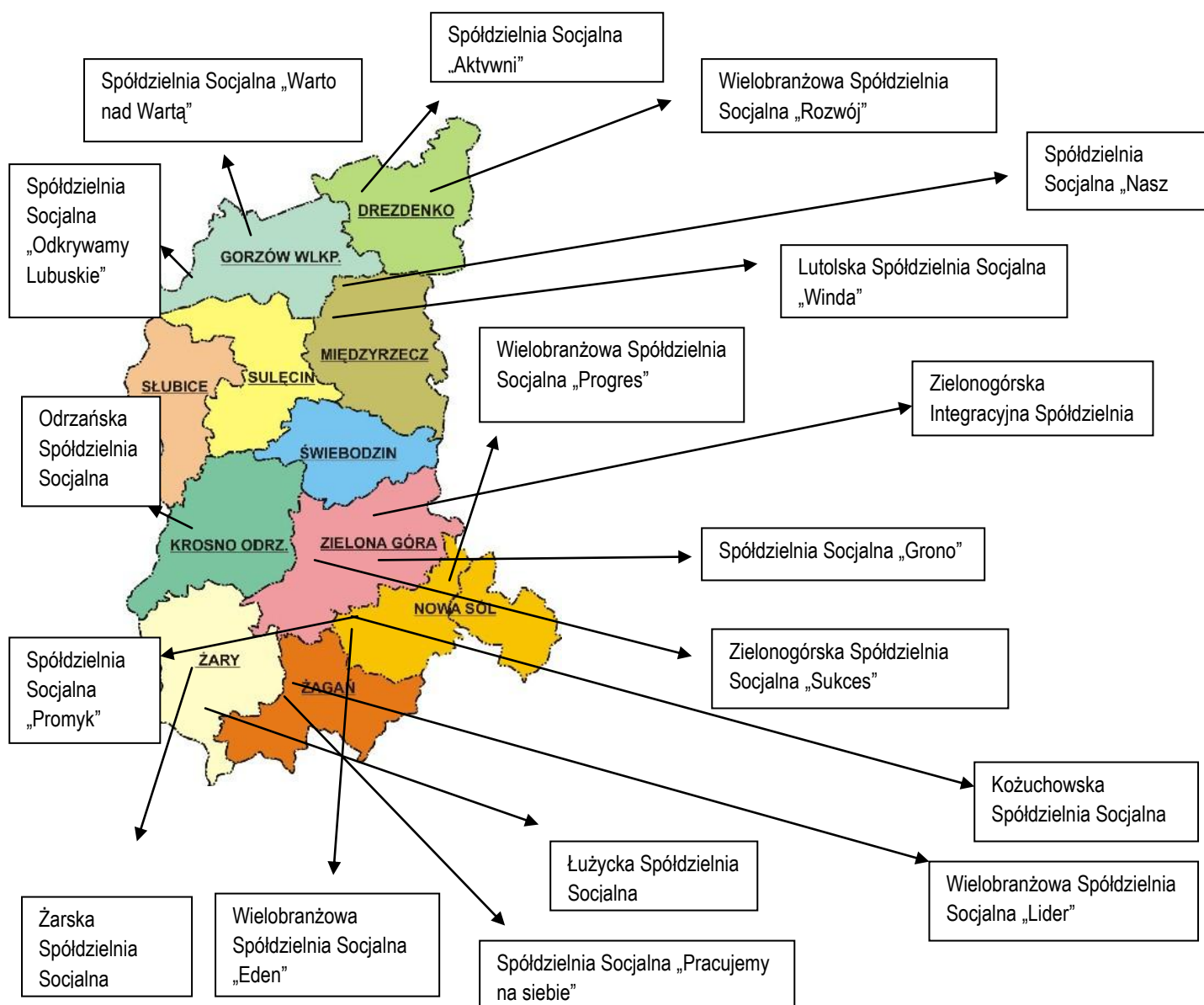
L.p.	Klub Integracji Społecznej
1.	Klub Integracji Społecznej (GOPS w Lubiszynie)
2.	Klub Integracji Społecznej w Kostrzynie nad Odrą (OPS w Kostrzynie nad Odrą)
3.	Klub Integracji Społecznej w Szprotawie (OPS w Szprotawie)
4.	Klub Integracji Społecznej w Słubicach (OPS w Słubicach)
5.	Klub Integracji Społecznej (Miejsko – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubsku)
6.	Miejsko – Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lubniewicach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Lubuskiego Urzędu Wojewódzkiego

Istotnym elementem stanowiącym trzon ekonomii społecznej są spółdzielnie socjalne – przedsiębiorstwa działające w oparciu o osobistą pracę swoich członków w celach społecznej i zawodowej reintegracji. Zasady zakładania oraz prowadzenia działalności spółdzielni socjalnych określa *ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych*. Są to instytucje zaliczane do podmiotów, dla których zysk jest środkiem do realizacji celów społecznych. Zgodnie z danymi (na dzień 01.07.2013 r.) Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych w województwie lubuskim zarejestrowanych było 23 spółdzielni socjalnych, jednak liczba zarejestrowanych podmiotów nie jest tożsama z liczbą faktycznie działających. Jak wynika z danych własnych ROPS 1 spółdzielnia jest w stanie zawieszenia, a 4 pozostają w procesie likwidacji.

Mapka 10. Spółdzielnie socjalne w województwie lubuskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze strony internetowej www.ozrss.pl

Nowym i coraz częściej powstającym podmiotem ekonomii społecznej, zgodnie z nowelizacją ustawy o spółdzielniach socjalnych z dnia 7 maja 2009 roku jest spółdzielnia socjalna osób prawnych, zakładana przez co najmniej dwa podmioty posiadające osobowość prawną m.in. jednostki samorządu terytorialnego, kościelne osoby prawne oraz organizacje pozarządowe. W województwie lubuskim przykładem spółdzielni socjalnych osób prawnych są m.in.: Spółdzielnia Socjalna „Nasz Sukces” ze Skwierzyny, Spółdzielnia Socjalna „Promyk” z Zaboru, Lutolska Spółdzielnia Socjalna „Winda” z Lutola Mokrego, Filia w Szprotawie, Odrzańska Spółdzielnia Socjalna z Krosna Odrzańskiego.

Pozostałe podmioty zaliczane do katalogu ekonomii społecznej, które są istotne w działaniach podejmowanych w zakresie aktywizacji społeczno – zawodowej, wymienione w Wieloletnim regionalnym planie działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej (...), tj.:

- fundacje (238),
- stowarzyszenia (3 154, w tym ochotnicze straże pożarne, kluby sportowe),
- spółdzielnie pracy (11),
- spółdzielnie inwalidów i osób niewidomych (6),
- warsztaty terapii zajęciowej (20),
- zakłady pracy chronionej (80).

Wśród podmiotów świadczących działania dotyczące reintegracji społeczno – zawodowej wymienia się również zakłady aktywności zawodowej, mające ogromne znaczenie społeczne dla osób niepełnosprawnych, które dzięki pracy odnajdują się na nowo pomimo swojej niepełnosprawności. Obecnie w naszym województwie takie instytucje jeszcze nie funkcjonują.

Z diagnozy przeprowadzonej na potrzeby *Wieloletniego regionalnego planu działań (...)* wynika, że w województwie lubuskim ekonomia społeczna boryka się z wieloma słabościami związanymi m.in. z:

- niewystarczającym poziomem kompetencji biznesowych kadr podmiotów ekonomii społecznej,
- słabo rozbudowaną infrastrukturą wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej,
- niską rozpoznawalnością samej ekonomii społecznej, jak i podmiotów i produktów ekonomii społecznej,
- brakiem wiodącej, odpowiedzialnej instytucji – lidera ekonomii społecznej,
- mentalnością decydentów, którzy nie są przekonani do wprowadzania nowych rozwiązań,
- małym dostępem do finansowania działalności.

Jak wynika z powyżej przedstawionych informacji, ważne jest aby dążyć do tworzenia i rozwijania warunków, które są niezbędne do wzmocnienia sektora ekonomii społecznej w województwie lubuskim głównie poprzez:

- tworzenie nowych i rozszerzanie istniejących instrumentów finansowych warunkujących rozwój podmiotów ekonomii społecznej i zatrudnianie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, czyli potrzebny jest system dotowania i kredytowania, dający szanse uruchomienia i rozwoju nowych inicjatyw, np. poprzez kontynuację i rozwijanie projektów systemowych współfinansowanych ze środków Unii europejskiej realizowanych w latach 2007-2013 przez jednostki pomocy społecznej,
- wspieranie współpracy i partnerstwa międzysektorowego poprzez dążenie do współpracy pomiędzy podmiotami ekonomii społecznej a jednostkami samorządu terytorialnego,
- promocję przedsiębiorczości oraz korzyści płynących z działań ekonomii społecznej, głównie poprzez promowanie dobrych praktyk,

- dążenie do ograniczenia niewiedzy dotyczącej możliwości tkwiących w ekonomii społecznej, a także propagowanie działań zarówno edukacyjnych jak i promocyjnych, zmierzających do zwiększenia świadomości społeczności lokalnych w rozwoju ekonomii społecznej,
- promocję działań edukacyjno - doradczych adresowanych do menedżerów i kadr podmiotów ekonomii społecznej, a także osób i organizacji zainteresowanych założeniem podmiotu ekonomii społecznej.

Województwo Lubuskie aktualnie jest na etapie tworzenia i usprawniania systemu koordynacji i współpracy podmiotów ekonomii społecznej oraz instytucji otoczenia. W ramach tworzonej infrastruktury wsparcia od 1 marca 2013 r. działają ośrodki wsparcia ekonomii społecznej w subregionie zielonogórskim oraz gorzowskim. Od 2008 r. funkcjonuje *Partnerstwo na rzecz ekonomii społecznej*, w ramach którego działa *Rada Programowa Partnerstwa na rzecz Ekonomii Społecznej*, realizująca zadania o charakterze konsultacyjnym, monitorującym i inicjującym działania podejmowane w województwie w zakresie ekonomii społecznej. Zgodnie z możliwościami i oczekiwaniami partnerów, jakimi są podmioty ekonomii społecznej, oraz zmianami w ustawie o pomocy społecznej Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej odpowiada za koordynowanie działań na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie, dążąc do jej rozwoju.

SPIS TABEL, WYKRESÓW I MAP

Tabela 1: Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego stanu cywilnego prawnego, płci i powiatów w 2011 r.....	.....
Tabela 2: Ruch naturalny ludności według podregionów i powiatów w 2011 r.....	.....
Tabela 3: Dochody netto gospodarstw domowych w marcu 2011 r. (porównanie z woj. ościennymi)	.....
Tabela 4: Ludność według głównego źródła utrzymania, powiatów oraz charakteru miejscowości w 2011 r.	.....
Tabela 5: Granice ubóstwa dla wybranych typów gospodarstw w IV kwartale 2010 i 2011 r.	.....
Tabela 6: Procent osób zagrożonych wykluczeniem i wykluczonych wg typu wykluczenia	.....
Tabela 7: Liczba bezrobotnych z prawem do zasiłku, w poszczególnych kwartałach w 2012 r.	.....
Tabela 8: Procent osób bezrobotnych uprawnionych do zasiłku	.....
Tabela 9: Liczba zarejestrowanych bezrobotnych oraz stopa bezrobocia	.....
Tabela 10: Procent osób niepełnosprawnych w wybranych województwach	.....
Tabela 11: Osoby niepełnosprawne według stopnia niepełnosprawności	.....
Tabela 12: Osoby niepełnosprawne według płci w 2011 r. – wyniki wstępne.....	.....
Tabela 13: Liczba bezrobotnych według powiatów - w latach: 2011–2012	.....
Tabela 14: Zakresy świadczeń w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień, w których wystąpił najwyższy wzrost wykonanych świadczeń i pacjentów na terenie województwa lubuskiego w latach 2010–2012	.....
Tabela 15. Zakresy świadczeń w rodzaju opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień, w których wystąpił najwyższy spadek wykonanych świadczeń i pacjentów na terenie województwa lubuskiego w latach 2010-2012	.....
Tabela 16: Najczęstsze powody objęcia pomocą społeczną rodzin oraz ich liczba	.....
Tabela 17: Zgony według przyczyn w 2011 r.	.....
Tabela 18: Liczba pacjentów na rzecz których realizowano świadczenia opieki zdrowotnej w zakresie geriatry na terenie województwa lubuskiego, w latach 2010-2012	.....
Tabela 19: Liczba przedsiębiorstw podmiotów leczniczych w I półroczu 2013 roku.....	.....
Tabela 20: Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców województwa lubuskiego w 2011 roku	.....
Tabela 21: Poziom wykształcenia mieszkańców województwa lubuskiego w wieku 13 lat i więcej wg miejsca zamieszkania oraz płci w 2011 r.	.....
Tabela 22: Liczba żłobków w województwie lubuskim	.....
Tabela 23: Sieć szkół i placówek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży w roku szkolnym 2010/2011	.....
Tabela 24: Uczniowie przejawiający trudności w nauce.....	.....

Tabela 25: Stan bibliotek publicznych wraz z filiami w roku 2011	
Tabela 26: Zawarte umowy samorządu województwa z organizacjami pozarządowymi w latach 2005-2012	
Tabela 27: Mieszkania chronione (w liczb.).....	
Tabela 28: Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiety w ciąży (w liczb.).....	
Tabela 29: Ośrodki interwencji kryzysowej (w liczb.)	
Tabela 30: Jednostki specjalistycznego poradnictwa (w liczb.).....	
Tabela 31: Rodzaje rodzin zastępczych z podziałem liczbę rodzin oraz liczbę dzieci w rodzinach.....	
Tabela 32: Rodzaje instytucjonalnej pieczy zastępczej w województwie lubuskim	
Tabela 33: Liczba dzieci oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej w województwie lubuskim.....	
Tabela 34: Liczba centrów integracji społecznej w województwie lubuskim.....	
Tabela 35: Liczba klubów integracji społecznej w województwie lubuskim.....	
Wykres 1: Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2011 r.	
Wykres 2: Najczęstsze przyczyny zgonów mieszkańców województwa lubuskiego	
Wykres 3: Populacja objęta badaniem cytologicznym w ramach Programu Profilaktyki Raka Szyjki Macicy w latach 2010–2012 (w %)	
Wykres 4: Populacja objęta badaniem mammograficznym w ramach Programu Profilaktyki Raka Piersi w latach 2010 – 2012 (w %)	
Wykres 5: Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców województwa lubuskiego w 2002 i 2011 roku.....	
Wykres 6: Liczba przestępstw stwierdzonych w województwie lubuskim w latach 2005-2012	
Wykres 7: Lubuskie organizacje pozarządowe	
Wykres 8: Stowarzyszenia i fundacje zajmujące się pomocą społeczną i usługami socjalnymi, rynkiem pracy i aktywizacją zawodową.....	
Wykres 9: Liczba zawartych umów samorządu województwa z organizacjami pozarządowymi w latach 2005-2012	
Wykres 10: Kadra w powiatowych centrach pomocy rodzinie (w %).....	
Wykres 11: Projekt w liczbach	
Wykres 12: Liczba szkoleń z zakresu specjalistycznego poradnictwa	
Wykres 13: Realizacja projektów z Podziałania 7.1.1 i 7.1.2 w latach 2008 – 2012.....	

Mapa 1: Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w 2011 r.	
Mapa 2: Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w 2011r.	
Mapa 3: Bezrobocie w powiatach w 2012 r.	
Mapa 4: Liczba osób zatrudnionych w powiatowych centrach pomocy rodzinie	
Mapa 5: Liczba mieszkań chronionych, podmiot prowadzący – powiat	
Mapa 6: Ośrodki interwencji kryzysowej prowadzone przez powiat.....	
Mapa 7: Ośrodki interwencji kryzysowej prowadzone przez inny podmiot prowadzący	
Mapa 8: Stan zatrudnienia w ośrodkach pomocy społecznej w 2012 roku.....	
Mapa 9: Pracownicy socjalni ogółem w podziale na powiaty	
Mapka 10: Spółdzielnie socjalne w województwie lubuskim	